

บทที่ 2

การพินิจเกณฑ์ประเมินคุณภาพงานแปลของไรส์

ภาพรวม (Overview)

การประเมินคุณภาพงานแปลของไรส์ มีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงคือ:

การประเมินโดยไม่เปรียบเทียบกับปริเจตต้นทาง ไม่จำเป็นต้องทำเป็นลำดับแรกก็ได้ แต่ใช้โดยลำพังไม่ได้ (Reiss, 2000a:10)

หากงานแปลมีหน้าที่ (จุดประสงค์) หรือกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายพิเศษ แตกต่างไปจากของปริเจตต้นทาง ถือว่าเป็นงานดัดแปลง ให้ประเมินด้วยเกณฑ์ในหมวดหน้าที่ (Reiss, 2000a:89)

ต้องคำนึงถึงเกณฑ์ต่าง ๆ ในหมวดบุคคล ประกอบไปด้วย (Reiss, 2000a:113) จึงสมควร

แผนผังที่ 2: ภาพรวมของเกณฑ์ประเมินคุณภาพงานแปลของไรส์

งานแปลที่มีหน้าที่(จุดประสงค์)หรือผู้อ่านเป้าหมายต่างจากของปริชเจตต้นทาง ถือเป็นงานดัดแปลง ใช้เกณฑ์หมวดหน้าที่ การประเมินต้องคำนึงถึงเกณฑ์ต่าง ๆ ในหมวดบุคคล ประกอบไปด้วยเสมอ

ภาคศักยภาพของการประเมินคุณภาพงานแปล

1. การประเมินโดยไม่เปรียบเทียบกับปริชเจตต้นทาง (ไม่จำเป็นต้องทำเป็นลำดับแรก แต่จะใช้โดยลำพังมิได้) พิจารณาเกณฑ์ด้านคำ ศัพท์ (lexical) ไวยากรณ์ (grammatical) วัจนลีลา (stylistic) และความหมาย (semantic) เพื่อประเมิน:
 - 1.1 ความสละสลวยของภาษา (Fluency) ใช้เกณฑ์ด้านคำศัพท์ ไวยากรณ์ และวัจนลีลา
 - 1.2 ความไม่ขัดกันของขงอรรถสาร (Internal inconsistencies) ใช้เกณฑ์ด้านความหมาย
2. การประเมินโดยเปรียบเทียบกับปริชเจตต้นทาง มีเกณฑ์ต่าง ๆ 3 หมวด
 - 2.1 เกณฑ์หมวดวรรณกรรม (Literary category) ใช้ระบุประเภทปริชเจต:
 - 2.1.1 ปริชเจตมุ่งอรรถสาร (Content-focused text type)
 - 2.1.2 ปริชเจตมุ่งรูปแบบ (Form-focused text type)
 - 2.1.3 ปริชเจตมุ่งจูงใจ (Appeal-focused text type)
 - 2.1.4 ปริชเจตหลายสื่อ (Multi-medial text type)
 - 2.2 เกณฑ์หมวดภาษา (Linguistic category) ใช้พิจารณาลักษณะทางภาษา:
 - 2.2.1 องค์ประกอบทางความหมาย (Semantic element)
 - 2.2.2 องค์ประกอบทางคำศัพท์ (Lexical element)
 - 2.2.3 องค์ประกอบทางไวยากรณ์ (Grammatical element)
 - 2.2.3.1 ปัจจัยด้านวัจนลีลา (Stylistic factor)
 - 2.2.3.2 ปัจจัยด้านสำนวนภาษา (Idiomatic factor)
 - 2.2.4 องค์ประกอบทางวัจนลีลา (Stylistic element)
 - 2.3 เกณฑ์หมวดปฏิบัตินิยม (Pragmatic Category) ใช้พิจารณาตัวกำหนดนอกภาษา (Extra-linguistic determinants):
 - 2.3.1 สถานการณ์ประชิด (Immediate situation)
 - 2.3.2 เนื้อหา (Subject matter)
 - 2.3.3 ปัจจัยด้านเวลา (Time factor)
 - 2.3.4 ปัจจัยด้านสถานที่ (Place factor)
 - 2.3.5 ปัจจัยด้านผู้ฟัง (Audience factor)
 - 2.3.6 ปัจจัยด้านผู้พูด (Speaker factor)
 - 2.3.7 นัยทางอารมณ์ (Affective implications)

ภาคข้อจำกัดของการประเมินคุณภาพงานแปล

ข้อจำกัดที่เป็นอัตวิสัยในการประเมินคุณภาพงานแปล

3. เกณฑ์หมวดหน้าที่ (Functional category) ใช้พิจารณาหน้าที่พิเศษ/ผู้อ่านพิเศษเพื่อประเมินงาน "ดัดแปลง"

3.1 หน้าที่พิเศษ (Special functions):

- 3.1.1 การแปลเชิงย่อและการแปลเชิงสรุป (Resume and summary)
- 3.1.2 การแปลอย่างคร่าว ๆ (Rough translation)
- 3.1.3 การแปลฉบับนักเรียนและฉบับเพื่อการศึกษา (School and study editions)
- 3.1.4 การแปลพระคริสตธรรมคัมภีร์ (Bible translation)
- 3.1.5 การแปลงรูปแบบในงานวรรณกรรม (Transformation in literary works)
- 3.1.6 การแปลเทียบบรรทัด (Interlinear version)
- 3.1.7 การแปลเชิงวิชาการ (Scholarly translation)

3.2 ผู้อ่านพิเศษ (Special readers):

- 3.2.1 ฉบับสำหรับเด็กและเยาวชน (Editions for children and youth)
- 3.2.2 ฉบับประชาชน (Popularizations of specialized literature)
- 3.2.3 ฉบับเซ็นเซอร์ทางศีลธรรม/ศาสนา/อุดมคติ/การค้า (Moral, religious, ideological & commercial censorship)

ข้อจำกัดที่เป็นอัตวิสัยในการประเมินคุณภาพงานแปล

4. เกณฑ์หมวดบุคคล (Personal category) พึงพิจารณาประกอบกับเกณฑ์อื่น ๆ ด้วยเสมอ:

- 4.1 สภาวะอัตวิสัยของกระบวนการอรรถปริวรรต (Hermeneutical process as subjectively conditioned)
- 4.2 บุคลิกภาพของผู้แปล (Translator's personality)

เกณฑ์ประเมินคุณภาพงานแปลของไรส์

ไรส์กล่าวว่า การประเมินคุณภาพงานแปลโดยไม่เปรียบเทียบกับปริเฉทต้นทางนั้น เป็นขั้นตอนที่จะข้ามไปได้ แต่ไม่ว่าอย่างไร การประเมินคุณภาพงานแปลก็ต้องเปรียบเทียบกับปริเฉทต้นทางเสมอ (Reiss, 2000a:9-11)

ไรส์กล่าวว่า ขั้นตอนการประเมินโดยไม่เปรียบเทียบกับปริเฉทต้นทาง พึ่งมุ่งพิจารณาเฉพาะสองประเด็นหลักคือ ความสละสลวยในการใช้ภาษา (Reiss, 2000a:10-5) ซึ่งพึ่งพิจารณาตามเกณฑ์การใช้คำศัพท์ ไวยากรณ์และวจนลีลา กับความที่อรรถสารไม่ขัดแย้งกันเอง ซึ่งพึ่งพิจารณาตามเกณฑ์ทางความหมาย (อ้างแล้ว:14) แต่การประเมินในขั้นตอนนี้ยังไม่ได้ข้อสรุปที่แน่ชัด เป็นเพียงข้อสังเกตถึงความเบี่ยงเบนจากมาตรฐานการใช้ภาษาเป้าหมายเท่านั้น (อ้างแล้ว:15)

ภาคศัทยภาพของการประเมินคุณภาพงานแปล

2.1 การพิจารณาแปลโดยไม่เปรียบเทียบกับปริเฉทต้นทาง

มีเกณฑ์ 2 ประการที่พึ่งพิจารณาดังนี้คือ:

2.1.1 วจนลีลาสละสลวย (fluency)

-รู้จักใช้สำนวนโวหารเหมาะสม (idiomatic usage) ไม่ใช่สำนวนที่แปร่งหรือขัดหู (awkward or artificial expressions) (Reiss, 2000a:11,14)

-รู้ว่าคุณคิด (concepts) และสำนวน (idioms) ในภาษาต้นทางอาจสื่อความหมายแตกต่างจากคำหรือสำนวนเดียวกันในภาษาเป้าหมาย (Reiss, 2000a:11) กล่าวคือเป็น "มิตรเทียม" (false friends) (อ้างแล้ว:12)

-รู้จักใช้ถ้อยคำที่อาจเป็นบรรทัดฐานหรือปกติวิสัยของภาษาเป้าหมาย แม้ในปริเฉทต้นทางอาจไม่มีคำดังกล่าวอยู่ก็ตาม (Reiss, 2000a:11) เช่น

การใช้สร้อยคำหรือคำเสริม (supplemental words) ตามลักษณะภาษาเป้าหมาย แม้ระบบภาษาของบริเจตต้นทางอาจไม่มีใช้หรือไม่นิยมใช้ (อ้างแล้ว:12-3)

ข้อสังเกตเรื่องความสละสลวย ผู้แปลต้องพิจารณาว่า (Reiss, 2000a:10)

ก.บริเจตต้นทางใช้ภาษาสละสลวยหรือไม่ ประเด็นนี้จะตรวจสอบได้ในขั้นตอนการประเมินโดยเปรียบเทียบกับบริเจตต้นทาง (Reiss, 2000a:10)

ข.ความสละสลวยเป็นคำสัมบูรณ์ในตัวหรือเป็นคำสัมพัทธ์ จำเป็นต้องมีความสละสลวย ไม่ว่าบริเจตต้นทางจะเป็นประเภทใด หรือไม่ (Reiss, 2000a:10)

ไรส์ระบุว่า การแปลบางวิธีอาจต้องการวัจนลีลาสละสลวย เช่น การแปลเชิงย่อและเชิงสรุป (Reiss, 2000a:93-4) แต่บางวิธีอาจไม่ต้องการ เช่น การแปลอย่างคร่าว ๆ (อ้างแล้ว:94-5) และการแปลเชิงวิชาการ (อ้างแล้ว:100-1) เป็นต้น

การแปลเชิงย่อและการแปลเชิงสรุป มุ่งสื่อสารข้อมูลที่กระชับรัดกุม (Reiss, 2000a:93-4) จุดประสงค์นี้มีอิทธิพลต่อวิธีการแปลยิ่งกว่าอิทธิพลจากประเภทของบริเจตต้นทาง ยกตัวอย่างเช่น การแปลเชิงสรุปบทละครเพื่อให้ผู้ผลิตละคร หรือผู้จัดพิมพ์จับประเด็นเค้าเรื่องได้พอเพียงให้ตัดสินใจได้ว่า จะจัดแสดงละคร หรือจัดพิมพ์บทละครเรื่องนั้นหรือไม่ เป็นต้น

การแปลเชิงวิชาการ มุ่งให้ผู้อ่านรับรู้ความเป็น "ต่างชาติ" (foreignness) ของผู้ประพันธ์และ "ตัวผู้อ่านเองกลายเป็นคนต่างชาติ มิได้อยู่ถิ่นฐานของตนอีกต่อไป" (Merian-Genast, 1958:25 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:100) [คำแปลของผู้วิจัย] ต้องเรียนความคิดและวิธีแสดงออกใหม่ ๆ หรือผู้แปลอาจมุ่งให้งานแปลเชิงวิชาการนี้ "ส่องสะท้อนลักษณะพิลึกเฉพาะตัวของผู้ประพันธ์งานต้นทางนั้นออกมาทุกประการในงานแปล แม้จนถึงขั้นสุดที่จะเข้าใจได้" (Ortega y Gasset, 1937: 88-9 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:100) [คำแปลของผู้วิจัย]

2.1.2 ความไม่ขัดกันเองของอรรถสาร (internal inconsistencies)

เนื้อความที่ขัดแย้งกันเองอาจเห็นได้ชัด แม้ไม่ได้นำไปตรวจทานเปรียบเทียบกับบริเจตต์ต้นทาง ทั้งนี้อาจเกิดเนื่องจากการแปลผิดเพราะผู้แปลบกพร่องความรู้ด้านคำศัพท์หรือไวยากรณ์ของภาษาต้นทาง หรือบกพร่องความรู้ด้านปัจจัยอวัจนะในภาษาเป้าหมาย (non-verbal factors operative in the target language) อย่างไรก็ตาม ผู้ประเมินยังต้องเปรียบเทียบกับบริเจตต์ต้นทางเพื่อความแน่ใจ (Reiss, 2000a:14) ปัจจัยอวัจนะดังกล่าว ไรส์ได้แจกแจงไว้ในหัวข้อ "ตัวกำหนดนอกภาษา" (extra-linguistic determinant) (Reiss, 2000a:14 เซ็งอรรถ 14; และหน้า 66)

สรุปว่า การประเมินโดยไม่เปรียบเทียบกับบริเจตต์ต้นทาง ไม่สามารถทำให้ผู้ประเมินตัดสินคุณภาพงานแปลได้อย่างเด็ดขาด ทั้งยังไม่เป็นวัตถุประสงค์ แม้จะมีประโยชน์ในทางปฏิบัติคือเพื่อประเมินคุณภาพอย่างคร่าว ๆ ในเบื้องต้นก่อนประเมินอย่างละเอียดด้วยการเปรียบเทียบกับบริเจตต์ต้นทาง (Reiss, 2000a:16)

การแปลบริเจตต์บางประเภท เช่น บริเจตต์มุ่งรูปแบบหรือบริเจตต์มุ่งจิตใจ ผู้แปลต้องไม่แก้ไขข้อบกพร่องในบริเจตต์ต้นทาง ผู้ประพันธ์ใช้สำนวนภาษาบกพร่องอย่างไรก็ให้แปลไปตามนั้น ผู้วิจารณ์จึงต้องสอบทานกับบริเจตต์ต้นทางก่อน มิเช่นนั้นจะเข้าใจผิดว่าผู้แปลบกพร่อง (Reiss, 2000a:65)

2.2 การประเมินคุณภาพงานแปลตามเกณฑ์ในหมวดต่าง ๆ

โดยเปรียบเทียบกับบริเจตต์ต้นทาง

ไรส์ถือว่าการประเมินคุณภาพยังสรุปผลไม่ได้ จนกว่าจะได้เปรียบเทียบกับบริเจตต์ต้นทาง หลักสำคัญที่สุดคือความซื่อตรง (fidelity) ต่อเจตนาของผู้ประพันธ์ ผู้ประเมินต้องพิจารณาว่างานแปลนั้นซื่อตรงต่อเจตนาของผู้ประพันธ์หรือไม่ ผู้แปลเข้าใจเจตนาของผู้ประพันธ์ดีเพียงใด ดีความเจตนา นั้นได้ถูกต้องเพียงใด และแสดงออกมาในภาษาเป้าหมายได้ประสบผลสำเร็จเพียงใด (Reiss, 2000a:16)

ไรส์แบ่งเกณฑ์ประเมินคุณภาพงานแปลโดยเปรียบเทียบกับบริเจตต์ต้นทางออกเป็นหมวด (category) ต่าง ๆ ดังนี้คือ

2.2.1 เกณฑ์หมวดวรรณกรรม (Literary category)

เกณฑ์หมวดนี้ใช้ระบุประเภทปริจเฉท คำว่า “วรรณกรรม” ในที่นี้ใช้ในความหมายกว้าง หมายถึงปริจเฉทลายลักษณ์หรืองานประพันธ์ (Reiss, 2000a:48)

การประเมินคุณภาพงานแปลต้องเปรียบเทียบกับงานแปลกับปริจเฉทต้นทางเสมอ แต่ต้องระบุประเภทของปริจเฉทต้นทางก่อนจึงจะเลือกใช้เกณฑ์ที่เหมาะสม (relevant) เพื่อการวิจารณ์อย่างเป็นวัตถุประสงค์ได้ (Reiss, 2000a:16-7, 24-5)

ไรส์แบ่งประเภทปริจเฉทตามหน้าที่ (function) ของภาษาตามทฤษฎีของบ็อเลอร์ (Bühler, 1934 อ้างถึงในวรรณมา แสงอร่ามเรื่อง 2542:114 และ Schäffner, 1998:236; Bühler, 1990:28 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:25) คือเพื่อบรรยาย (Representation หรือภาษาเยอรมันว่า Darstellung) เพื่อแสดงออก (Expression -เยอรมันว่า Ausdruck) และเพื่อเรียกร้อง/จูงใจ (Appeal/ Persuasion -เยอรมันว่า Appell) ไรส์จึงแบ่งปริจเฉทเป็นประเภทมุ่งอรรถสาร (Content-focused text type), มุ่งรูปแบบ (Form-focused text type) และมุ่งจูงใจ (Appeal-focused text type) (อ้างแล้ว:25)

ไรส์กล่าวว่า การแสดงออกทางภาษาไม่ได้ทำหน้าที่ทั้งสามนี้ อย่างเท่าเทียมกันทุกครั้ง ปริจเฉทหนึ่ง (หรือส่วนหนึ่งของปริจเฉท) อาจมีหน้าที่อย่างใด ๆ โดดเด่นกว่าหน้าที่อื่นได้ และปริจเฉททั้งหมดโดยรวมก็ใช้ว่าจะมีหน้าที่เพียงประการเดียว ในทางปฏิบัติย่อมเห็นได้ว่ามีหน้าที่ผสมซ้อนกันอยู่ในปริจเฉททั้งปวง การจำแนกประเภทจึงต้องพินิจหน้าที่หลัก (dominant) (Reiss, 2000a:25)

ตารางที่ 1: หน้าที่ มิติ และประเภทปริจเฉท

Language function	Representation	Expression	Persuasion
Language dimension	Logic	Aesthetics	Dialogue
Text type	Content-focused (Informative)	Form-focused (Expressive)	Appeal-focused (Operative)

ตารางข้างต้น (Reiss, 2000a:26) แสดงปริจเฉทสามประเภท แต่ต่อมาไรส์ได้เพิ่มปริจเฉทอีกประเภทเข้าไปคือ “subsidiary text type” (Reiss, 2000a:27 เิงอรรถ 31, และอ้างถึง Reiss, 1969) ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นปริจเฉท

ประเภทสื่อเสียง (audio-medial text type) (อ้างแล้ว:27) แล้วเปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็น
 ปรึจเฉทประเภทหลายสื่อ (Multimedial text type) (E.F. Rhodes ใน Reiss,
 2000a:27 เซิงอรรถ 31 ในวงเล็บเหลี่ยม) ในที่สุดก็จัดปรึจเฉทประเภทหลายสื่อนี้ให้
 เป็น hyper-type คือเป็น super-structure ของปรึจเฉททั้งสามประเภทดังกล่าว
 (Reiss,1981/2000b:164) คือไม่ได้จัดไว้ในระดับเดียวกับปรึจเฉททั้งสามประเภท แต่
 จัดไว้เหนือกว่า (Therefore I now put this type above the three basic forms,
 though, formerly, I placed it beside them. - Reiss1981/2000b:165)

ปรึจเฉทหลายสื่อนี้มีได้เกิดจากการแบ่งประเภทตามหน้าที่
 และอาจมีหน้าที่ซ้อนกับปรึจเฉทประเภทอื่นทั้งสามประเภทได้ เช่น บทบรรยายภาพ
 ยนต์ร์สารคดีอาจถือเป็นปรึจเฉทประเภทมุ่งอรรถสารด้วย บทละครวิทยุอาจถือเป็น
 ประเภทมุ่งรูปแบบด้วย บทละครหุ่นนาฏกรรม/โคกนาฏกรรมอาจถือเป็นปรึจเฉท
 ประเภทมุ่งจูงใจด้วย ไรส์กล่าวว่า การแบ่งปรึจเฉทเป็นสามประเภทตามหน้าที่ยังไม่
 ครอบคลุมพอ ควรแยกปรึจเฉทหลายสื่อออกเป็นอีกประเภทหนึ่ง เนื่องจากมีลักษณะ
 เฉพาะคือต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น ๆ ช่วยเสริมภาษา (Reiss, 2000a:44) ต่อมาไรส์
 ถือว่าปรึจเฉทหลายสื่อเป็น hypertype.(Reiss,1981/2000b:164-5) ดังกล่าวมาแล้ว

ไรส์กล่าวว่า การแบ่งประเภทปรึจเฉทสำหรับการประเมินคุณ
 ภาพงานแปล อาจไม่ตรงกับ การแบ่งประเภทตามหลักวิจารณ์วรรณกรรม ยกตัวอย่าง
 เช่น ตามหลักวิจารณ์วรรณกรรม นวนิยาย "น้ำเน่า" (pulp fiction) เป็นงานวรรณศิลป์
 จึงตรงกับปรึจเฉทประเภทมุ่งรูปแบบของไรส์ แต่ไรส์ค้านว่าตามหลักการแปลและการ
 ประเมินคุณภาพงานแปลควรถือว่าเป็นปรึจเฉทมุ่งอรรถสาร เพราะขาดมิติทางรูปแบบ
 และสุนทรีย์ะ หรือถ้ามี ก็มีน้อย ด้อยค่าและด้อยความสำคัญ ปรึจเฉทพวกนี้มุ่งสื่อสาร
 ข้อมูลเป็นสำคัญ แม้จะเป็นข้อมูลที่จินตนาการขึ้นมา (Reiss, 2000a:25-6, 34-5)

ไรส์กล่าวว่า ผู้แปลและผู้ประเมินคุณภาพพึงอาศัยพื้นฐาน
 เดียวกันในการวิเคราะห์ปรึจเฉท ซึ่งพิจารณาได้จากการใช้ภาษาในปรึจเฉทนั่นเอง
 (Reiss, 2000a:24) การแปลพึงเริ่มจากการจำแนกประเภท และชนิดของปรึจเฉทที่จะ
 แปล ประเภทของปรึจเฉท (text type) บ่งชี้ถึงวิธีการแปลและอันดับความสำคัญของสิ่ง

ที่พึงรักษาไว้ในงานแปล ชนิดของปริจเฉท (text kind) อันเป็นส่วนย่อยของประเภท บ่งชี้ถึงองค์ประกอบทางภาษาที่ควรคำนึงถึงในขณะแปล (Reiss, 2000a:27)

2.2.1.1 ปริจเฉทประเภทมุ่งอรรถสาร (Content-focused text-type)

ลักษณะสำคัญและเกณฑ์ตัดสินประเภท

ปริจเฉทประเภทนี้มุ่งสื่อสารข้อมูลเป็นหลัก (Reiss, 2000a:30) รูปแบบเป็นรองและไม่มีผลต่อลักษณะสำคัญของเนื้อหา ผู้ประพันธ์ใช้รูปแบบต่าง ๆ ด้วยจุดประสงค์เดียวคือ เพื่อสื่อสารเนื้อหาให้ได้ชัดเจนพอเพียง (Reiss, 2000a:29)

ตัวอย่างปริจเฉทมุ่งอรรถสาร

บทแถลงข่าว บทวิเคราะห์วิจารณ์ข่าว รายงานข่าว จดหมายโต้ตอบทางการค้า บัญชีรายการสินค้า เอกสารอธิบายการใช้งานสินค้า เอกสารระบุวิธีการใช้งาน เอกสารระบุรายละเอียดของสิ่งให้นำมาจดทะเบียนสิทธิบัตร สนธิสัญญา เอกสารราชการ เอกสารทางการศึกษา (การเรียนการสอน) หนังสือทุกชนิด ที่มีใช้เรื่องแต่งงาน ความเรียง ตำรา รายงาน วิทยานิพนธ์ เป็นต้น ตลอดจนวรรณกรรม เฉพาะด้านในสาขามนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและสาขาอื่น ๆ ที่อาศัยความรู้เฉพาะทางเทคนิค (Reiss, 2000a:27)

ปริจเฉทบางชนิดในประเภทมุ่งอรรถสาร ทำให้เราหลงว่าเป็นประเภทมุ่งรูปแบบ เช่น สนธิสัญญา ประกาศนียบัตร หรือเอกสารรับรองต่าง ๆ ซึ่งโดยทั่วไปมักมีโครงสร้างรูปแบบตามระเบียบกำหนด (ตัวอย่างเช่น ในสนธิสัญญาทวิภาคี ฉบับที่เขียนหรือแปลเป็นภาษาใด ก็จะมีชื่อประเทศนั้นขึ้นก่อนอีกประเทศที่เป็นคู่สัญญา) แต่ไรส์กล่าวว่าเราไม่ควรสับสนระหว่างรูปแบบทางภาษา (linguistic forms) กับระเบียบทางเทคนิค (technical formalities) ดังกล่าว ซึ่งมุ่ง

ผลงานของไรส์และแฟร์เมียร์ในเวลาต่อมา กล่าวถึงการจัดกลุ่มของชนิดปริจเฉทเป็น 3 กลุ่ม คือตัวบทซับซ้อน ตัวบทเดี่ยว และตัวบทเชิงซ้อน (Reiss และ Vermeer, 1984:180 อ้างถึงในวรรณภา แสงอร่ามเรื่อง 2542:121)

กำหนดรายละเอียดผิวเผิน เช่น โครงร่างหรือรูปแบบตามระเบียบ เป็นต้น (Reiss, 2000a:29)

ปริจเฉทอีกชนิดคือ ชนิดวิเคราะห์วิจารณ์ (commentaries) มักชวนให้หลงเข้าใจว่าเป็นประเภทมุ่งรูปแบบ เนื่องจากอาจจะประพันธ์ขึ้นด้วยวจนลีลาที่เด่นเฉพาะตัว (ซึ่งไรส์กล่าวว่างานแปลก็พึงรักษาเอาไว้ด้วยหากทำได้ และถือเป็นเกณฑ์ข้อหนึ่งในการประเมิน) แต่ยังถือว่าเป็นปริจเฉทมุ่งอรรถสารเพราะมุ่งสื่อสารเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์อย่างใด ๆ ที่ผู้ประพันธ์ต้องการวิเคราะห์วิจารณ์ (Reiss, 2000a:28-9)

ปริจเฉทที่มีใช้นิยาย (non-fiction texts) และเอกสารอ้างอิงทางเทคนิค (technical reference literature) แม้ว่าจะจัดอยู่ในประเภทมุ่งอรรถสารเช่นเดียวกัน แต่ก็มีข้อแตกต่างกันอยู่ตรงวิธีการสื่อสาร กล่าวคือปริจเฉทที่ไม่ใช้นิยาย มุ่งความแม่นยำตรงของเนื้อหา (material accuracy) ข้อมูลที่แม่นยำเจาะจง (precise information) และการใช้สำนวนภาษาตามที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน (current language) แม้ว่าอาจมีคำศัพท์ทางเทคนิคปนมาบ้าง ทั้งนี้ขึ้นกับว่าต้องการสื่อสารถึงผู้อ่านกลุ่มใด แต่เอกสารอ้างอิงทางเทคนิค หากมุ่งสื่อสารถึงผู้ชำนาญการ (ตำราและวารสารทางเทคนิควิชาการ) ก็จะใช้ศัพท์ทางวิชาการที่ชี้เฉพาะชัดเจนเสมอกันกับที่ใช้ในปริจเฉทต้นทาง หากมุ่งสื่อสารถึงบุคคลทั่วไปที่มีใช้ผู้ชำนาญเฉพาะด้าน (เช่น เรื่องที่มีใช้นิยาย นิตยสารทั่วไป) จึงจะคำนึงถึงวจนลีลามากขึ้น (Reiss, 2000a:30)

เกณฑ์ประเมินคุณภาพงานแปลปริจเฉทมุ่งอรรถสาร

งานแปลต้องถ่ายทอดเนื้อหาของปริจเฉทต้นทาง อย่างครบถ้วน เพียงตรง และมีประสิทธิผล (Reiss, 2000a:28, 30-31, 41, 46) ยกตัวอย่างเช่น การแปลปริจเฉทมุ่งอรรถสารอาจไม่ถ่ายทอดรูปแบบของปริจเฉทต้นทาง เช่น การเล่นคำ แต่ยังคงถ่ายทอดอรรถสารของปริจเฉทนั้นอย่างไม่พร่องขาดหรือคลาดเคลื่อน (Reiss 1971/ 2000:36) หากปริจเฉทต้นทางมีข้อมูลแฝงนัย (implicit) งานแปลก็พึงสื่อสารเนื้อหาดังกล่าวออกมาให้แจ้งชัด (explicit) (Reiss, 2000a:36)

รูปแบบทางภาษาของงานแปลปริจเฉทประเภทนี้ ต้องโน้มหาภาษาเป้าหมายอย่างเต็มที่เพราะปริจเฉทประเภทนี้มุ่งถ่ายทอดอรรถสาร

เป็นสำคัญ จึงต้องนำเสนอด้วยรูปแบบภาษาที่ผู้อ่านคุ้นเคยเพื่อให้สื่อสารสัมฤทธิ์ผล (Reiss 1971/2000:30-1, 36)

การแปลสำนวน (idiom) สุภาษิต (proverb) และ อุปมาอุปไมย (metaphor) ให้โน้มทภาษาเป้าหมาย คือให้ใช้ภาพพจน์หรือสำนวนทำนองเดียวกันในภาษาเป้าหมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้ภาษาตามบรรทัดฐาน (normal usage) ของภาษาเป้าหมาย (Reiss, 2000a:37)

2.2.1.2 ปริเฉทประเภทมุ่งรูปแบบ (Form-focused text-type)

ลักษณะสำคัญและเกณฑ์ตัดสินประเภท

ปริเฉทประเภทมุ่งรูปแบบ ให้ความสำคัญกับ สุนทรียภาพและความสร้างสรรค์เชิงศิลปะของรูปแบบ (Reiss, 2000a:28) โดยทั่วไป "รูปแบบ" ว่าด้วยวิธีการที่ผู้ประพันธ์แสดงออก ส่วน "เนื้อหา" ว่าด้วยสิ่งที่ผู้ประพันธ์แสดงออก แต่ปริเฉททั้งหลายล้วนประกอบด้วยทั้งรูปแบบและเนื้อหาสาระ (Reiss, 2000a:31) ไรส์จึงได้นิยามคำว่า "รูปแบบ" ให้รัดกุมยิ่งขึ้นว่า ในปริเฉทที่มุ่งรูปแบบนั้น ผู้ประพันธ์ใช้องค์ประกอบต่าง ๆ ด้านรูปแบบเพื่อผลอันจำเพาะอย่างหนึ่งทาง สุนทรียภาพ ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ องค์ประกอบต่าง ๆ ด้านรูปแบบนี้ ไม่เพียงมีอิทธิพล ต่ออรรถสารที่เป็นประเด็น หากยังมีส่วนในการแสดงออกทางศิลปะอย่างพิเศษ เด่นชัด อยู่ในบริบท และจำลองขึ้นในภาษาเป้าหมายได้ด้วยการแสดงออกในรูปแบบที่ คล้ายคลึงเทียมเทียบกันได้เท่านั้น (Reiss, 2000a:31-2) "การแสดงออกทางศิลปะ อย่างพิเศษ" หมายถึงการที่องค์ประกอบทางรูปแบบมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงวิธีสื่อสาร โครงสร้างทางศิลปะเท่านั้น หากยังสื่อสารคุณค่าทางสุนทรียะด้วย (O.Kade, 1964:277 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:32 เจริญวรรธ 38)

ตามความหมายอย่างกว้าง ปริเฉทที่มุ่งรูปแบบรวมถึงปริเฉททุกชนิดที่อาศัยหลักรูปแบบทางวรรณคดี กล่าวคือปริเฉทที่มีลักษณะเป็น การแสดงออกทางอารมณ์และสุนทรียะ (express) มากกว่าเป็นการแถลงข้อมูล (state) มีการใช้ภาพพจน์และวจนลีลาเพื่อจุดมุ่งหมายทางสุนทรียะ สรุปก็คือปริเฉทที่ อาจเรียกว่าเป็นงานวรรณศิลป์ (artistic literary works) (Reiss, 2000a:34) แต่ไม่รวม

ปริศนาประเภทหลายสื่อ แม้จะจัดว่าเป็นงานวรรณศิลป์เช่นกัน (Reiss, 2000a:35
เชิงอรรถ 45)

ปริศนาประเภทมุ่งรูปแบบนี้ ผู้แปลและผู้วิจารณ์ต้องวิเคราะห์ประเภทปริศนาเองตามหลักอนุทศาสตร์ โดยไม่ถือตามผู้ประพันธ์อ้างและไม่แบ่งประเภทตามหลักวิจารณ์วรรณคดี ตัวอย่างเช่น นวนิยาย "น้ำเน่า" (pulp fiction) ตามหลักอนุทศาสตร์ฟังถือว่าเป็นปริศนามุ่งอรรถสาร เพราะด้อยมิติด้านรูปแบบและสุนทรียภาพ ได้แต่เพียงสื่อสารข้อมูลที่จินตนาการขึ้น แต่นวนิยายเรจรมย์ (light fiction) อาศัยวัจนลีลาที่ประณีตกว่านวนิยายน้ำเน่า จึงถือเป็นปริศนามุ่งรูปแบบแม้จะอยู่ในระดับล่างสุดของประเภทนี้ก็ตาม ผู้แปลและผู้ประเมินจึงพึงใช้มาตรฐานการแปลและการประเมินคุณภาพงานแปลที่ประณีตขึ้นด้วย (Reiss, 2000a:34-5)

อนึ่ง ไรส์กล่าวว่า การใช้คำว่า text genre (textgattung) ที่ O. Kade และ R. Jumpelt ใช้เรียกปริศนาชนิด (kino) และประเภท (type) ต่าง ๆ นั้น เป็นเรื่องควรหลีกเลี่ยงเพราะทำให้เข้าใจผิดได้ง่าย (อ้างแล้ว:34
เชิงอรรถ 46)

ตัวอย่างปริศนามุ่งรูปแบบ

ปริศนามุ่งรูปแบบได้แก่ วรรณกรรมร้อยแก้ว (literary prose) เช่น ความเรียง ชีวประวัติ ผลงานวรรณคดี เรื่องแต่งร้อยแก้ว (imaginative prose) เช่น เรื่องเกร็ดย่อยปกิณกะ เรื่องสั้น นวนิยาย นวนิยายประโลมโลกย์ และกวีนิพนธ์ทุกรูปแบบ ฯลฯ (Reiss, 2000a:35)

เกณฑ์ประเมินคุณภาพงานแปลปริศนามุ่งรูปแบบ

ปริศนามุ่งรูปแบบ ต้องตัดสินตามสุนทรียลักษณ์ตลอดจนลักษณะทางวัจนลีลา อรรถลักษณ์และไวยากรณ์ของปริศนา (Reiss, 2000a:28)

การแปลปริศนามุ่งรูปแบบ ต้องโน้มหาภาษาต้นทางเท่าที่จะทำได้ เพราะผลทางสุนทรียะขึ้นอยู่กับรูปแบบของภาษาต้นทาง ยกเว้นเมื่อมีหลักการใช้ภาษาเป้าหมายมากเกินไปหรือไม่สามารถสื่อสารให้เข้าใจได้ในภาษาเป้าหมาย (อ้างแล้ว: 31 เชิงอรรถ 37, หน้า 33, 36) การแปลสำนวน (idiom) สุภาษิต (proverbs)

และอุปลักษณ์ (metaphors) ให้แปลโน้มน้าภาษาต้นทาง นอกจากนี้เมื่อมีหลักการใช้ภาษาเป้าหมายหรือไม่สามารถเข้าใจได้ในภาษาเป้าหมาย ก็จะปรับตามภาพพจน์หรือสำนวนทำนองเดียวกันที่ใช้กันทั่วไปในภาษาเป้าหมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานการใช้ภาษาตามปกติของภาษาเป้าหมาย (Reiss, 2000a:37)

งานแปลต้องใช้รูปแบบที่เทียบเคียงกับปริจเฉท

ต้นทาง เพื่อสร้างความประทับใจที่สมนัยกับปริจเฉทต้นทาง จึงจะเกิดสมมูลภาพโดยแท้จริง ทั้งนี้เพราะหน้าที่ในการแสดงออกของภาษา (expressive function) เป็นหัวใจสำคัญของปริจเฉทมุ่งรูปแบบ (Reiss, 2000a:32) กล่าวคือ เสียงเพียงเสียงเดียวก็อาจเป็นองค์ประกอบทางรูปแบบที่สำคัญ ลักษณะทางวากยสัมพันธ์ก็อาจเป็นรูปแบบทางศิลปะอย่างหนึ่ง จังหวะ (tempo) และรูปแบบของวจนลีลา การสัมผัสทางฉันทลักษณ์ (von Wilamowitz-Moellendorff, 1963:148, 154 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:32) วิธีการพูดเชิงเปรียบเทียบ การใช้ภาพพจน์ อุปมาอุปไมย สุภาพสัน และอุปลักษณ์ (Nida, 1964:94 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:33) ล้วนต้องรักษาไว้ให้ได้ในงานแปล มาตรการทางฉันทลักษณ์ (meter) ผลทางสุนทรียะ (E. Horst von Tscherner, 1963:274; R. Kloepfer 1967:99 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:33) และองค์ประกอบทางลีลาของเสียง (phonostylistic element) ก็เป็นปัจจัยสำคัญ ไม่เพียงในงานร้อยกรองเท่านั้น แม้ในงานร้อยแก้วก็เช่นกัน (Blixen, 1954:45-51 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:32-3)

ปัจจัยทางรูปแบบ ย่อมไม่อาจลอกเลียนมาสู่ภาษาเป้าหมายได้อย่างตามตัวอักษร โดยเฉพาะเรื่ององค์ประกอบทางสัทภาษาศาสตร์ (phonolinguistic elements) ยิ่งทำไม่ได้เนื่องจากความแตกต่างทางระบบเสียง แต่เป็นประเด็นสำคัญสำหรับปริจเฉทมุ่งรูปแบบ ดังนั้นผู้แปลจึงต้องทำให้เกิดผลทางสุนทรียะประการเดียวกันหรือผลตอบสนองที่เหมือนกันจากผู้อ่าน โดยอาจใช้รูปแบบที่เทียบเคียงกันได้ภาษาเป้าหมาย หรือสร้างสมมูลบทขึ้นโดยอาศัยรูปแบบใหม่ (อ้างแล้ว:33) ที่สมนัย (corresponding) กับโครงสร้างทางภาษาของภาษาต้นทาง (M. Buber, 1963:353 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:33 เฑียรรถ 43)

ความแม่นยำในการถ่ายทอดอรรถสสาร เป็นรองการถ่ายทอดรูปแบบที่เหมือนกันเพื่อผลทางสุนทรียะที่สมมูลกัน (Reiss, 2000a:35-6, 41, 46) เพราะแม้รูปแบบของปริจเฉทประเภทนี้มุ่งสื่อสารสาระบางประการด้วยก็จริง แต่ปริจเฉทมุ่งรูปแบบย่อมจะเสียลักษณะเฉพาะไป หากไม่รักษารูปแบบภายนอกหรือภายใน

ในของผู้ประพันธ์ปริจเฉทต้นทางเอาไว้ในบรรทัดฐานทางกวีนิพนธ์ ในวังนลีลาหรือ โครงสร้างภาษา (Reiss, 2000a:35)

หากโครงสร้างของภาษาต้นทางและภาษาเป้าหมาย แตกต่างกันจนไม่อาจแปลการเล่นคำในทำนองเดียวกันได้ ก็ให้ใช้ภาพพจน์อย่างอื่นที่ ส่งผลทางสุนทรียะเช่นเดียวกัน หรือไม่เช่นนั้นก็ให้เล่นคำตามธรรมชาติของภาษา เป้าหมาย ณ จุดอื่นของปริจเฉทที่อาจไม่ตรงกับจุดที่มีการเล่นคำในภาษาต้นทางก็ได้ (Reiss, 2000a:36)

เมื่อผู้ประพันธ์ปริจเฉทต้นทางประเภทมุ่งรูปแบบ ใช้ ภาษาต้นทางอย่างเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานหรือการใช้ตามปกติของภาษาต้นทาง ผู้ แปลก็ต้องรู้จักใช้ภาษาอย่าง "สร้างสรรค์" (creative) ให้เบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานของ ภาษาเป้าหมายเช่นกัน โดยอาจจะใช้ ณ ตรงจุดอื่นที่ไม่ตรงกับของปริจเฉทต้นทางก็ได้ เรียกว่าเป็นสมมูลบทย้ายที่ (transposed equivalent) ซึ่งพึงถือว่าสะท้อนถึงผลทาง สุนทรียะทำนองเดียวกัน ณ ตรงจุดอื่น (Reiss, 2000a:37)

การแปลกวีนิพนธ์เป็นร้อยแก้ว ไม่ถือเป็นการแปล ตามความหมายอย่างเคร่งครัดของคำว่า การแปล (Reiss, 2000a:38)

2.2.1.3 ปริจเฉทประเภทมุ่งจูงใจ (Appeal-focused text-type)

ลักษณะสำคัญและเกณฑ์ตัดสินประเภท

ปริจเฉทมุ่งจูงใจ นำเสนอเนื้อหาด้วยรูปแบบภาษาที่มี ลักษณะเด่นเฉพาะอย่างชัดเจน ตามมุมมองอันจำเพาะอย่างหนึ่ง เพื่อดึงดูดใจผู้รับสาร เป็นสำคัญ

ปริจเฉทนี้เดิมไรส์เรียกว่า "ปริจเฉทมุ่งแสวงผล" (effect-oriented) เพราะจุดประสงค์หลักคือมุ่งชักจูงให้เกิดผลที่เป็นอวัจนะ (non-verbal effect) แต่ไรส์กล่าวว่าคำ "effect-oriented" นี้ ทำให้สับสนได้ระหว่างผลใน ทางปฏิบัติกับผลทางสุนทรียะ จึงเปลี่ยนมาเรียกว่า "appeal-focused" แทน (Reiss, 2000a:25 เชงอรรด 28 และอ้างถึง Reiss, 1969)

ปริจเฉทมุ่งจูงใจ สื่ออรรถสารด้วยภาษาที่มีรูปแบบ เด่นชัดเฉพาะตัว มีโครงสร้างตามมุมมองอย่างใดอย่างหนึ่ง สะท้อนถึงจุดประสงค์ที่

ชัดเจนมากน้อยแล้วแต่กรณี โดยมีได้มุ่งผลทางภาษา (non-linguistic result) แต่มุ่งกระตุ้นให้เกิดผลทางปฏิบัติ อันเป็นลักษณะสำคัญของปริศนประเภทนี้คือ มุ่งจูงใจผู้ฟัง/ผู้อ่านอย่างแจ่มชัด (Reiss, 2000a:27, 38)

ปริศน่มุ่งจูงใจมีลักษณะคล้ายปริศนชนิดเสียดสี กล่าวคือมีจุดมุ่งหมายหรือนัยที่แฝงเร้นอยู่ มุ่งหวังประโยชน์ที่มีใช้ในเชิงวรรณกรรม และมุ่งจุดประสงค์อันจำเพาะ การมุ่งจุดประสงค์ดังกล่าวย่อมจำกัดเสรีภาพของผู้ผลิตปริศนและทำให้จำต้องสละรูปแบบทางวรรณกรรมไปเพื่อรักษาจุดมุ่งหมาย นัยแฝงเร้น หรือประโยชน์ที่มีใช้ในเชิงวรรณกรรมดังกล่าว (Reiss, 2000a:41)

อย่างไรก็ดี ไรส์กล่าวว่าปริศนประเภทนี้ ลักษณะที่ขาดไม่ได้คือ การจูงใจ โดยยกตัวอย่างปริศนโฆษณา ซึ่งอาจมุ่งยั่วใจโดยไม่ได้สื่อสารข้อมูลหรือกระตุ้นความประทับใจทางสุนทรีย์แต่อย่างใด (Reiss, 2000a:39)

ตัวอย่างปริศน่มุ่งจูงใจ

ปริศน่มุ่งจูงใจ ได้แก่ ปริศนโฆษณา ประชาสัมพันธ์ เทศนาสั่งสอน (preaching) โฆษณาชวนเชื่อ ยั่วคารม (polemic) ยุยงปลุกปั่น (demagogy) เสียดสี เป็นต้น (Reiss, 2000a:39)

ปริศนชนิดโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) มักมีลักษณะยั่วคารม (polemical) อาจใช้เพื่อยุยงปลุกปั่นทางการเมือง (demagoguery) ได้ ทั้งปริศนยั่วคารมและยุยงปลุกปั่นมักอาศัยการเสียดสี

ปริศนชนิดโฆษณาชวนเชื่อและปริศนชนิดยุยงปลุกปั่น (demagoguery) ใกล้กับปริศนเชิงวาทศิลป์ (rhetorical texts) ซึ่งจำแนกตามแนววรรณคดีศึกษา แต่ไรส์กล่าวว่าศาสตร์การแปลไม่ควรจำแนกชนิดปริศนตามแนววรรณคดีศึกษา เพราะตามแนวดังกล่าวนี้ ปริศนเชิงวาทศิลป์มีทั้งที่เป็นปริศน่มุ่งอรรถสารและปริศน่มุ่งรูปแบบ เช่น ปาฐกถา (lectures) คำไว้อาลัย (memorials) คำสดุดีสรรเสริญ (eulogies and tributes) และที่เป็นปริศน่มุ่งจูงใจ เช่น การรณรงค์ (campaigning) โฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) และ ปลุกปั่นยุยง (rabble rousing) (อ้างแล้ว:40)

ลักษณะยั่วคารม (polemic) และเสียดสี (satire) อาจบ่งชี้ว่าปริศนนั้นเป็นประเภทมุ่งจูงใจ ไม่ว่าจะพบในปริศนชนิดสุนทรพจน์ คำ

ปราศรัย การวิเคราะห์วิจารณ์ข่าว บันทึกเผยแพร่ความเห็น (tracts) การโต้ว่าที่ โฆษณาเชิญชวน (pamphlets) บทประพันธ์โต้แย้งกัน (controversies) งานเขียน สนับสนุนเผยแพร่พรรค (partisan writings) บทร้อยกรองเสียดสี (satirical poetry) (Reiss, 2000a:40-1)

ปริจเฉทชนิดเผยแพร่สั่งสอนศาสนา (missionary texts) นอกจากจะครอบคลุมถึงพระคริสตธรรมคัมภีร์หลายเล่มหลายบท และคัมภีร์ ศาสนาอื่น ๆ ยังรวมไปถึงปริจเฉทชนิดอื่น ๆ ที่มีใช้คัมภีร์ศาสนา แต่มุ่งหวังผลทำนอง เดียวกัน คือมุ่งเผยแพร่และชักจูงให้ผู้อื่นเชื่อในอุดมคติเดียวกับตน (Reiss, 2000a:40) ไรส์ไม่อธิบายยกตัวอย่างรายละเอียดเรื่องคัมภีร์ไบเบิลหรือปริจเฉทศักดิ์สิทธิ์ (sacred text) ต่าง ๆ ทั้งหมด โดยกล่าวว่าเพราะปริจเฉทชนิดนี้ประกอบด้วยปริจเฉทหลากหลายประเภท (Reiss, 2000a:40, เชงอรธ 55)

ไรส์อ้างในคำว่า การสื่อสารทางศาสนา มักมีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่การชี้้นำการแนะนำคำตอบ (suggestive response) ตามด้วยสัญลักษณ์ทางวัจนะที่เรียกได้ว่าไร้อรรถสาร (Nida, 1964:46 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:40, เชงอรธ 56)

เกณฑ์ประเมินคุณภาพงานแปลปริจเฉทมุ่งจูงใจ

ปริจเฉทมุ่งจูงใจต้องได้ผล (effect) อย่างเดียวกันกับ ที่ผู้ประพันธ์ตั้งใจไว้ในปริจเฉทต้นทาง (Reiss, 2000a:46-7) กล่าวคือ สามารถรักษา ความจูงใจ (appeal) ที่มีอยู่ในปริจเฉทไว้ได้ แม้ว่าผู้แปลต้องเบี่ยงเบนจากอรรถสาร และรูปแบบของต้นฉบับไป ก็ถือว่าชื่อตรงต่อต้นฉบับ (Reiss, 2000a:41-3) ผู้ประเมิน พึงสังเกตว่าผู้แปลเข้าใจจุดประสงค์นอกภาษา (non-linguistic) อันเป็นจุดประสงค์ที่มี ใช้ทางวรรณกรรม (non-literary) หรือไม่ และปริจเฉทเป้าหมายจูงใจหรือกระตุ้นให้เกิด ผลเช่นเดียวกันกับที่ผู้ประพันธ์ปริจเฉทต้นทางต้องการหรือไม่ (Reiss, 2000a:43)

ภาษาที่ใช้ควรโน้มหาภาษาเป้าหมายเพื่อให้มั่นใจว่า จะจูงใจได้ผล (Reiss, 2000a:31 เชงอรธ 37)

ไรส์ยกตัวอย่างไว้หลายกรณี เช่น ปริจเฉทโฆษณาที่ มุ่งให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านซื้อผลิตภัณฑ์ที่โฆษณา ผู้อ่านที่อยู่ต่างกลุ่มภาษาถิ่นย่อมไม่ตอบ สนองในลักษณะเดียวกันต่อโฆษณาชิ้นเดียวกัน เช่น ผลิตภัณฑ์น้ำส้มอาจโฆษณา

อย่างได้ผลดีในประเทศเยอรมนีว่า "the concentrated energy of the southern sun" แต่ถ้าแปลคำโฆษณาอย่างตรงตามตัวอักษร ก็อาจไม่ได้ผลตอบสนองของสมคมความคาดหมายจากผู้ฟังและผู้อ่านในประเทศทางซีกโลกใต้ ดังนั้นจึงต้องแปลให้โน้มหาปริจเฉทเป้าหมาย (อ้างแล้ว:41-2)

การแปลคัมภีร์ไบเบิล บางครั้งการมุ่งสร้างศรัทธาทำให้จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงภาพพจน์เฉพาะไปบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะภาษาและวัฒนธรรมเป้าหมาย ตัวอย่างเช่น การแปลเรื่องราวการท่องทะเลเป็นภาษาของชาวอินเดียแดงที่อาศัยอยู่ในทะเลทรายทางภาคเหนือของเม็กซิโก สิ่งที่ต้องไว้คือรูปแบบของการบรรยาย แต่คณะผู้สอนศาสนาพบว่าหากแปลเนื้อหาตรงตามปริจเฉทต้นทาง ก็อาจไม่ได้ผล (effect) ตามที่ต้องการ เช่น เมื่อกล่าวถึงการผจญคลื่นในทะเล ชาวอินเดียแดงพวกนี้อาจไม่เข้าใจเพราะไม่เคยเห็นทะเล ผู้แปลจึงต้องแทนด้วยความคิดใกล้เคียงคือกล่าวถึงหนองน้ำแทนทะเล โรสกล่าวว่าการปรับตามโลกและวัฒนธรรมของภาษาเป้าหมายเช่นนี้เองที่ไนดาเรียกว่า "สมมูลบทพลวัต" (dynamic equivalent) (Nida 1964:160 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:42)

โรสเห็นว่าควรนำสมมูลบทพลวัตไปใช้กับปริจเฉทมุ่งจูงใจเท่านั้น ไม่สมควรนำไปใช้อย่างกว้างขวางตามที่ไนดาชี้แนะไว้ (Reiss, 2000a:42)

ปริจเฉทมุ่งจูงใจเชิงวาทศิลป์ มักต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนอย่างมากจากปริจเฉทต้นทาง ตัวอย่างเช่น ปริจเฉทเชิงวาทศิลป์ภาษาสเปนปัจจุบัน แม้จะใช้โวหารอลังการลดลงกว่าสมัยก่อน แต่ก็ยังแตกต่างจากปริจเฉทเชิงวาทศิลป์ภาษาเยอรมันอย่างมาก มาตรฐานและจารีตทางวาทศิลป์ที่แตกต่างกันทำให้ผู้แปลสุนทรพจน์จากภาษาสเปนเป็นภาษาเยอรมัน ต้องลดทอนรายละเอียดที่เป็นเครื่องประดับภาษาลงมาก เพราะโวหารทางวาทศิลป์ที่รื่นเริงโลดชาวสเปน ชาวเยอรมันอาจรู้สึกว่าเป็นโวหารคร่ำครึ ใช้ถ้อยคำซ้ำซาก หากแปลโดยไม่ลดทอนรูปแบบลงก็จะส่งผลในทางตรงข้ามต่อผู้รับสารชาวเยอรมัน (Reiss, 2000a:42-3)

2.2.1.4 ปริจเฉทประเภทหลายสื่อ (Multimedial text-type)

ลักษณะสำคัญและเกณฑ์ตัดสินประเภท

ปริจเฉทประเภทหลายสื่อ เขียนขึ้นเพื่อใช้พูด (หรือขับร้อง) ผู้รับสารจึงมิได้อ่าน แต่ได้ฟัง โดยมักอาศัยสื่ออื่นนอกภาษา (extra-linguistic

medium) สื่อดังกล่าวเป็นตัวกลางในการผสมผสานอันซับซ้อนทางวรรณกรรม (Reiss, 2000a:27)

ปริเฉทประเภทนี้ต้องอาศัยและต้องปรับตามสื่อที่มีใช้ภาษา เพื่อสื่อสารกับผู้ฟังผู้ชม ไม่ว่าจะในภาษาต้นทางหรือภาษาเป้าหมายก็ตาม ตัวอย่างที่เด่นชัด ได้แก่ บทวิทยุและบทโทรทัศน์ เช่น รายการข่าวและรายงานข่าวทางวิทยุ รายการละคร เป็นต้น ปริเฉทดังกล่าวนี้ ทั้งไวยากรณ์ การเปล่งเสียงอย่างเหมาะสมถูกต้อง สุนทรศาสตร์ (acoustics) (เช่น ในการแสดงละคร) และทัศนอุปกรณ์ (visual aids) (เช่น ในรายการโทรทัศน์และภาพยนตร์) ก็มีบทบาทสำคัญเช่นกัน ความรู้ถึงประโยชน์ตลอดจนความเข้าใจในการใช้ปัจจัยเหล่านี้ ส่งผลให้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวได้ ไม่ว่าจะเป็งานต้นทางหรืองานแปล (Reiss, 2000a:44)

แม้ปริเฉทหลายชนิดในประเภทหลายสื่อ อาจจัดไว้ในประเภทอื่น (ตามหน้าที่) ได้ เช่น ประเภทมุ่งอรรถสาร (การปราศรัยทางวิทยุ, ภาพยนตร์สารคดี) ประเภทมุ่งรูปแบบ (ละคร) ฯลฯ แต่สำหรับนักแปลและนักวิจารณ์แล้ว การแบ่งปริเฉทดังกล่าวตามหน้าที่ทั้งสามยังไม่พอเพียง (inadequate) เนื่องจากภาษาที่ใช้ในปริเฉทดังกล่าวต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น ๆ ช่วยเสริมแต่งด้วย จึงควรจัดไว้เป็นปริเฉทอีกประเภทต่างหาก (Reiss, 2000a:43-4)

อย่างไรก็ดี ในเวลาต่อมาไรส์ได้จัดปริเฉทประเภทหลายสื่อไว้เหนือปริเฉททั้งสามประเภทดังกล่าวข้างต้น และให้ถือว่าปริเฉทหลายสื่อเป็น hyper-type หรือ super-structure ของปริเฉททั้งสามนี้ (Reiss 1981/2000:164-5)

ปริเฉทประเภทหลายสื่อ มีลักษณะเฉพาะโดดเด่นตรงที่ต้องพึ่งสื่อ (ทางเทคนิค) ที่มีใช้ภาษา และพึ่งการแสดงออกทางภาพ (graphic) เสียง (acoustic) และทัศน (visual) เมื่อประกอบกับการแสดงออกดังกล่าว รูปแบบทั้งหมดทางวรรณกรรมอันซับซ้อนของปริเฉทหลายสื่อจึงจะแสดงศักยภาพให้ปรากฏได้อย่างสมบูรณ์ (Reiss, 2000a:43)

ยกตัวอย่างเช่น นวนิยาย (ปริเฉทมุ่งรูปแบบ) และละคร (ปริเฉทหลายสื่อ) มีข้อแตกต่างกันคือ นวนิยายอาจพรรณนาบุคคลและสถานการณ์ พรรณนาภูมิหลัง ชีวิตและสีสันของตัวละครให้ผู้อ่านรับรู้ทางลายลักษณ์อักษร แต่ละครจะต้องถ่ายทอดผ่านเสียงคำพูดของตัวละคร และผ่านทางภาพที่ผู้ชมประจักษ์

ได้โดยตรง เช่นฉาก การแสดงบนเวที และเสื้อผ้าที่สื่อถึงบุคลิกลักษณะ รายละเอียดต่าง ๆ สีเส้นและบรรยากาศ (S. Brenner-Rademacher, 1965:8 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:44 เซึ่งอรรถ 65) และที่สำคัญคือบทละครนั้นต้อง "นำไปแสดงได้" หมายความว่านำไป "ใช้พูดได้" (W. Schadewaldt,ไม่ระบุปี อ้างถึงใน R. Kloepfer, 1967:86 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:44 เซึ่งอรรถ 66)

ไรส์อ้างคำของกอร์ยันว่า เมื่อนำบทสนทนามาอ่านในใจจะได้ผลแตกต่างอย่างน่าอัศจรรย์ กับบทสนทนาตามความเข้าใจของผู้กำกับบทละครหรือบทสนทนาตามที่ถูกแสดงพูด (Z. Gorjan, 1965:88 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:43-4 เซึ่งอรรถ 63)

ตัวอย่างปริจเฉทหลายสื่อ

บทเพลงขับร้องประเภทต่าง ๆ บทสวด บทขับร้องประสานเสียง โอราทอริโอ บทที่ใช้สำหรับการแสดงทุกประเภทบนเวที โทรทัศน์และภาพยนตร์ เช่น บทละครทุกประเภท ทั้งละครเพลง โอเปร่า ทัศนากกรรม โศกนาฏกรรม ตลอดจนบทภาพยนตร์ บทโทรทัศน์ประเภทต่าง ๆ บทวิทยุ ฯลฯ (Reiss, 2000a:43-4)

ไรส์ (Reiss, 2000a:44) กล่าวว่าปริจเฉทหลายสื่อแบ่งเป็น 2 ชนิด:

-ชนิดที่มุ่งเพื่อใช้ในการศึกษา เช่น บทภาพยนตร์หรือละครฉบับสำหรับนักเรียนศึกษาในโรงเรียนหรือฉบับเพื่อการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการใช้ภาษามากกว่าปัจจัยอื่น

-ชนิดที่มุ่งเพื่อนำไปใช้แสดง ต้องอาศัยตัวผู้แสดง อากัปกริยาท่าทางของผู้แสดง เครื่องแต่งกาย ฉากและระบบเสียงต่าง ๆ (acoustics) เป็นองค์ประกอบให้เกิดผลสัมฤทธิ์ (effectiveness) และหากเป็นละครโอเปร่า โอเปร่าเรตต้าและละครเพลง จะรวมดนตรีเป็นองค์ประกอบอีกหนึ่งอย่างด้วย

เกณฑ์ประเมินคุณภาพงานแปลปริจเฉทหลายสื่อ

ความสัมฤทธิ์ผลสำคัญที่สุด กล่าวคืองานแปลนั้นส่งผล (effect) ต่อ "ผู้ชมผู้ฟัง" เหมือนกับปริจเฉทต้นทางหรือไม่ ผลกระทบจากปัจจัยต่างๆ ที่มีปัจจัยทางภาษา ตลอดจนสถานการณ์แวดล้อมของปริจเฉทประเภทนี้

อาจทำให้งานแปลต้องคลาดเคลื่อนจากอรรถสารและรูปแบบของงานต้นทางไปได้มาก ยิ่งกว่าปริศนาประเภทมุ่งจูงใจ (Reiss, 2000a:46) ตัวอย่างเช่น การแปลบทภาพยนตร์ บทแปลดังกล่าวอาจมีบทบาทเป็นรององค์ประกอบและปัจจัยอื่น ๆ และในกรณีสุดขั้วก็อาจเป็นเพียงต้นแบบ (model) เพื่อพัฒนาเป็นผลงานขั้นสุดท้ายที่สอดคล้องประสานกัน คือเป็นภาพยนตร์ที่ประกอบด้วยบทแปลหรือบทพากย์ (Reiss, 2000a:46) ไรส์อ้างทัศนะของมูแน็งว่า ผู้แปลบทภาพยนตร์ (synchronization specialists) ย่อมถือว่าตนทำงานสัมฤทธิ์ผลแล้ว เมื่อผู้ชมผู้ฟังตอบสนองต่อภาพยนตร์ที่ประกอบบทแปลหรือบทพากย์นั้น (synchronized film) ในแบบเดียวกับที่ตอบสนองต่อภาพยนตร์ต้นทาง แม้ว่าผู้แปลต้องอาศัยการจินตนาการขึ้นใหม่ (fresh inspiration) (Mounin, 1967:145 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:46 เซึ่งอรรถ 70) ทั้งนี้เพราะปัจจัยสำคัญที่สุดด้าน “ฉาก” (setting) ของบทสนทนาในภาพยนตร์นั้น อาจทำให้ผู้แปลจำเป็นต้องหาสำนวนที่สื่อสารความหมายอย่างสัมฤทธิ์ผลและกลมกลื่นกับการขยับริมฝีปากของผู้แสดง (Jumpelt, 1961:24 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:46 เซึ่งอรรถ 71) ไรส์กล่าวว่าทัศนะดังกล่าวของมูแน็ง นำไปใช้กับปริศนาชนิดอื่น ๆ ในประเภทหลายสื่อได้ (Mounin, 1967:145 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:46 เซึ่งอรรถ 70) อีกตัวอย่างหนึ่งคือการแปลบทละคร ไม่ว่าจะถือว่าบทละครเป็นปริศนาประเภทมุ่งอรรถสาร มุ่งรูปแบบ หรือมุ่งจูงใจ ไรส์กล่าวว่าหลักของมูแน็งก็ยังคงเป็นจริง (Mounin, 1967:137 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:45-6) [คำแปลของผู้วิจัย] คือ

“Fidelity to the words, the grammar, the syntax, and even to the style of the sentences in a text must yield to the priority of what made the play a success in its homeland. Effectiveness as a stage production is more important for the translation than concerns for particular poetic or literary qualities, and if a conflict arises it is overall effectiveness that should determine priorities. As Merimé said, it is not the (written) text, but the (spoken or sung) play that is to be translated.”

“ความซื่อตรงต่อคำ ไวยากรณ์ วากยสัมพันธ์ และแม้แต่วลีลาของประโยคในปริศนา ต้องโน้มตามบุริมภาพของสิ่งที่ทำให้บทละครประสบ

ความสำเร็จในประเทศถิ่นกำเนิดของบทละครนั้น ความสำเร็จที่ผลใน
ฐานะการแสดงบนเวทีสำคัญยิ่งกว่าการมีวาระถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ทาง
กวีนิพนธ์หรือทางวรรณกรรมอันจำเพาะ และหากมีความขัดแย้งขึ้น ก็พึง
มุ่งผลสัมฤทธิ์โดยรวมเป็นหลักในการกำหนดบุริมภาพ สมดังที่เมริเมได้
กล่าวไว้ว่า "หาใช่ (ลิขิต) ปริจเฉทไม่ แต่เป็นละคร (พูดหรือร้อง) นั่นต่าง
หากที่จะต้องเปลือออกมา"

คำพูดของนักประพันธ์ฝรั่งเศสชื่อเมริเม (Mérimée)

ที่มุ่งเน้นยกมาอ้างข้างต้น ยืนยันว่าสิ่งที่ผู้แปลถ่ายทอดคือ "การแสดง" มิใช่ "คำ" ผู้
ประเมินจึงควรพิจารณาว่าผู้แปลนำผลกระทบจากสื่อต่าง ๆ นอกภาษา รวมทั้งองค์
ประกอบอื่น ๆ ของรูปแบบทางวรรณกรรมที่ซับซ้อน มาบูรณาการเข้าด้วยกันได้เสมอ
กับปริจเฉทต้นทางเพียงใด (Reiss, 2000a:47) ยกตัวอย่างเช่น ปริจเฉทที่มีดนตรีเป็น
องค์ประกอบ ผู้แปลต้องตระหนักว่าองค์ประกอบทางดนตรีของงานต้นทาง ย่อม
ดำเนินตามหลักสัทสัมพันธ์ (prosody) ของภาษาต้นทาง หลักสัทสัมพันธ์ของแต่ละ
ภาษาย่อมต่างกัน ผู้แปลจึงคำนึงถึงแต่ตัวบทอย่างเดียวไม่ได้ บทโอเปร่าที่มุ่งใช้แสดง
อาจจะฟังแปร่งหูหรือน่าขันได้ ถ้าหากผู้แปลยึดมั่นชื่อตรงต่อรูปแบบและอรรถสสารของ
ปริจเฉทต้นทางอย่างเคร่งครัดโดยไม่คำนึงถึงทำนอง จังหวะ และลีลาของดนตรีที่
ประกอบเนื้อเพลงนั้น (Reiss, 2000a:45)

การแปลควรโน้มหาภาษาเป้าหมาย (โดยเฉพาะ
ภาษาพูด) เพื่อความสัมฤทธิ์ผล และมักต้องอาศัยการปรับให้ง่ายขึ้น (simplification)
ตามความจำเป็นที่เกิดจากธรรมชาติของสถานการณ์สื่อสารด้วยเสียง (คือสื่อสารเป็น
คำพูด) ตัวอย่างเช่น งานแปลบทปราศรัยทางวิทยุไม่ควรชื่อตรงในระบอบอรรถสสารเท่า
นั้น แต่ควรดำเนินตามวากยสัมพันธ์ภาษาพูดของภาษาเป้าหมายด้วย (ซึ่งอาจไม่จำเป็น
นัก หากงานแปลมุ่งเพื่อผู้อ่านเท่านั้น ไม่ได้มุ่งเพื่อผู้ฟัง) ภาษาต่าง ๆ มีกระสวน
จังหวะและการใช้เสียงสูงต่ำในภาษาพูดแตกต่างกันยิ่งกว่าในภาษาเขียน ยกตัวอย่าง
เช่น ประโยคยืดยาวของบทวิทยุภาษาสเปน ผู้อ่านชาวเยอรมันอาจยอมรับได้ แต่อาจ
คิดตามไม่ทันและหลงประเด็นไป คงมีแต่ชาวสเปนที่คุ้นกับการพูดเร็ว ๆ ประโยคยาว ๆ
เท่านั้นที่จะคิดตามทัน ดังนั้นบางครั้งจึงต้องปรับวากยสัมพันธ์เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย
ขึ้น (Reiss, 2000a:45) หรือตัวอย่างเช่น บทสนทนาในบทละคร เป็นปริจเฉทสำหรับใช้
พูด ผู้แปลจึงไม่ควรใช้องค์ประกอบทางเสียงที่นำมาใช้ออกเสียงพูดได้ลำบาก หรือทำ

ให้ผู้ฟังเข้าใจผิดได้ง่าย (Levy, 1968:77 อ้างถึงใน Reiss, 1971/ 2000b:45 เชงอรรด 67) ข้อความที่สลับซับซ้อนอาจกลบพลังสำคัญ (primary thrust) ของข้อความนั้น จึงอาจสมควรขยายความออกให้กระจ่าง ตัวอย่างเช่น ผู้บรรยายทางวิทยุ (radio essayist) อาจเล็งวัจนลีลาลับซับซ้อนได้ ด้วยการเรียบเรียงถ้อยคำใหม่ให้เหมาะสม ใช้พูดได้ เพราะผู้ฟังย่อมไม่อาจย้อนมาทบทวนใหม่ได้หากจับประเด็นไม่ทัน (B. Berger, ไม่ระบุปี อ้างถึงใน L. Rohner, 1966:114 อ้างถึงใน Reiss, 1971/2000b:45 เชงอรรด 68)

สรุปหมวดวรรณกรรม

งานแปลย่อมไม่สามารถรักษาองค์ประกอบทั้งปวงในปริเฉทต้นทางไว้ได้ การประเมินคุณภาพงานแปล จึงไม่ควรมุ่งพิจารณาลักษณะเพียงบางด้านของงานแปล แต่ควรเริ่มด้วยการพิจารณาประเภทของปริเฉท ซึ่งช่วยให้ระบุวิธีการแปลที่เหมาะสม (appropriate) ได้ จากนั้นจึงประเมินได้ว่าผู้แปลทำตามเกณฑ์ที่เหมาะสม (relevant criteria) ได้เพียงใด เช่น ถ้าเป็นปริเฉทมุ่งอรรถสสารก็ต้องพิจารณาว่า ผู้แปลค้ำนึ่งเป็นสำคัญถึงความแม่นยำตรงของข้อมูลหรือไม่ ถ้าเป็นปริเฉทมุ่งรูปแบบก็พิจารณาว่า ค้ำนึ่งถึงการรักษาโครงสร้างทางวาทศาสตร์เพื่อผลทางสุนทรียะตรงกับปริเฉทต้นทางหรือไม่ ถ้าเป็นปริเฉทมุ่งจูงใจก็ต้องประเมินว่า ได้ผลตามที่ผู้ประพันธ์ปริเฉทต้นทางมุ่งหวังไว้หรือไม่ ถ้าเป็นปริเฉทหลายสื่อ ก็ต้องดูว่ามี การค้ำนึ่งถึงและปรับแต่งปริเฉทให้เหมาะสมกับสื่อที่เกี่ยวข้องตามสมควรแล้วหรือไม่ (อ้างแล้ว:47)

สรุปว่า การแปลปริเฉทแต่ละประเภท ต้องให้ความสำคัญต่อสมมูลภาพด้านต่าง ๆ กันไป สำหรับปริเฉทมุ่งอรรถสสาร ได้แก่ ความแม่นยำตรงของข้อมูล ปริเฉทมุ่งรูปแบบได้แก่โครงสร้างของเนื้อหา ปริเฉทมุ่งจูงใจได้แก่หน้าที่ในการจูงใจ ปริเฉทหลายสื่อได้แก่ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นเงื่อนไขจากสื่อต่าง ๆ นอกภาษา (Reiss, 2000a:48)

2.2.2 เกณฑ์หมวดภาษา (Linguistic category)

การตรวจสอบสมมูลภาพทางภาษา อาศัยการเปรียบเทียบว่า ประจักษ์พจน์เป้าหมายมีลักษณะทางภาษาสมมูลกับประจักษ์พจน์ต้นทางหรือไม่ โดยพิจารณาอย่างละเอียดว่า กระบวนการแปลได้สะท้อนลักษณะเฉพาะทางภาษาของประจักษ์พจน์ต้นทางไว้ในประจักษ์พจน์เป้าหมายหรือไม่ (Reiss, 2000a:48) ผู้ประเมินฯ พึงตระหนักด้วยว่าองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของภาษา ล้วนได้รับอิทธิพลจากปัจจัยนอกภาษา (Reiss, 2000a:51)

2.2.2.1 องค์ประกอบทางความหมาย (Semantic element)

ผู้แปลพึงระมัดระวังการแปลคำหลายความหมาย (polysemous words) คำพ้องความหมาย (homonyms) คำศัพท์ที่ความหมายในภาษาทั้งสองไม่ต้องตรงกัน การตีความผิดพลาด การจงใจเติมเสริมความ รวมทั้งการละเว้นหรือลดทอนความตามอำเภอใจ

การระบุสมมูลภาพทางความหมายต้องพิจารณาจากบริบททางภาษา ซึ่งช่วยให้เห็นได้ชัดเจนที่สุดว่าผู้ประพันธ์มีเจตนา (intent) อย่างไร ผู้แปลต้องเข้าใจเจตนาจึงจะแปลได้ถูกต้อง ซึ่งในกรณีนี้บริบททางภาษาครอบคลุมทั้งระดับจุลบริบท (microcontext) และมหัพบริบท (macrocontext) ซึ่งต่างก็ไม่มีขอบเขตที่แน่ชัดตายตัว เพราะย่อมแปรผันไปตามบริบททางภาษาและความคิดที่อยู่ในประจักษ์พจน์ต้นทาง แต่กล่าวได้ว่าจุลบริบทมักอยู่ที่ระดับคำในบริบทประชิด (immediate context) และมักไม่ค่อยครอบคลุมเกินกว่าหนึ่งประโยค ส่วนมหัพบริบทครอบคลุมถึงระดับย่อหน้าไปจนถึงระดับประจักษ์พจน์โดยรวมทั้งหมด (บริบทประจักษ์พจน์)

ไรส์ระบุว่าจุลบริบทดังกล่าวตรงกับที่ Nida (1964:243 อ้างใน Reiss, 2000a:68) เรียกว่า "ลักษณะทางคำศัพท์และไวยากรณ์ของหน่วยประชิด" ส่วนมหัพบริบทตรงกับที่ไนดาเรียกว่า "บริบทของวาทะกรรม" (discourse context) (Reiss, 2000a:57 เชิงอรธ 79)

Sager กล่าวว่าตรงนี้ไรส์ใช้คำว่า "eine sprachliche Kategorie" ซึ่ง E. F. Rhodes แปลว่า "language style." ("ลีลาภาษา") แต่ Sager กล่าวว่าเมื่อพิจารณารูปคำตลอดจนประจักษ์พจน์รวมของงานแปลเรื่องนี้ทั้งฉบับแล้ว จะเห็นว่าตรงนี้ไรส์ต้องการกล่าวถึง "หมวด" และสมควรแปลว่า "linguistic category" (Sager, 2000:352) ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ Sager จึงใช้ว่า "หมวดภาษา"

การหาสมมูลบทที่เหมาะสมที่สุด ต้องพิจารณาทั้ง จุลบริบทและมหัพบริบท (Reiss, 2000a:53)

ไรส์กล่าวว่าในกรณีที่มีสมมูลบทศักยภาพ (potential equivalent) ให้เลือกได้หลายตัว ผู้แปลอาจต้องพิจารณามหัพบริบทจึงจะเลือกสมมูลบทที่เหมาะสมที่สุด (optimal equivalent) ได้ เช่น การพิจารณามหัพบริบทอาจช่วยให้ผู้แปลเลือกสมมูลบทที่ใช้วัจนลีลาเหมาะสมที่สุดกับบริเจตต้นทาง หรือการแปลชื่อหนังสือ ผู้แปลอาจต้องอ่านหนังสือจนจบทั้งเล่มก่อน คือพิจารณามหัพบริเจตในระดับปริตบริเจต (บริเจตทั้งหมด) เสียก่อน จึงจะตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมว่าควรแปลชื่อเรื่องหนังสือนั้นว่าอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุด

ไรส์เตือนว่าผู้แปลต้องคำนึงด้วยว่ายังมีความหมาย อีกมากที่อาจไม่แสดงไว้ชัดเจนในบริเจต ตัวอย่างเช่น การแปลบทสนทนาต้องจับทำนองเสียง (intonation) ที่ถูกต้องให้ได้ (ขึ้นอยู่กับภาษาของบริเจตต้นทาง) บางครั้งการลำดับคำอย่างมีทักษะก็อาจแสดงประเด็นหลักของข้อความได้ ตัวอย่างเช่น ภาษาเยอรมันใช้คำเสริม (supplemental word) ช่วยแสดงทำนองเสียงได้ (Reiss, 2000a:57 เชิงอรรด 80)

2.2.2.2 องค์ประกอบทางคำศัพท์ (Lexical element)

เกณฑ์สำหรับประเมินองค์ประกอบด้านคำศัพท์คือ ความพอเพียง (adequacy) ซึ่งมีได้หมายถึงความ “ตรงตามตัวอักษร” แบบการแปลคำต่อคำ เพราะความแตกต่างทางโครงสร้างและความคิดทำให้คำคนละภาษากันย่อมไม่สมมูลกันอย่างแท้จริง ผู้ประเมินคุณภาพได้แต่เพียงพิจารณาว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ของบริเจตต้นทางถ่ายทอดมายังบริเจตเป้าหมายได้อย่างพอเพียงหรือไม่ในชั้นคำศัพท์ (lexical) กล่าวคือสังเกตว่าผู้แปลแสดงทักษะการใช้คำศัพท์หรือไม่ เช่น ทักษะการใช้คำศัพท์สำนวนเฉพาะทางเทคนิค การรู้จัก “มิตรเทียม” คำพ้องรูปพ้องเสียง คำที่แปลไม่ได้ ชื่อเฉพาะ อุปลักษณ์ การเล่นคำ การใช้สำนวนและสุภาชิตต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาประเภทของบริเจตด้วย กล่าวคือ

บริเจตมุ่งอรรถสาร: การแปลอุปลักษณ์เป็นข้อความที่มีอรรถมูลเดียวกัน (the same semantic value) ก็ถือว่าพอเพียง (adequate) ไม่จำเป็นต้องแปลเป็นอุปลักษณ์หรือใช้ภาพพจน์ที่เทียบเคียงกันได้ ในภาษาเป้าหมาย (Reiss, 2000a:58) ไม่จำเป็นต้องแปลข้อความที่เล่นคำดังกล่าว

ยกเว้นถ้าทั้งสองภาษามีคำที่เทียบเคียงกันได้ (parallel) (Reiss, 2000a:59) อย่างไรก็ตามก็
ดี หากว่าความหมายของข้อความทั้งหมดต้องพึ่งการเล่นคำนั้น ก็ต้องแปล โดยผู้แปล
อาจให้คำอธิบายไว้ที่เชิงอรรถ (Nida, 1964:195 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:59)

ปริเฉทมุ่งรูปแบบ ปริเฉทมุ่งจิตใจ ปริเฉทหลาย

สื่อ: อุปลักษณ์ สำนวน สุภาษิต ไม่ว่าจะ เป็นประเภทที่มีใช้กันอยู่แล้วตามขนบภาษา
ต้นทางหรือที่ผู้ประพันธ์สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ต้องแปลออกเป็นอุปลักษณ์ สำนวน สุภาษิต
ที่เป็นสำนวนเช่นเดียวกันและมีคำหรือความหมายเสมอกัน ไม่ว่าจะ มีอุปลักษณ์
ดังกล่าวอยู่ในภาษาเป้าหมายให้เลือกใช้ หรือผู้แปลต้องสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ก็ตาม
(Reiss, 2000a:58-9)

การเล่นคำ ต้องแปลโดยสะท้อนลักษณะโครงสร้างที่
เทียบเคียงกันได้ (parallel) และแปลให้อยู่ในลำดับความช่วงเดียวกัน โดยเฉพาะถ้าใน
ช่วงต่อไปของปริเฉทนั้นมีการอ้างอิงย้อนมาถึงการเล่นคำตรงช่วงดังกล่าว หากมีเช่นนั้น
ก็อาจเล่นคำในเนื้อความช่วงอื่น เท่าที่ผู้แปลสามารถปรับให้เข้ากับภาษาเป้าหมายได้
(Reiss, 2000a:59)

2.2.2.3 องค์ประกอบทางไวยากรณ์ (Grammatical
element)

เกณฑ์สำหรับประเมินองค์ประกอบด้าน

ไวยากรณ์คือความถูกต้อง (correctness) (Reiss, 2000a:60) โดยถือรูปคำ
(morphology) และวากยสัมพันธ์ (syntax) ของภาษาเป้าหมายเป็นหลัก นอกจากนี้จะ
มีปัจจัยอื่นที่สำคัญกว่า อันเนื่องมาจากธรรมชาติของปริเฉทนั้น เช่น การแปลปริเฉท
ที่ผู้ประพันธ์ตั้งใจให้ผิดหลักไวยากรณ์ตามบุคลิกภาพของตัวละคร หรือการแปลด้วยจุด
มุ่งหมายพิเศษ เช่น การแปลแบบเทียบบรรทัดเพื่อการศึกษา

ถ้างานแปลอาศัยขนบ (norm) ของการใช้ภาษา
เป้าหมาย ถ่ายทอดอรรถลักษณะและวัจนลีลาของโครงสร้างทางไวยากรณ์ในปริเฉท
ต้นทางออกมาได้อย่างพอเพียงและเป็นที่น่าสนใจได้ ก็ถือว่าใช้ไวยากรณ์ถูกต้อง

2.2.2.3.1 ปัจจัยด้านวัจนลีลา (Stylistic factor)

วัจนลีลาที่เหมาะสม เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน
ภาษาเป็นทางการ ภาษาธรรมดา ฯลฯ ช่วยกำหนดสมมุติฐานที่เหมาะสม

2.2.2.3.2 ปัจจัยด้านสำนวน (Idiomatic factor)

ควรใช้สำนวนที่เหมาะสม เมื่อไม่มีสำนวนที่เทียบกันได้ก็อาจต้องปรับโครงสร้างภาษาเพื่อมิให้แปร่งหูในภาษาเป้าหมาย (Reiss, 2000a:62)

2.2.2.4 องค์ประกอบทางวัจนลีลา (Stylistic element)

"วัจนลีลา" ในที่นี้ไรส์กล่าวว่าใช้อย่างครอบคลุมหมายถึง "ข้อเลือกจากองค์ประกอบและรูปแบบต่าง ๆ ที่มีในภาษา" (Reiss, 2000a:63 เริงอรธ 90) ผู้วิจารณ์ต้องตัดสินใจว่าปริเฉทเป้าหมายมีความสมนัย (correspondence) ทางวัจนลีลากับปริเฉทต้นทางหรือไม่ งานแปลนั้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้แปลตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างการใช้ภาษาปาก (colloquial usage) และภาษามาตรฐาน/ทางการ (standard or formal usage) ตามที่ใช้ในปริเฉทต้นทางหรือไม่ (ประเด็นนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของปริเฉทด้วย) ระดับภาษาของงานแปลเสมอกันกับของปริเฉทต้นทางหรือไม่ ผู้แปลคำนึงถึงองค์ประกอบทางวัจนลีลาของปริเฉทต้นทางในเรื่องการใช้ภาษามาตรฐาน ภาษาล้วนตัว ภาษารวมสมัย ฯลฯ หรือไม่ ผู้ประพันธ์ใช้ภาษาอย่างสร้างสรรค์ ใช้วัจนลีลาที่เบี่ยงเบนไปจากการใช้ภาษาตามปกติอย่างไรบ้างหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น ตามปกติภาษาเยอรมันนิยมหลากคำ แต่ถ้าผู้ประพันธ์ตั้งใจใช้คำซ้ำเพื่อผลทางสุนทรียะบางประการ ก็แสดงว่ามีเจตนาชัดหลักการ ใช้ภาษาตามปกติ

ประเด็นเรื่องการ "ปรับปรุง" วัจนลีลาของงานต้นทาง ไรส์กล่าวว่ามีเกณฑ์คือต้องพิจารณาประเภทปริเฉทต้นทางก่อน

ปริเฉทมุงอรรถสาร: ผู้แปลสมควรแก้ไขข้อผิดพลาดข้อบกพร่องที่เห็นได้ชัดแจ้งทางวัจนลีลาได้ (เพราะวัจนลีลาคำคัญน้อยกว่าอรรถสาร)

ปริเฉทมุงรูปแบบและปริเฉทมุงจูงใจ: ผู้แปลไม่พึงปรับปรุงหรือไขความกระจ่างให้แก่ปริเฉทต้นทาง ผู้แปลไม่สมควรบ่อนสิ่งที่ไม่ได้อยู่แต่แรกเข้าไปในงานต้นทางตามใจชอบ หากปริเฉทต้นทางใช้วิธีกล่าวเป็นนัยไม่แถลงชัดใช้สัญลักษณ์ที่อาจไม่ชัดเจน ฯลฯ ผู้แปลก็ไม่พึงไขความกระจ่างที่ไม่ได้อยู่แต่เดิมเข้าไปตามใจชอบ แม้แต่ลักษณะทางวัจนลีลาที่บกพร่อง ไม่ว่าจะเกิดจากความผิดพลาดหรือเกิดจากเจตนาของผู้ประพันธ์เพื่อหวังผลบางประการ ผู้แปลต้องคงเอาไว้ (Reiss, 2000a:65)

สรุปหมวดภาษา

ผู้ประเมินต้องพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ทางภาษา คือ:

ตารางที่ 2: องค์ประกอบต่าง ๆ ทางภาษา

องค์ประกอบทาง:	ให้วิเคราะห์
ความหมาย	สมมูลภาพ (equivalence)
คำศัพท์	ความพอเพียงด้านหน้าที่ (adequacy of function)
ไวยากรณ์	ความถูกต้อง (correctness)
วัจนลีลา	ความสมนัย (correspondence)

ทั้งนี้ต้องพิจารณาด้วยว่า องค์ประกอบเหล่านี้สัมพันธ์กันอย่างไร (เช่น องค์ประกอบทางความหมายอาจแสดงออกในชั้นคำ ไวยากรณ์ และวัจนลีลา ส่วน องค์ประกอบทางวัจนลีลาอาจแสดงออกในรูปแบบทางเสียง ไวยากรณ์ และความหมายของคำ) (Kade, 1964:145 อ้างถึงใน Reiss, 2000a เติ้งอรรถ 96) และประเภทของบริเจทมีผลกระทบอย่างไรต่อองค์ประกอบดังกล่าว เพราะองค์ประกอบเหล่านี้ขึ้นอยู่กับประเภทของบริเจท

ประเภทของบริเจท ช่วยบ่งชี้ให้รู้ว่าควรใช้วิธีการแปลแบบใดจึงจะพอเพียง (adequate) ในขณะที่ชนิดของบริเจท ช่วยบ่งชี้ให้รู้ถึงอันดับความสำคัญขององค์ประกอบทางภาษา กล่าวคือ

บริเจทมุ่งอรรถสาร: องค์ประกอบทางความหมายสำคัญอันดับแรกสำหรับบริเจททุกชนิดในประเภทนี้ องค์ประกอบอื่น ๆ ทางภาษาซึ่งต้องคำนึงเป็นสำคัญในอันดับต่อไปคือ องค์ประกอบด้านคำศัพท์เพื่อวิเคราะห์ความหมายของคำ (verbal semantics) และองค์ประกอบด้านไวยากรณ์เพื่อวิเคราะห์ความหมายของวากยสัมพันธ์ (syntactical semantics) องค์ประกอบใดจะมีอันดับสำคัญกว่ากันให้พิจารณาจากชนิดของบริเจทต่อไป ตัวอย่างเช่น ถ้าเป็นบริเจทชนิดรายงาน การแปล

ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางไวยากรณ์เป็นลำดับต่อไป ถ้าเป็นปริจเฉทที่เกี่ยวกับความรู้ทางเทคนิค องค์ประกอบด้านคำศัพท์ย่อมเป็นลำดับต่อไป ถ้าเป็นปริจเฉทความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อผู้อ่านทั่วไป ผู้แปลก็พึงหาสมมูลบทในภาษาเป้าหมายโดยคำนึงถึงองค์ประกอบทางความหมายและวจนลีลา (ลีลาเฉพาะตน) ยิ่งกว่าองค์ประกอบทางคำศัพท์และไวยากรณ์ ปริจเฉทประเภทอื่น ๆ ก็จัดอันดับความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ทางภาษาไว้ตามรูปแบบคล้ายที่กล่าวมา (Reiss, 2000a:66)

ปริจเฉทมุ่งรูปแบบและปริจเฉทมุ่งจูงใจ: องค์ประกอบทางสัตศาสตร์ วากยสัมพันธ์และคำศัพท์ล้วนสำคัญเป็นพิเศษ อันดับความสำคัญให้พิจารณาจากชนิดของปริจเฉทต่อไป

2.2.3 เกณฑ์หมวดปฏิบัตินิยม (Pragmatic category)

คือ การพิจารณาตัวกำหนดนอกภาษา (Extra-linguistic determinants) เกณฑ์ต่าง ๆ ในหมวดนี้มีได้อาศัยปัจจัยทางภาษาที่เป็นวัตถุวิสัยโดยเต็มที่ทั้งหมด

ผู้ประเมินคุณภาพงานแปลพึงระลึกว่า การเลือกสมมูลบทด้วยการเปรียบเทียบกับองค์ประกอบทางภาษาของปริจเฉทต้นทางวิธีเดียวเท่านั้น ย่อมให้ผลที่ไม่น่าพอใจ ควรคำนึงถึงตัวกำหนดนอกภาษา ซึ่งมีผลกระทบต่อรูปแบบของปริจเฉทต้นทางและปริจเฉทเป้าหมาย และช่วยตัดสินใจว่าสมมูลบทศักยภาพใดเหมาะสมที่สุด

ตัวกำหนดนอกภาษา ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ นอกภาษาซึ่งช่วยให้ผู้ประพันธ์สามารถเลือกกลวิธีใด ๆ ในภาษาต้นทางที่ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจได้ อีกทั้งในบางกรณียังอาจทำให้ผู้อ่านยอมไม่ใส่ใจต่อกลวิธีทางภาษาบางวิธี ปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาจมีอิทธิพลต่อรูปแบบทางภาษาของปริจเฉทจึงเรียกว่าตัวกำหนดนอกภาษา (extra-linguistic determinants.)

ยกตัวอย่างเช่น ผู้ประพันธ์ผลงานภาษาสเปนมีทางเลือกแสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุได้หลายวิธี เช่น ด้วยการใช้อินฟินิตีฟ ใช้รูป infinitive หรือใช้สำนวนกริยาวิเศษณ์ ซึ่งเป็นเรื่องของวจนลีลา ผู้แปลจะหาสมมูลบทที่เหมาะสมที่สุดได้จากการพิจารณาองค์ประกอบทางภาษา (องค์ประกอบทางไวยากรณ์และ

วจนลีลา) แต่การที่ผู้ประพันธ์ชาวสเปนจะใช้คำว่า "copa" หรือ "vaso" ย่อมขึ้นกับสถานการณ์อันเป็นปัจจัยนอกภาษา เช่น ถ้าเป็นการเชิญชวนดื่มอวยพร ก็จะใช้คำว่า "copa" (แก้วไวน์) แต่ถ้าขอน้ำดื่มก็จะใช้คำว่า "vaso" (แก้วน้ำ) ปัจจัยด้านเวลา (อันเป็นปัจจัยนอกภาษา) ก็อาจมีผลกระทบต่อการใช้คำได้ในทำนองเดียวกันเช่น คำว่า "dinner" ในภาษาอังกฤษ อาจหมายถึงมื้ออาหารเวลาเที่ยงวัน เวลาเย็น เวลาค่ำ หรือจะหมายถึงสิ่งอื่นใดก็ตาม ย่อมขึ้นกับปัจจัยด้านเวลา เดิมทีคำนี้หมายถึงอาหารมื้อเที่ยง ปัจจุบันหมายถึงอาหารค่ำ แต่ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 18 คนอังกฤษจะรับประทานอาหารมื้อหลักของวันเมื่อเวลาประมาณ 16.00 หรือ 17.00 นาฬิกา

ตัวกำหนดนอกภาษา เป็นเรื่องของสภาวะนอกภาษาที่มีผลต่อรูปแบบทางภาษา เนื่องจากว่า "คำ" เป็นส่วนของประโยค (จุลบริบท) ของปริจเฉท (มหัพบริบท) และของสถานการณ์ (ปัจจัยนอกภาษา) ตามลำดับ ตัวกำหนดนอกภาษาในที่นี้ไรส์หมายถึงสิ่งที่ประกอบขึ้นเป็นบริบทของสถานการณ์ (situational context) (Reiss, 2000a:67-8) หรืออีกนัยหนึ่งคือบริบททางสังคมและวัฒนธรรมโดยรวม (the whole social and cultural context) (Reiss, 2000a:79)

ไรส์กล่าวว่า ในคำถือว่าบริบทของสถานการณ์ประกอบด้วย "บริบทการสื่อสาร" (communicative context) คือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารต้นทาง เช่น เวลา สถานที่ ผู้ประพันธ์ ผู้อ่านผู้ฟัง เจตนา ประการหนึ่งและ "บริบททางวัฒนธรรมของภาษาต้นทาง" (cultural context of the source language.) อีกประการหนึ่ง (Nida, 1964:243 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:68)

บริบททางวัฒนธรรมของภาษาต้นทางของไนดา นี้ ไรส์เรียกว่า "ตัวกำหนดเกี่ยวกับสถานที่และผู้ฟัง" (place- and audience-related determinants) ไรส์กล่าวว่า เมื่อแปลสัญลักษณ์ทางภาษาที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยเหล่านี้ และจากปัจจัยอื่น ๆ นอกภาษา ผู้แปลต้องคำนึงถึงสิ่งที่ไนดาเรียกว่า "บริบททางวัฒนธรรมของภาษาของผู้รับสาร" ("cultural context of the receptor language") ด้วย จึงจะ "ถอดรหัส" ("decode") ได้เหมาะสม (Reiss, 2000a:78 เิงอรธ 106)

2.2.3.1 สถานการณ์ประชิด (Immediate situation)

ตัวกำหนดนอกภาษาทุกตัวเรียกตามลักษณะกว้าง ๆ ได้ว่าเป็นปัจจัยทางบริบท (contextual factors) ซึ่งในที่นี้มีความหมายแตกต่างจากตัวกำหนดพิเศษทางสถานการณ์ในบริบทประชิด (immediate context).

ดังได้กล่าวแล้วว่า บางครั้งปัจจัยนอกภาษาอาจช่วยให้ผู้ประพันธ์ลดทอนรูปแบบทางภาษาของข้อความที่จะสื่อสารลง จนเหลือน้อยที่สุดได้ เพราะผู้ฟังหรือผู้อ่านสามารถระบุ "สถานการณ์" ที่เหลือได้ด้วยถ้อยคำในภาษาของตนเอง เรื่องนี้จึงเกี่ยวกับบริบทประวัติ ไม่ใช่บริบทเจตนาทั้งชั้น แต่หมายถึงเฉพาะช่วงข้อความนั้น ๆ หรือเฉพาะช่วงเวลานั้น ๆ (single passages and moments) ซึ่งนับว่าต่างจากความหมายของคำว่า "สถานการณ์" เมื่อเป็นศัพท์เฉพาะทางภาษาศาสตร์ (Mounin, 1967, p. 120)

ตัวอย่างของสถานการณ์ประวัติ ได้แก่ คำอุทาน คำอ้างถึง (allusion) (งานวรรณกรรม, เหตุการณ์ประวัติศาสตร์, แฟชั่น ฯลฯ) คำนวนภาษาปากในรูปย่อ (shortened colloquial expressions) ฯลฯ เป็นต้น จำนวนต่าง ๆ ดังกล่าวมักพบในบทสนทนาที่ประกอบบทละครและนวนิยาย ผู้แปลต้องนึกเห็นตนเอง "อยู่ในสถานการณ์" ของผู้พูดข้อความนั้น จึงจะหาสมมูลบทที่เหมาะสมที่สุดในภาษาเป้าหมายได้ ช่วยให้ผู้อ่านงานแปลเข้าใจทั้งถ้อยคำและบริบทของถ้อยคำในงานแปลนั้น ตัวอย่างเช่น การแปลสำนวนย่อหรือลดรูปที่พบในบทสนทนาประกอบบทละคร หากผู้แปลเพียงคำนึงถึงปัจจัยผู้พูด ปัจจัยสถานที่ องค์ประกอบด้านคำศัพท์และวจนลีลาเท่านั้น ก็อาจจะยังไม่เข้าใจอรรถมูล (semantic value) ได้ครบถ้วน ผู้แปลต้องคำนึงถึง "ฉาก" (scene) ตามท้องเรื่อง นึกสวมบทบาทเป็นตัวละครตัวนั้น ๆ ด้วย จึงจะหาสมมูลบทที่เหมาะสม สะท้อนภาพฉากเหตุการณ์นั้นได้อย่างมีชีวิตชีวา

ดังนั้นการพิจารณาจุลบริบท (microcontext) และมหัพบริบท (macrocontext) จึงยังไม่พอเพียง ผู้แปลและผู้ประเมินคุณภาพต้องนึกสวมบทบาท "อยู่ในสถานการณ์" ของเรื่องด้วย จึงจะตัดสินใจได้ว่าผู้แปลเลือกใช้คำที่เหมาะสมทั้งในด้านการใช้คำศัพท์และในด้านความหมายแล้วหรือไม่

สรุปว่าบริบทประวัติ มีอิทธิพลต่อรูปแบบของคำศัพท์ ไวยากรณ์และวจนลีลา ช่วยให้ตีความหมายที่แฝงอยู่ในบริบทต้นทางได้ถูกต้อง

2.2.3.2 เนื้อหา (Subject matter)

เนื้อหาเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อรูปแบบทางภาษา ผู้แปลต้องมีความรู้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องอย่างพอเพียง จึงจะเลือกใช้คำได้อย่างเหมาะสมในบทแปล โดยเฉพาะบริบทเชิงเทคนิค (technical text) ซึ่งศัพท์และสำนวนต้องโน้มตามภาษาเป้าหมาย บริบทที่เกี่ยวกับความรู้เฉพาะด้าน ตลอดจนบริบทอื่น ๆ ที่

ต้องพึ่งความรู้ในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี เช่น การแปลปริจเฉทชนิดนวนิยาย อาจมีเนื้อหาเกี่ยวกับการผ่าตัด การบิน การคลัง ผู้แปลต้องหาความรู้ในด้านดังกล่าวเท่าที่จำเป็น สรุปคือการแปลต้องอาศัยความรู้ประเด็นที่ต้องแปล (ความรู้นอกภาษา) ด้วยตัวกำหนดที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา (the subject-related determinants) มักส่งผลให้ปรากฏในชั้นคำ ในภาษาเป้าหมาย งานแปลปริจเฉททางเทคนิคอาจมีการใช้คำยืม (loan word) มากสักหน่อย จึงจะน่าเชื่อถือ ดูเป็น "มืออาชีพ" (Reiss, 2000a:70-1)

2.2.3.3 ปัจจัยด้านเวลา (Time factor)

ปัจจัยด้านเวลามักส่งผลสำคัญ เมื่อภาษาในปริจเฉทเกี่ยวข้องกับยุคสมัยโดยยุคสมัยหนึ่งอย่างแจ่มชัด การแปลปริจเฉทยุคโบราณก็ต้องเลือกใช้รูปคำ รูปประโยค สำนวน โวหารที่โบราณสมยุคสมัยกับปริจเฉทต้นทาง โดยเฉพาะในปริจเฉทมุ่งรูปแบบและมุ่งจูงใจ งานแปลปริจเฉทจากศตวรรษที่ 18 ก็ต้องเห็นได้ว่าแตกต่างจากงานแปลปริจเฉทจากศตวรรษที่ 20 แม้ผู้แปลจะเป็นคนในยุคศตวรรษที่ 20 (Reiss, 2000a:71)

อย่างไรก็ดี ผู้แปลจะใช้สำนวนโวหารอย่างตรงตามปริจเฉทต้นทางเสียทีเดียวย่อมไม่ได้ เพราะผลกระทบจากการใช้ภาษาในยุคสมัยที่แปลงานนั้น ดังนั้นจึงควรพิจารณาว่ามีสมมูลบทอื่น ๆ ที่อาจเหมาะสมที่สุดสำหรับสื่อถึงสำนวนโวหาร "โบราณ" สมยุคสมัย ผลงานที่แปลไว้ต่างยุคสมัยกัน ก็ต้องประเมินคุณภาพด้วยมาตรฐานทางภาษาที่ต่างกัน เพราะแม้ว่าภาษาในปริจเฉทต้นทางจะไม่เปลี่ยนแปลง แต่ภาษาในปริจเฉทเป้าหมายย่อมพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ปัจจัยเหล่านี้สำคัญเป็นพิเศษสำหรับปริจเฉทประเภทมุ่งรูปแบบและมุ่งจูงใจ ไรส์กล่าวว่าเราจะเห็นตัวอย่างได้จากการที่งานแปล "ล้ำสมัย" ได้ (aging translation) ทำให้มีการแปลวรรณกรรมเอกของโลกขึ้นใหม่อยู่เสมอ (Reiss, 2000a: 71-2)

แต่หากงานแปลมีจุดมุ่งหมายพิเศษ ต่างจากของปริจเฉทต้นทาง ผู้แปลก็อาจไม่ต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านเวลา เช่น งาน "แปลแบบดัดแปลง" ปริจเฉทภาษาโบราณที่มุ่งเพื่อให้ผู้อ่านสมัยปัจจุบันเข้าใจเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ (Reiss, 2000a:73)

¹ คำว่า "ชั้นคำ" ผู้วิจัยแปลจาก lexical level (คือมิใช่ชั้นประโยค หรือชั้นภาษา) น่าจะตรงกับความหมายว่า rank และไม่ได้หมายถึง "ระดับคำ" หรือ register

ต้องพึ่งความรู้ในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี เช่น การแปลปริจเฉทชนิดนวนิยาย อาจมีเนื้อหาเกี่ยวกับการผ่าตัด การบิน การคลัง ผู้แปลต้องหาความรู้ในด้านดังกล่าวเท่าที่จำเป็น สรุปคือการแปลต้องอาศัยความรู้ประเด็นที่ต้องแปล (ความรู้นอกภาษา) ด้วยตัวกำหนดที่เกี่ยวกับเนื้อหา (the subject-related determinants) มักส่งผลให้ปรากฏในขั้นคำ ในภาษาเป้าหมาย งานแปลปริจเฉททางเทคนิคอาจมีการใช้คำยืม (loan word) มากสักหน่อย จึงจะน่าเชื่อถือ ดูเป็น "มืออาชีพ" (Reiss, 2000a:70-1)

2.2.3.3 ปัจจัยด้านเวลา (Time factor)

ปัจจัยด้านเวลามักส่งผลสำคัญ เมื่อภาษาในปริจเฉทเกี่ยวข้องกับยุคสมัยโดยยุคสมัยหนึ่งอย่างแจ่มชัด การแปลปริจเฉทยุคโบราณก็ต้องเลือกใช้รูปคำ รูปประโยค สำนวน โวหารที่โบราณสมยุคสมัยกับปริจเฉทต้นทาง โดยเฉพาะในปริจเฉทมุ่งรูปแบบและมุ่งจูงใจ งานแปลปริจเฉทจากศตวรรษที่ 18 ก็ต้องเห็นได้ว่าแตกต่างจากงานแปลปริจเฉทจากศตวรรษที่ 20 แม้ผู้แปลจะเป็นคนในยุคศตวรรษที่ 20 (Reiss, 2000a:71)

อย่างไรก็ดี ผู้แปลจะใช้สำนวนโวหารอย่างตรงตามปริจเฉทต้นทางเสียทีเดียวย่อมไม่ได้ เพราะผลกระทบจากการใช้ภาษาในยุคสมัยที่แปลงานนั้น ดังนั้นจึงควรพิจารณาว่ามีสมมูลบทอื่น ๆ ที่อาจเหมาะสมที่สุดสำหรับสื่อถึงสำนวนโวหาร "โบราณ" สมยุคสมัย ผลงานที่แปลไว้ต่างยุคสมัยกัน ก็ต้องประเมินคุณภาพด้วยมาตรฐานทางภาษาที่ต่างกัน เพราะแม้ว่าภาษาในปริจเฉทต้นทางจะไม่เปลี่ยนแปลง แต่ภาษาในปริจเฉทเป้าหมายย่อมพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ปัจจัยเหล่านี้สำคัญเป็นพิเศษสำหรับปริจเฉทประเภทมุ่งรูปแบบและมุ่งจูงใจ ไรส์กล่าวว่าเราจะเห็นตัวอย่างได้จากการที่งานแปล "ล้ำสมัย" ได้ (aging translation) ทำให้มีการแปลวรรณกรรมเอกของโลกชิ้นใหม่อยู่เสมอ (Reiss, 2000a: 71-2)

แต่หากงานแปลมีจุดมุ่งหมายพิเศษ ต่างจากของปริจเฉทต้นทาง ผู้แปลก็อาจไม่ต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านเวลา เช่น งาน "แปลแบบดัดแปลง" ปริจเฉทภาษาโบราณที่มุ่งเพื่อให้ผู้อ่านสมัยปัจจุบันเข้าใจเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ (Reiss, 2000a:73)

คำว่า "ขั้นคำ" ผู้วิจัยแปลจาก lexical level (คือมิใช่ชั้นประโยค หรือชั้นภาษา) น่าจะตรงกับความหมายว่า rank และไม่ได้หมายถึง "ระดับคำ" หรือ register

ปัจจัยด้านเวลาที่มีผลกระทบต่อข้อ ผู้แปลต้องใช้
ความละเอียดอ่อน ใช้ความเจนจัดทางภาษาและวลีลีลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภท
บริบทและจุดมุ่งหมายของผู้แปลและผู้ประเมินด้วย (Reiss, 2000a:73)

ไรส์ได้ยกตัวอย่างงานวิจารณ์งานแปลนวนิยายเรื่อง
La familia de Pascual Duarte by Camilo José Cela (1945) ผู้วิจารณ์คือ Mager
(1968) กล่าวว่าผู้แปลเลือกใช้คำไม่เหมาะสมคือ บริบทต้นทางว่า "No obstante, y
si la Providencia dispone que..." ("Nevertheless, if Providence should permit;"
Pascual Duarte, p. 22) แต่บริบทเป้าหมายภาษาเยอรมันว่า "Wenn es aber das
Schicksal will, daß..." ("But if fate should decree;" Mager [1968], p. 15 ff.) ซึ่ง
ผู้วิจารณ์กล่าวว่าไม่สมควรเปลี่ยนแปลงคำอันสะท้อนความคิดทางศาสนา ที่ฝังลึกใน
จิตใจของชาวสเปน มาเป็นคำสำนวนยุค "Enlightenment" แม้ว่าจะทำให้บริบท
เป้าหมายเป็นภาษาเยอรมันที่สละสลวยเหมือนแต่งขึ้นด้วยภาษาเยอรมันก็ตาม ไรส์
เห็นด้วยกับผู้วิจารณ์ในประเด็นนี้ว่าไม่ควรใช้คำว่า Schicksal (Fate) และก็ไม่เห็นด้วย
ที่ผู้วิจารณ์เสนอให้ใช้คำว่า die Vorsehung ("Providence") ไรส์แนะนำว่าควรใช้คำว่า
Himmel ("heaven") มากกว่า เพราะในปีค.ศ.1949 ที่มีการแปลงานชิ้นนี้เป็นภาษา
เยอรมัน ฮิตเลอร์ชอบใช้คำว่า "Vorsehung" อยู่เสมอในสุนทรพจน์ปลุกระดม จนทำให้
คำนี้ฟังแล้วน่าพรั่นพรึง ผู้แปลจึงพยายามเลี่ยงเพราะเกรงว่าอาจไปกระตุ้นผู้อ่านชาว
เยอรมันในยุคนั้นให้คิดถึงเรื่องที่บริบทต้นทางมิได้ต้องการ อันเท่ากับสื่อความผิด
พลาด ไรส์กล่าวว่าผู้วิจารณ์ไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยด้านเวลาของบริบทเป้าหมาย ไรส์จึง
แนะนำว่าผู้วิจารณ์พึงพิจารณาตามสมควรด้วยว่า ผู้แปลได้พิจารณาทางเลือกต่าง ๆ
ไว้อย่างรอบคอบแล้วหรือไม่ (Reiss, 2000a:73-4)

2.2.3.4 ปัจจัยด้านสถานที่ (Place factor)

ปัจจัยด้านสถานที่ครอบคลุมถึงข้อเท็จจริง และ
ลักษณะทั้งหมดของประเทศและวัฒนธรรมของภาษาต้นทาง รวมทั้งนัยประวัติ
(association) ของ "ฉาก" (scene) ที่เกิดเหตุการณ์ตามท้องเรื่องของบริบทต้นทาง
หากภาษาเป้าหมายไม่มีสถานที่ที่เทียบเคียงกันได้ ก็ย่อมเป็นปัญหาในการแปล เพราะ
ผู้แปลต้องพยายามพรรณนาสิ่งที่ยูนอกเหนือพิสัยแห่งจินตนาการของตน (Reiss,
2000a:74) อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวมานี้ ไรส์กล่าวว่ามีได้ทำให้แปลไม่ได้ โดยเฉพาะ
เมื่อคู่ภาษานั้นมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมร่วมกันอยู่ อีกทั้งในยุคปัจจุบันการสื่อสารมวลชน

ชนเจริญก้าวหน้า ผู้คนมีความรู้เรื่องสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น (Reiss, 2000a: 75)

โรสส์กล่าวว่า แม้คำเรียกสถานที่จะแตกต่างกันมากทั้งในด้านบรรยากาศและนัยประวัติที่คำเหล่านี้กระตุ้นให้เกิดขึ้นในใจเจ้าของภาษา เช่น คำว่า "ป่า" ในภาษาเยอรมัน สเปน ฯลฯ ย่อมมีบรรยากาศและนัยประวัติแตกต่างกันในใจเจ้าของภาษา แต่ผู้แปลที่มีทักษะและคุ้นเคยกับสภาพภูมิประเทศดังกล่าวก็อาจหาคำที่มีความหมายเทียบเคียงกันได้ โดยมุ่งพินิจลักษณะของสถานที่ คือแทนที่จะแปลคำต่อคำก็ให้แปล "ความเป็นจริง" ที่คำเหล่านั้นเป็นตัวแทน เป็นต้น ผู้ประเมินคุณภาพงานแปลต้องรู้จักพิจารณาปัจจัยด้านสถานที่ที่จะเข้าใจเหตุจูงใจของผู้แปล (Reiss, 2000a: 75)

อนึ่ง ปัญหาที่เกิดจากปัจจัยด้านสถานที่อาจมิใช่ปัญหาด้านการแปลโดยแท้ แต่อาจเป็นปัญหาความบกพร่องของการสื่อสาร (communicational defect) อันเป็นปัญหาสากลของมนุษย์ซึ่งส่งผลต่อการสื่อสารได้แม้ในหมู่ผู้พูดภาษาเดียวกัน เช่น ชาวเยอรมันที่ไม่เคยเดินทางไปพื้นที่ลุ่มแม่น้ำรูห์ (Ruhr valley) คำว่า Wald ย่อมมีความหมายไม่ตรงกับของชาวเยอรมันที่มาจาก Black Forest นอกจากนี้คนหนุ่มสาวชาวเยอรมันในปัจจุบันก็คงไม่มีความรู้สึกต่อคำคำนี้เหมือนกับที่ทิวเยอรมันยุคโรแมนติกรู้สึกเป็นแน่ (Reiss, 2000a: 75-6)

ปัจจัยด้านสถานที่ เป็นปัญหาในการแปลซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานการณ์แวดล้อม สถาบัน ขนบและธรรมเนียม อันมีลักษณะจำเพาะตามประเทศแห่งภาษาดั้งทาง ปรากฏการณ์เหล่านี้มักเรียกกันว่า "realia" ("ความเป็นจริง") ซึ่งครอบคลุมถึงเหตุการณ์และสถาบัน (ในความหมายกว้าง) ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตามโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของวัฒนธรรมนั้น ๆ (O. Kade, 1964:99 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:76 เชงอรธ 102)

โรสส์อ้างว่า Robert L. Politzer (1966:33f) เรียกปัญหานี้ว่า ปัญหาการแปลที่ผูกกับวัฒนธรรม ("culture-bound translation problems") เนื่องจากสถานการณ์ สถาบัน หรือแม้แต่ความคิดนามธรรมที่เป็นของเฉพาะของวัฒนธรรมหนึ่ง เป็นของ "แปลก" (alien) สำหรับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง (ดังนั้นภาษาจึงแปลสำหรับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง) (Robert L. Politzer, 1966:33f อ้างถึงใน Reiss, 2000a:76)

ปัญหาดังกล่าวอาจแก้ไขได้ด้วยวิธีต่าง ๆ ดังนี้คือ (Reiss, 2000a:76)

1. คำยืมแบบทับศัพท์ (loan words) ซึ่งมีใช้เพียงยืมความคิด แต่ยืมคำของภาษาต้นทางที่ใช้เรียกสถาบันทางวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจ หรือเหตุการณ์ที่จำเพาะของวัฒนธรรมต้นทาง (ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างคำไทยที่ขอยืมจากภาษาอังกฤษ เช่น ฟุตบอล เทนนิส กีตาร์ เป็นต้น)

2. คำยืมแบบแปล (calques or loan formations) คือสร้างคำใหม่ขึ้นในภาษาเป้าหมาย ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบริบทไทยเช่นคำว่า จุดยืน ที่ขอยืมจากภาษาอังกฤษว่า standpoint เป็นต้น

3. ใช้สำนวนภาษาต่างประเทศและให้คำอธิบายที่เชิงอรรถ

4. การแปลเชิงอธิบาย (explanatory translation) เช่น แปล "Sacré Coeur" ว่า "ซาเครเกอร์-วิหารแห่งหนึ่ง" หรือแปล "Jerusalem" ว่า "นครเยรูซาเล็ม" คือใช้วิธีใส่ตัวบ่งชี้ (identifier) เพื่อขยายความ ไรส์อ้างว่าตรงกับที่ E. A. Nida and C. Taber (1969:109,198) อธิบายว่ามักมีการใส่เครื่องหมาย (marker) ลงไปเมื่อผู้แปลใช้คำยืมที่ไม่เป็นที่รู้จักในภาษาเป้าหมาย (Reiss, 2000a:76 เชิงอรรถ 104)

การใช้กลวิธีทั้งสี่ประการนี้ต้องดูประเภทและชนิดของบริบทประกอบด้วย คือ (Reiss, 2000a:76-7)

บริบทหลายชนิดในประเภทมุ่งอรรถสาร: ยอมให้ใช้เชิงอรรถได้ เช่น บริบทชนิดเชิงวิชาการและชนิดที่มีใช้นวนิยาย (scholarly and non-fiction works). บางครั้งอาจมีการพรรณนาสถานการณ์ที่แปลก (alien) สำหรับภาษาเป้าหมายลงในบริบทด้วย แต่บริบทที่สื่อสารเนื้อหาทางเทคนิคล้วน ๆ ไม่นิยมใส่คำอธิบายศัพท์ไว้ที่เชิงอรรถ แต่นิยมใช้คำทับศัพท์และคำยืมแบบแปล เนื่องจากผู้อ่านที่สนใจมักมีการศึกษาดีและคุ้นเคยกับศัพท์เทคนิคภาษาต่างประเทศดีอยู่แล้ว (Reiss, 2000a:77)

บริบทประเภทมุ่งจูงใจ: โดยทั่วไปไม่นิยมใส่เชิงอรรถ (Reiss, 2000a:77)

บริจเฉทประเภทมุ่งรูปแบบ: ควรใช้วิธีแปลเชิงอธิบาย คือคงสำนวนภาษาต่างประเทศไว้และประกบด้วยคำเสริมสั้น ๆ (a brief appositional supplement) เพื่อผูกนัยประหวัดเข้ากับความคิดที่ผู้อ่านรู้จักคุ้นเคย วิธีนี้อาจมีบางอย่างพร่องไปเสมอ แต่ยังเก็บสาระสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจบริจเฉทได้โดยไม่บิดเบือนรูปแบบของข้อความด้วย ภาษาที่เขียนเยือกกว่าภาษาในบริจเฉทต้นทาง (Reiss, 2000a:77)

ไรส์ยกตัวอย่างคำภาษาสเปนว่า las Cortes แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า "the Spanish Estates Parliament" ไรส์กล่าวว่าแม้คำแปลนี้จะไม่มีคำอธิบายประกอบ แต่กระนั้นก็น่าจะมีนัยแฝงให้ผู้อ่านรู้ได้แล้วว่ามีรัฐธรรมนูญตามแบบประชาธิปไตยของชาติตะวันตก (Reiss, 2000a:77)

หากองค์ประกอบเชิงอธิบายยิ่งใกล้เคียงกับบริจเฉทต้นทาง สั้นกระชับ และแฝงนัยสถานการณ์ต่างชาติได้มากเท่าใดก็ยิ่งดี วิธีนี้นับว่าเหมาะสมที่สุดสำหรับแก้ปัญหาคารแปลที่เกิดจากปัจจัยสถานที่ เพราะการใช้เชิงอรรถจะทำให้อ่านสะดุดและลดประสิทธิผล (effectiveness) ของงานแปลนั้น (Reiss, 2000a:77)

อย่างไรก็ดี กลวิธีใส่เชิงอรรถหรือใส่คำอธิบายในวงเล็บ ก็ยังดีกว่ากลวิธียกคำนิยามจากพจนานุกรมภาษาเดียวขึ้นมาอ้างประกอบ ซึ่งจะให้ผลทางสุนทรียะด้อยลงไปอีก เช่น ภาษาสเปนว่า alpargatas ("canvas shoes") หากแปลเป็นภาษาเยอรมันแบบ "ยกคำนิยามมาอ้าง" ว่า "Schuhwerk aus Hanf in Sandalenform" ("sandal-type footwear made of hemp") ย่อมไม่เหมาะสม เพราะแม้ข้อมูลจะถูกต้อง แต่รูปแบบไม่ต้องตรงกับบริจเฉทต้นทางซึ่งเป็นบริจเฉทประเภท มุ่งรูปแบบ รูปแบบจึงต้องสำคัญเป็นอันดับแรก (Reiss, 2000a:77 เชิงอรรถ 105)

การเลือกใช้กลวิธีใดในสี่วิธีดังกล่าวมานี้ ขึ้นอยู่กับว่าภาษาเป้าหมายถ่ายทอดความละเอียดอ่อน (sensitivities) ของภาษาต้นทางได้มากน้อยเพียงใด เชิงอรรถและการแปลเชิงอธิบายจะจำเป็นน้อยลง หากวัฒนธรรมของทั้งสองภาษาใกล้เคียงกันมากขึ้น และสื่อสารมวลชนตลอดจนการท่องเที่ยวทำให้ผู้คนรู้จักลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ดียิ่งขึ้น ไรส์เห็นว่าการแปลให้ได้ดี ผู้แปลต้องศึกษาวัฒนธรรมของภาษานั้นด้วย ไรส์อ้างมูแน็ง (George Mounin, 1967:108 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:78) [คำแปลของผู้วิจัย] ว่า

“การมุ่งเรียนแต่เพียงภาษาย่อมไม่พอ ต้องศึกษาวัฒนธรรมนั้นด้วย ไม่เพียงศึกษาเพียงผู้มาเยือนที่สนใจใคร่รู้ แต่ต้องศึกษาดั้งแต่รากฐานขึ้นมาทีเดียวและ...อย่างเป็นระบบ”

2.2.3.5 ปัจจัยด้านผู้ฟัง (Audience factor)

โรสส์นิยาม “ผู้ฟัง” (audience) ว่าหมายถึง ผู้อ่าน (reader) หรือผู้ได้ยิน (hearer) บริเจตภาษาต้นทาง เป็นผู้บริเจตต้นทางต้องการส่งสารถึง และแตกต่างจากผู้ฟังพิเศษ (special audiences) ที่ผู้แปลและผู้ส่งแปลต้องการส่งสารถึง ปัจจัยผู้ฟังพิเศษทำให้ไม่อาจใช้เกณฑ์โดยทั่วไปสำหรับการแปลและการวิจารณ์ได้ (Reiss, 2000a:78)

บริบททางสังคมและวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า บริบทของสถานการณ์ เป็นเรื่องสำคัญ แต่จากคนละมุมมองกับเรื่องของปัจจัยทางสภาวะแวดล้อม (environmental factors) ซึ่งต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงและความคิดของภาษาต้นทาง (Reiss, 2000a:79)

ปัจจัยด้านผู้ฟังจะเห็นได้ชัดจากสำนวนภาษาที่ใช้กัน เป็นสามัญ (common idiomatic expression) การอ้างอิงถ้อยคำ (quotation) การอ้างถึงสุภาษิต (proverbial allusion) และการใช้อุปุคณ์ (metaphor) ฯลฯ ของภาษาต้นทาง ซึ่งผู้แปลมักต้องอาศัยกระบวนการ “ถอดรหัส” (a process of decoding) และฟังทำให้ผู้อ่านภาษาเป้าหมายเห็นและเข้าใจบริเจต ตามบริบททางวัฒนธรรมของผู้อ่านเอง (Reiss, 2000a:79)

ปัจจัยด้านผู้ฟังจะมีผลต่อบริเจตมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับประเภทของบริเจต กล่าวคือ:

บริเจตมุ่งอรรถสาร: การแปลสำนวน (idiomatic expressions) หากภาษาเป้าหมายไม่มีสำนวนที่เทียบกันได้ ก็อาจแปลเป็นถ้อยคำที่มีใช้สำนวน แต่มีอรรถมูล (semantic value) เท่าเทียมกัน ดังนั้นน่าจะถือเป็นคำแปลที่มีสมมูลภาพพอเพียง เนื่องจากบริเจตประเภทนี้รูปแบบเป็นรองความหมาย (Reiss, 2000a:79)

บริเจตมุ่งรูปแบบ: สำนวนในภาษาต้นทางต้องแปลเป็นสำนวนที่มีอรรถสารเสมอกันในภาษาเป้าหมาย รวมทั้งต้องใช้รูปศัพท์ วจนลีลา

ระดับภาษา ฯลฯ เสมอกันด้วย เพราะปริศนาประเภทนี้รูปแบบสำคัญเป็นอันดับแรก (Reiss, 2000a:79)

ปริศนามุ่งจูงใจ: เช่น การรณรงค์หรือเสียดสีทางการเมือง อาจใช้รูปแบบทางภาษาที่สามัญกว่าในปริศนาต้นทาง แต่มีการอ้างถึง (allusion) สิ่งที่อยู่ในบริบทประวัติศาสตร์ (immediate historical context) เช่น ในช่วงที่ผลิงานแปลนั้นมีเหตุการณ์ใดเป็นที่สนใจของผู้คนและสามารถนำมาใช้อ้างอิงได้หรือไม่ หรืออาจใช้ “สมมูลบทย้ายที่” (“transposed equivalents”) เมื่อภาษาเป้าหมายไม่สามารถถ่ายทอดผล (effect) ของปริศนาต้นทางได้โดยตรง ณ ตำแหน่งที่ตรงกันในปริศนาเป้าหมาย เนื่องจากความแตกต่างทางภาษา ดังนั้นจึงต้องชดเชย (compensate) ด้วยผลที่ตัดเทียมกัน ณ ตำแหน่งอื่นของปริศนาลายทาง (a comparable effect at a different location) หากเป็นการแปลภาพพจน์เปรียบเทียบ ก็อาจต้องวิเคราะห์ต่อไปว่าเหตุใดปริศนาต้นทางจึงเลือกใช้ภาพพจน์ดังกล่าว จากนั้นจึงจะดัดแปลงให้เหมาะสมได้เพื่อรักษาองค์ประกอบทางความหมายตามบริบทนั้น (Reiss, 2000a:79)

ไรส์กล่าวว่า งานแปลควร “อ่านรู้เรื่อง” ได้เพียงเสมอกันกับงานต้นทาง (just as intelligible as the original) ผู้แปลต้องถ่ายทอด “ภาพ” (pictures) และการเปรียบเทียบจากโลกของผู้อ่านภาษาต้นทางต้องมาสู่โลกทางความคิดของผู้อ่านภาษาเป้าหมาย (Reiss 1971/ 2000:80-1)

ในกรณีการแปลสำนวนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เฉพาะถิ่น ไรส์เห็นว่าผู้แปลอาจไม่จำเป็นต้องคิดค้นคำศัพท์ใหม่ขึ้นเป็นพิเศษในภาษาเป้าหมายเพื่อ “รักษามรดกต่างประเทศ” เอาไว้ในงานแปล หากผู้อ่านเป้าหมายในปัจจุบันมีความรู้เรื่องวัฒนธรรมดังกล่าว แม้จะไม่ละเอียดลึกซึ้ง แต่พอเพียงแก่ความเข้าใจ

ไรส์อ้าง F. Güttinger ผู้ยกตัวอย่างงานแปลสำนวนภาษาอังกฤษ “it isn't my cup of tea” ว่าไม่ควรแปลเป็นภาษาเยอรมันว่า “das ist nicht meine Tasse Tee” เพียงเพราะต้องการรักษา “มรดกต่างประเทศ” เพราะแม้ว่าผู้อ่านชาวเยอรมันจะเดาความหมายได้จากบริบททางภาษาและสถานการณ์ แต่สำนวนแปลนี้ย่อมส่งผลที่แตกต่างไปในปริศนาภาษาเยอรมัน สำนวนนี้เป็นสำนวนสามัญในภาษาอังกฤษ เทียบได้กับสำนวนภาษาเยอรมันว่า “das ist nicht mein Fall”

(แปลตรงตัวว่า "that is not my case") (F. Güttinger, 1963:14 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:81)

2.2.3.6 ปัจจัยด้านผู้พูด (Speaker factor)

ปัจจัยด้านผู้พูด หมายถึงองค์ประกอบหนึ่งของปัจจัยนอกภาษา ที่ส่งผลต่อภาษาของผู้ประพันธ์ปริจเฉทหรือของการสร้างสรรค์ของผู้ประพันธ์ ปัจจัยเหล่านี้ปรากฏได้หลายทางในชั้นต่าง ๆ คือ ชั้นคำ ชั้นไวยากรณ์และชั้นวัจนลีลา และมีผลต่อการแปลแตกต่างกันไปตามประเภทของปริจเฉท ดังนี้คือ:

ปริจเฉทประเภทมุงอรรถสาร: ปัจจัยด้านผู้พูดมีผลน้อยที่สุด เพราะเนื้อหาเป็นตัวกำหนดการใช้ถ้อยคำ วากยสัมพันธ์ และวัจนลีลา ยิ่งกว่าผู้ประพันธ์ มีข้อยกเว้นบ้าง เช่น ปริจเฉทชนิดบทวิเคราะห์วิจารณ์ (commentaries) ปริจเฉทประเภทที่มีเนื้อเรื่องแต่ง (non-fiction books) และบทความสารคดี (feature articles) ซึ่งผู้แปลพึงถ่ายทอดกลวิธีทางวัจนลีลา (stylistic devices) ของผู้ประพันธ์ด้วยเท่าที่จะทำได้โดยไม่ขัดต่อเนื้อหาและยังถือว่าเป็นรองการนำเสนอเนื้อหา (Reiss, 2000a:82)

ปริจเฉทประเภทมุงรูปแบบ: ปัจจัยนี้ส่งผลต่อวัจนลีลาของผู้ประพันธ์ สะท้อนถึงอิทธิพลจากแหล่งกำเนิด การศึกษา และยุคสมัยที่มีชีวิตอยู่ ตลอดจนความสัมพันธ์กับสำนักหรือประเด็นอย่างใด ๆ (เช่น นักประพันธ์ยุคโรแมนติกเขียนหนังสือแตกต่างจากนักประพันธ์สำนักธรรมชาตินิยม) ปัจจัยผู้พูดยังรวมความไปถึงวัจนลีลาของผู้ประพันธ์ในฐานะเป็น (ตัวละคร) ผู้เล่าเรื่อง (stylistic "persona" of the author) เช่น หญิงรับใช้ยอมไม่พูดภาษาเช่นเดียวกับผู้สื่อข่าว เด็กยอมไม่พูดภาษาเหมือนผู้ใหญ่ (Reiss, 2000a:82)

ปริจเฉทประเภทมุงจิตใจ: ผู้แปลต้องคำนึงยิ่งขึ้นว่าจุดประสงค์เฉพาะที่อยู่นอกภาษา (non-linguistic) และมีใช้จุดประสงค์ทางวรรณกรรมนั้น ส่งผลต่อคำศัพท์ วากยสัมพันธ์ และวัจนลีลาของผู้ประพันธ์อย่างไร ในความหมายที่ว่า การเลือก mode ของรูปแบบทางภาษาย่อมได้รับผลกระทบจากจุดประสงค์ คือการให้ได้ผลสูงสุด (maximum effect) (Reiss, 2000a:82)

ปริจเฉทประเภทหลายสื่อ: โดยเฉพาะประเภทบทละครเวที รูปแบบภาษาพูด (spoken forms) ย่อมไม่ขึ้นอยู่กับกฎวากยสัมพันธ์ภาษาพูด (laws of spoken syntax) และโครงสร้างที่ดีของบทสนทนา (good dialog

structure) แต่ที่สำคัญกว่านั้นและคล้ายกับปริจเฉทมุ่งรูปแบบก็คือ รูปแบบภาษาพูด ย่อมขึ้นอยู่กับการใช้ภาษาเพื่อบ่งชี้ว่าบุคคลนั้นเป็นสมาชิกของท้องถิ่นใด (ภาษาถิ่น) มีระดับทางสังคมอย่างไร (ภาษาเฉพาะอาชีพ ภาษาปาก ภาษามาตรฐาน) และมีกลุ่มอาชีพหรือนับถือศาสนาใด ดังนี้จึงเห็นได้ว่าปัจจัยด้านผู้พูด (ปราชญ์) มีอิทธิพลต่อรูปแบบของปริจเฉท (Reiss, 2000a:82-3)

2.2.3.7 นัยทางอารมณ์ (Affective implication)

นัยทางอารมณ์ ส่งผลต่อการใช้ภาษาขึ้นคำและชั้น วจนลีลาเป็นสำคัญ แต่ก็มีผลถึงชั้นไวยากรณ์คือระบบคำ (morphology) และ วากยสัมพันธ์ของปริจเฉทต้นทางด้วย ไรส์กล่าวว่าผู้ประเมินพึงทดสอบว่าปริจเฉท เป้าหมายถ่ายทอดสิ่งต่อไปนี้ได้ทัดเทียมกับปริจเฉทต้นทางหรือไม่ คือ นัยด้านคุณค่า ทางอารมณ์ (affective values) วิธีการแสดงออก (means of expression) องค์ประกอบทางอารมณ์ของความคิด (affective elements of thought) ลักษณะทาง อารมณ์ของวิธีการแสดงออก (affective character of means of expression) วากยสัมพันธ์ทางอารมณ์ (affective syntax) ผู้ประเมินพึงสังเกตด้วยว่าผู้แปล ตระหนักหรือไม่ว่าปริจเฉทต้นทางใช้วิธีการทางภาษาเพื่อแสดงอารมณ์ขัน การแฝงนัย (irony) ความดูแคลน ประชด ฯลฯ หรือไม่ และผู้แปลสะท้อนสิ่งเหล่านั้นออกมาอย่าง เหมาะสมในปริจเฉทแปลหรือไม่ ส่วนมากแล้วองค์ประกอบทางภาษา มักจะยังไม่พอ ช่วยให้เกิดถึงผลทางอารมณ์อันจำเพาะบางประการได้ ต้องพึงวิธีอื่นจึงสังเกตเห็นได้ หากเป็นปริจเฉทมุ่งจูงใจยิ่งต้องใส่ใจตัวกำหนดเหล่านี้เป็นพิเศษ (Reiss, 2000a:8)

ไรส์ยกตัวอย่างการใช้คำในรูป diminutive ซึ่งภาษา สเปนนิยม ผู้แปลต้องรู้สึกไวต่อความหลากหลายทางภาษาที่เกิดจากการใช้รูปคำ diminutive มีความหมายได้หลายหลาก ขึ้นอยู่กับสำนวน ทำนองเสียง และผู้พูด โดย อาจสื่ออารมณ์ได้ต่าง ๆ เช่น ดูแคลน เยาะหยันประชด ล้อเลียน ฯลฯ ไปจนถึงความ เอ็นดู ผู้แปลจึงต้องแยกแยะให้ถูกว่าคำต่อท้าย (suffix) นั้นบ่งถึงขนาดของวัตถุ (ว่า เล็ก) หรือเป็นสัญลักษณ์แสดงคุณสมบัติทางอารมณ์ ซึ่งเป็นอารมณ์ใดสังเกตได้จากบริบท โดยเฉพาะบริบทสถานการณ์ (Reiss, 2000a:83)

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ คำสบถ (swear word) ซึ่งอาจ เป็นปัญหาในการแปลได้ เมื่อพิจารณาเพียงคำพ้อง คำสบถอาจมีนัยทางอารมณ์ต่าง ๆ ได้มากมาย แต่ผู้แปลต้องรู้จักเลือกนัยทางอารมณ์ที่ตรงกับปริจเฉทต้นทางให้ได้ใน

ภาษาเป้าหมาย โดยดูจากบริบททางสถานการณ์เฉพาะนั้น ๆ ประกอบด้วย อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อพิงระวังบางประการ เช่น คำสภพประเภทชื่อเรียกสัตว์ชนิดต่าง ๆ ย่อมมีนัยประหวัดต่างกันไปในแต่ละภาษา ผู้แปลต้องดัดแปลง (modification) เพื่อให้คำสภพนั้นส่งผลตรงกับปริจเฉทต้นทาง เช่น คำสภพของชาวฝรั่งเศสว่า "la vache!" (แปลตรงตัวว่า "วัวตัวเมีย") หากแปลตรงตัวเป็นภาษาเยอรมันว่า "Die(se) Kuh!" ("วัวตัวเมีย!") ก็จะไม่ได้รับความหมายตรงกับภาษาฝรั่งเศส เพราะภาษาเยอรมันใช้คำนี้กับสิ่งที่เป็นเพศหญิงเท่านั้น และมีนัยประหวัดว่า "โง่" หรือ "ซุ่มซ่าม" ดังนั้นคำสภพนี้น่าจะแปลเป็นภาษาเยอรมันว่า "Schwein!" (ภาษาอังกฤษว่า "Bastard!") คำอุทานก็พิงระวังในทำนองเดียวกัน (Reiss, 2000a:84)

อย่างไรก็ดี นัยทางอารมณ์อาจสร้างปัญหาในการประเมินได้ เพราะทั้งผู้แปลและผู้วิจารณ์อาจตีความความเป็นอัตวิสัยได้ตามประสบการณ์และการบ่มเพาะของแต่ละคนที่ย่อมแตกต่างกัน ดังนั้นการประเมินคุณภาพความเป็นวัตวิสัยจึงเป็นเรื่องยากยิ่ง ไม่ว่าผู้ประเมินจะพยายามสักเพียงใดก็ตาม (Reiss, 2000a:86)

สรุปหมวดปฏิบัตินิยม

ผู้ประเมินและผู้แปลพึงใคร่ครวญให้รอบคอบถี่ถ้วน ว่าตัวกำหนดนอกภาษามีผลต่อรูปแบบทางภาษาของปริจเฉทต้นทางอย่างไร อีกทั้งต้องระลึกด้วยว่า แม้จะคำนึงถึงผลกระทบจากตัวกำหนดดังกล่าวแล้ว ผู้แปลและผู้ประเมินก็ยังอาจสรุปผลแตกต่างกัน เพราะการพินิจนัยทางอารมณ์ย่อมเป็นอัตวิสัย แม้จะเคร่งครัดระเบียบวิธีสักเพียงใดก็ยังอาจมีองค์ประกอบที่เป็นอัตวิสัยเกิดขึ้นได้ กระนั้นก็ได้หมายความว่าผู้วิจารณ์ไม่มีสิทธิ์ที่จะวิจารณ์ หรือการประเมินคุณภาพงานแปลนั้นจะไร้คุณค่า

ภาคข้อจำกัดของการประเมินคุณภาพงานแปล

2.2.4 เกณฑ์หมวดหน้าที่พิเศษและผู้อ่านพิเศษ (Functional category)

การพิจารณาข้อจำกัดในการประเมินคุณภาพงานแปล มีแง่มุมสองประการที่ควรคำนึงดังนี้คือ

ประการแรก ผู้ประเมินพบว่าข้อจำกัดอยู่ตรงจุดใด ข้อนี้ว่าด้วยการหาขีดจำกัดว่าปริจเฉทเป้าหมายสามารถเบี่ยงเบนจากปริจเฉทต้นทางได้เพียงใดก่อนที่จะไม่ถือว่าเป็นงานแปล (Reiss, 2000a:88)

ประการที่สอง ข้อจำกัดนั้นได้แก่อะไรบ้าง ข้อนี้ว่าด้วยมุมมองอัตวิสัย ซึ่งส่งผล อย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ต่อการตัดสินเชิงวัตถุวิสัยของผู้ประเมิน โดยที่ผู้ประเมินอาจไม่เจตนาและมักไม่ตระหนัก (Reiss, 2000a:88)

เกณฑ์ในหมวดต่าง ๆ ทั้งสามที่กล่าวมาแล้วคือ หมวดวรรณกรรม หมวดภาษาและหมวดปฏิบัตินิยม เป็นการพิจารณาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแปลในสถานการณ์ปรกติ การไม่คำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวไม่ว่าในกรณีใด ๆ ย่อมส่งผลต่อสมมูลบทที่เหมาะสมที่สุด แต่เมื่อวิธีการแปลเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานเกณฑ์ทั้งสามดังกล่าวก็ต้องเสริมด้วยมุมมอง (perspective) อื่น ๆ อีก เรียกว่ามุมมองเชิงหน้าที่และมุมมองเชิงบุคคล [หมวดหน้าที่และหมวดบุคคล] (Reiss, 2000a:89)

หลักการแปลตามปรกติ ผู้แปลต้องคำนึงถึงประเภทของปริจเฉท องค์ประกอบทางภาษา และตัวกำหนดนอกภาษา แต่เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าในทางปฏิบัติมีการเบี่ยงเบนจากกระบวนการวิธีตามปรกติ สาเหตุสำคัญคือมุมมองด้านเนื้อหา ทำให้มีการแปลโดยไม่คำนึงถึงประเภทของปริจเฉทต้นทาง เนื่องจากมุ่งหมายให้งานแปลทำหน้าที่พิเศษ มีจุดประสงค์พิเศษแตกต่างจากของปริจเฉทต้นทาง และยังมีสาเหตุจากมุมมองด้านผู้รับสาร คืองานแปลมุ่งสื่อสารไปยังผู้อ่านกลุ่มพิเศษที่แตกต่างจากของปริจเฉทต้นทาง (Reiss, 2000a:89)

เมื่องานแปลทำหน้าที่พิเศษ ผู้แปลย่อมเป็นอิสระจากหลักเกณฑ์เกี่ยวกับประเภทปริจเฉท องค์ประกอบทางภาษา และตัวกำหนดนอกภาษา ได้เท่าที่เหมาะสมตามจุดประสงค์หรือตามที่กลุ่มผู้อ่านเป้าหมายต้องการ ดังนั้นผู้ประเมินคุณภาพงานแปลจึงต้องคำนึงถึงหน้าที่ที่งานแปลนั้นมุ่งหมาย เป็นเกณฑ์ในการ

ประเมิน เกณฑ์หมวดหน้าที่จึงมาแทนที่เกณฑ์หมวดวรรณกรรม หมวดภาษา และ หมวดปฏิบัตินิยม (Reiss, 2000a:89)

ไรส์มีทัศนะว่า เกณฑ์หมวดหน้าที่ช่วยบ่งชี้ให้ผู้ประเมินคำนึงถึงข้อจำกัดในการประเมินคุณภาพงานแปล เกณฑ์หมวดนี้จึงไม่ได้บ่งบอกความเป็นวัตถุวิสัยในการประเมินคุณภาพงานแปลแต่ประการใด (Reiss, 2000a:89-90)

อย่างไรก็ดี เกณฑ์หมวดหน้าที่มีประเด็นสำคัญที่น่าพิจารณา คือ "งานแปลแบบดัดแปลง" (version) ยังควรเรียกว่าเป็น "งานแปล" หรือไม่ หากมีจุดประสงค์พิเศษที่ปริเฉทต้นทางไม่ได้มุ่งหมายไว้ อันเท่ากับเบนไปจากอุดมคติของ "การแปล" ตามความหมายอย่างเคร่งครัดของคำ ไม่ว่าจะที่ผู้แปลทำเช่นนั้นจะมีแรงจูงใจเพื่อประโยชน์ทางศิลปะ (ตัวอย่างเช่น แปลบทกวีนิพนธ์เป็นบทละคร หรือแปลบทละครเป็นนวนิยาย ฯลฯ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนรูปแบบ) เพื่อประโยชน์ทางการเรียนการสอน (งานแปลฉบับนักเรียน งานแปลเทียบบรรทัด) หรือทางการค้า (งานแปลคร่าว ๆ) (Reiss, 2000a:90)

ไรส์กล่าวว่านักวิชาการลงความเห็นแตกต่างกันมาโดยตลอด หลายศตวรรษที่ผ่านมาว่า "การแปล" ควรมีความหมายกว้างหรือแคบเพียงใด (Kloepfer 1967:บทที่ 1 และ 3; และ Wuthenow, 1969:บทที่ 1 และ 2 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:90)

ไรส์ (2000a:90) นิยามคำว่า "การแปลไว้ดังนี้ [คำแปลภาษาไทยของผู้วิจัย]

"By the term translation we mean here the version of a source text in a target language where the primary effort has been to reproduce in the target language a text corresponding to the original as to its textual type, its linguistic elements, and the non-linguistic determinants affecting it. On the surface this definition excludes any consideration of translations which do not share the purpose of the original or have a purpose other than that of the original author, and are directed to the interests of a special clientele. Such products are better characterized as adaptations,

paraphrases, more or less free revisions, abstracts, summaries, and the like."

"เมื่อใช้คำว่างานแปล ในที่นี้ เราหมายถึงปริจเฉทต้นทางในพากย์เป้าหมาย ซึ่งเกิดจากการผลิตปริจเฉทในภาษาเป้าหมายโดยมุ่งให้สมนัยกับปริจเฉทต้นทางเป็นสำคัญ ทั้งในแง่ประเภทปริจเฉท องค์ประกอบทางภาษาและตัวกำหนดนอกภาษาที่ส่งผลกระทบต่อปริจเฉท ในระดับผิวเผิน นิยามนี้ไม่รวมงานแปลที่ไม่มีเป้าหมายเดียวกันกับปริจเฉทต้นทาง หรืองานแปลที่มีเป้าหมายต่างจากผู้ประพันธ์ปริจเฉทต้นทางและมุ่งสนองประโยชน์ของลูกค้ายุติพิเศษ ผลผลิตเช่นนี้ควรเรียกว่างานดัดแปลงงานเรียบเรียงใหม่ งานแปลอย่างอิสระไม่มากนักน้อย งานแปลสรุป งานแปลแบบย่อความ หรืออะไรทำนองนั้น"

จากทัศนะดังกล่าวสรุปได้ว่า งานแปลที่มีจุดประสงค์หรือมุ่งกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายที่แตกต่างไปจากปริจเฉทต้นทาง ถือเป็นงานดัดแปลง

ไรส์เห็นว่า การดัดแปลงปริจเฉทต้นทางมีประโยชน์และมีเหตุผลพื้นฐานอันสมควร (basic legitimacy) แต่ควรเรียกให้ถูกต้องว่าเป็น "งานดัดแปลง" ไม่ควรเรียกว่างานแปล การเรียกเช่นนี้บ่งนัยถึงการเปลี่ยนแปลงสาระ (substantive changes) โดยไม่ได้มีนัยถึงการตัดสินเชิงคุณค่าของงานแต่ประการใด (Reiss, 2000a:90)

"งานดัดแปลง" ไม่อาจประเมินด้วยเกณฑ์และหมวดต่าง ๆ สำหรับประเมินคุณภาพงานแปล แต่ผู้ประเมินต้องกำหนดว่าการเปลี่ยนแปลง (transformation) นั้นบรรลุจุดประสงค์พิเศษตามที่มุ่งหมายไว้หรือไม่ การประเมินจึงเป็นเรื่องในหมวดหน้าที่พิเศษ (Reiss, 2000a:90-1)

ปัจจัยประการที่สองคือ บุคลิกภาพของผู้แปลซึ่งมีธรรมชาติเป็นอัตวิสัยและย่อม "ผกกรอง" ไว้ในงานแปล ปัจจัยนี้ยังอาจทำให้งานแปลแตกต่างกันไปได้มาก ดังนั้นงานแปลสองชิ้นโดยคนสองคนที่แปลจากปริจเฉทต้นทางชิ้นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็ปริจเฉทประเภทใด จึงมักไม่เหมือนกันในรายละเอียดทุกประการ ทั้งนี้เพราะผู้แปลแต่ละคนต่างก็สะท้อนความเข้าใจของตนออกมาตามความสามารถในการแสดงออกของตน (Reiss, 2000a:91)

ปัจจัยบุคคลดังกล่าวมานี้ มีองค์ประกอบสองประการ

ประการหนึ่งคือทักษะในการตีความของผู้แปล กล่าวคือความสามารถทำความเข้าใจประเด็นเรื่องหนึ่งเรื่องโดยยอมได้รับผลกระทบจากข้อจำกัดเชิงอัตวิสัยในกระบวนการตีความ (subjective limitations of the hermeneutical process) ไม่ว่าต้นฉบับจะเป็นปริเฉทประเภทใด

ประการที่สองคือบุคลิกภาพของผู้แปล ผู้แปลอาจมีปัญหาล้วนตัวด้านการแปล ไม่ว่าจะเป็ปริเฉทประเภทใด แต่มักส่งผลกระทบมากที่สุดในการแปลปริเฉทประเภทวรรณกรรม โดยเฉพาะชนิดกวีนิพนธ์ เพราะคุณสมบัติด้านอารมณ์ศิลป์ของผู้แปลมักจะนำไปสู่ความแตกต่างจากปริเฉทต้นทางอย่างถึงแก่น งานแปลจึงน่าจะเรียกว่างาน “ถ่ายถอดอย่างอิสระ” (“free renderings”) มากกว่างานแปล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบุคลิกภาพของผู้แปลและพลังอารมณ์ศิลป์ของผู้แปล ทำให้ผลงานแปลที่ได้ อาศัยงานต้นทางเป็นเพียงต้นเค้า (model) และที่มาแห่งแรงดลใจเท่านั้น

ปัจจัยบุคคล ทำให้การประเมินคุณภาพงานแปลมีข้อจำกัดอย่างที่สุด เพราะทักษะการตีความและการแสดงออกของผู้ประเมิน ย่อมได้รับผลกระทบเชิงอัตวิสัยเช่นเดียวกับผู้แปล ผู้ประเมินจึงไม่ควรตัดสินคุณภาพด้วยคำที่เป็นวัตถุวิสัย เช่น ถูก / ผิด / ดี / เลว เพราะยอมมีคำตอบที่สมเหตุสมผลได้หลายคำตอบว่างานแปลชิ้นหนึ่งมีคุณภาพดีหรือไม่ (Nida, 1964:164 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:92)

หากงานแปลไม่ขึ้นกับประเภทของปริเฉทต้นทาง ผู้ประเมินพึงทำได้เพียงนำการตีความของผู้แปลมาเปรียบเทียบกับของผู้ประเมิน

ในกรณี “การถ่ายถอดอย่างอิสระ” (free rendering) ผู้ประเมินอาจเปรียบเทียบหลักสุนทรียศาสตร์ของผู้แปลและผู้ประเมิน รวมทั้งวิจารณ์เปรียบเทียบวิธีการที่ปริเฉทต้นทางและปริเฉทเป้าหมายใช้แสดงทัศนคติปะดังกล่าว

ไม่ว่าความแตกต่างระหว่างปริเฉทต้นทางและปริเฉทเป้าหมาย จะเกิดจากสภาวะที่เป็นอัตวิสัย (บุคลิกภาพของผู้แปล) หรือวัตถุวิสัย (จุดมุ่งหมายหรือกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายแตกต่างจากปริเฉทต้นทาง) สิ่งที่ผู้ประเมินต้องคำนึงคือ เกณฑ์และหมวดต่าง ๆ ที่ใช้ประเมินคุณภาพงานแปลตามปรกตินั้น ย่อมไม่พอ

เพียง ผู้ประเมินต้องวิเคราะห์หาแรงจูงใจ ซึ่งกระตุ้นผู้แปลให้เปลี่ยนรูปแบบหรือเนื้อหาสาระของปริจเฉทต้นทาง ตลอดจนวิเคราะห์หาว่าแรงจูงใจนั้นมีนัยต่องานดัดแปลงนั้นอย่างไร หากผู้แปลมิได้แถลงถึงเรื่องแรงจูงใจของตนไว้ในบทนำหรือบทส่งท้าย ผู้ประเมินก็ต้องพยายามตรวจหาให้ได้ ดังนี้จึงจะกล่าวได้ว่าประเมินด้วยความเป็นวัตถุประสงค์สูงสุด

2.2.4.1 หน้าที่พิเศษ (Special Functions)

เกณฑ์ในหมวดหน้าที่ ใช้เป็นหลักในการประเมินผลงานแปลแบบดัดแปลง (renderings) ที่มีจุดประสงค์พิเศษแตกต่างจากปริจเฉทต้นทาง จึงต้องประเมินวิธีการแปลที่เหมาะสมโดยพิจารณาที่จุดประสงค์พิเศษเป็นหลัก มิใช่พิจารณาที่ประเภทของปริจเฉทต้นทาง

2.2.4.1.1 การแปลเชิงย่อและการแปลเชิงสรุป (Resume and summary)

งานแปลลักษณะนี้รวมถึงบทวิเคราะห์ (analyses) และบทคัดย่อ (summaries) ซึ่งปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันและธุรกิจ (daily and trade newspapers) ในวารสารวิทยาศาสตร์ (scientific journals) เพื่อรายงานเนื้อหาที่เป็นแก่นหรือรายละเอียดอันเฉพาะเจาะจงที่ผู้อ่านสนใจ

นักแปลเอกสารให้หน่วยงานทางการทูต องค์การของรัฐบาล การค้า อุตสาหกรรม และศูนย์วิจัย ต้องมีเทคนิคการแปลในลักษณะนี้ อย่างเชี่ยวชาญ

ผลงานแปลในลักษณะนี้ ไม่อาจประเมินโดยพิจารณาหลักของประเภทหรือชนิดของปริจเฉทได้ แต่ต้องประเมินโดยพิจารณาจุดประสงค์ในการสื่อสารข้อมูลแก่ผู้อ่านเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นแก่นสารสำคัญหรือแง่มุมต่าง ๆ ของเนื้อหานั้นตามที่ผู้อ่านสนใจเป็นพิเศษ ในรูปแบบที่สั้น กระชับและน่าสนใจ

การแปลนวนิยายหรือบทละครในลักษณะนี้ จะมุ่งสื่อสารเนื้อหาสาระเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อให้ผู้พิมพ์ผู้โฆษณาหรือผู้ผลิตละครสามารถตัดสินใจได้ว่าจะจัดพิมพ์/จัดแสดงหรือไม่ ผู้แปลต้องเข้าใจเนื้อหาที่เป็นแก่นสารอย่างเพียงพอสาระสำคัญออกมาในภาษาเป้าหมายด้วยวัจนลีลาสามัญ และสละสลวย ความสละสลวย ซึ่งในกรณีอื่น ๆ อาจไม่ใช่คุณลักษณะสำคัญ จะถือเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ผู้ประเมินต้องพิจารณาในกรณีนี้ ทั้งนี้มิใช่หมายถึงการใช้

ทักษะออกแบบให้งานแปลที่ปริศนาค้นทางเข้าใจยากกลายเป็นงานอ่านราบรื่นด้วย
จำนวนสั้นไหลจำเเจ (glib)

หากงานแปลเชิงย่อและแปลเชิงสรุป สื่อสารเนื้อหาสาระของปริศนาค้นทางได้ตามที่ผู้แปลมุ่งหมายด้วยวัจนลีลาที่ผู้อ่านรับได้ ก็ถือว่าเป็นงานแปลที่สนองจุดประสงค์ได้พอเพียงและเหมาะสมแล้ว (adequate and proper)

2.2.4.1.2 การแปลอย่างคร่าว ๆ (Rough translation)

การแปลอย่างคร่าว ๆ เป็นการดัดแปลงปริศนาค้นทางเพื่อหน้าที่พิเศษ ในกรณีการแปลกวีนิพนธ์อย่างคร่าว ๆ อาจเรียกว่าเป็น "การถ่ายทอดอย่างอิสระ" (free rendering) ซึ่ง Friedheim Kemp, (1965:16f อ้างถึงใน Reiss, 2000a:94) [คำแปลของผู้วิจัย] ระบุว่าหมายถึง

"renderings . . . which seek to save the outward form at all costs, even at the expense of all that makes for grace, power and originality."

"งานถ่ายทอด...ที่มุ่งรักษารูปแบบภายนอกไว้อย่างยอมสละทุกสิ่ง แม้ต้องสูญเสียสิ่งที่ทำให้งาม ให้มีพลังและมีความเป็นต้นกำเนิด"

ปริศนาค้นทางรูปแบบ: งานแปลปริศนาค้นทางรูปแบบอาจชื่อตรงต่อรูปแบบหรือจำลองรูปแบบทางภาษาอย่างละเอียดได้ หากคู่ภาษานั้นมีโครงสร้างภาษาที่สัมพันธ์กันและร่วมพื้นฐานวัฒนธรรมกัน มีฉันทลักษณ์ (metrical forms) และจินตภาพวาทศิลป์ (rhetorical images) ตรงกัน (Kemp, 1965:17 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:94) แต่หากคู่ภาษานั้นไม่ค่อยมี หรือไม่มีสัมพันธ์ใกล้เคียงกัน เช่น บทกวีของเปอร์เซียและเยอรมัน การพยายามลอกเลียนรูปแบบทุกประการย่อมได้สิ่งที่เราเรียกว่า การแปลอย่างคร่าว ๆ

ปริศนาค้นทางหลายสื่อ: เช่น งานแปลบทละครแบบเก็บความหรือ "แปลอย่างหยาบ" (raw translation) ซึ่งต่อมาผู้ประพันธ์หรือบรรณาธิการบทละครจะนำไปทบทวน (revise) อย่างละเอียดเพื่อนำไปจัดแสดง ผู้ประเมินที่ดำเนินงานแปลในลักษณะนี้ว่าเป็นงานแปลที่ดีขึ้น ไม่ได้ใจแงมมที่ลึกซึ้ง ไม่รักษาคุณลักษณะ

ต่าง ๆ ของบทละคร ย่อมเปิดทางให้ตัวผู้ประเมินเองถูกโจมตีได้ว่าไม่ตระหนักในจุดประสงค์ของการแปล และประเมินโดยขาดความเป็นวัตถุวิสัย

หากงานแปลวรรณกรรมการแสดง (dramatic work) นั้นมุ่งเพื่อนำไปใช้จัดแสดง ประเภทของปริจเฉท (ปริจเฉทประเภทหลายสื่อ) ย่อมกำหนดบุริมภาพ (priority) หรือลำดับความสำคัญของสิ่งที่จะต้องพิจารณา คือ ต้องใส่ใจกับการนำไปใช้พูด (oral delivery) นำไปใช้แสดง (acting) และประสิทธิผลทางการละคร (dramatic effectiveness) รวมทั้งผลกระทบท่อกัน (interplay) ระหว่างปริจเฉทกับองค์ประกอบทางภาพและเสียง (visual and acoustic elements) (Buschkiel, 1966:51-2 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:95)

2.2.4.1.3 การแปลฉบับนักเรียนและเพื่อการศึกษา (School and study editions)

งานแปลในลักษณะนี้ หากเป็นวรรณกรรมการแสดง (dramatic works) เช่น บทละคร บทภาพยนตร์ ฯลฯ หน้าที่ของงานแปล (ซึ่งแตกต่างจากจุดประสงค์ของปริจเฉทต้นทางที่มุ่งเพื่อนำไปใช้แสดง) ทำให้สมควรใช้วิธีการแปลแบบปริจเฉทมุ่งรูปแบบ ผู้ประเมินไม่ควรตัดสินคุณภาพงานแปลในลักษณะนี้ว่าใช้ประโยชน์มิได้เพราะไม่เหมาะจะนำไปจัดแสดง การประเมินเช่นนี้ย่อมขาดวัตถุวิสัย เพราะไม่ได้ใส่ใจต่อหน้าที่พิเศษของงานแปล

2.2.4.1.4 การแปลพระคริสตธรรมคัมภีร์ (Bible translation)

การแปลพระคริสตธรรมคัมภีร์ในลักษณะต่าง ๆ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าจุดประสงค์การแปลมีผลต่อวิธีการแปลอย่างไร

หากมุ่งเพื่อเผยแผ่ศาสนา ก็ต้องถือเป็นปริจเฉทมุ่งจิตใจ ตัวอย่างเช่น ลูเธอร์ (Luther) แปลปริจเฉทอันหลากหลายประเภทของพระคริสตธรรมคัมภีร์ออกมา ราวกับแปลมาจากปริจเฉทประเภทเดียว ทั้งนี้ก็เพราะมุ่งการเผยแผ่ศาสนา มากกว่าจะมุ่งรักษาเอกลักษณ์ของแต่ละปริจเฉทในพระคัมภีร์

Buber และ Rosenzweig มีจุดประสงค์ในการแปลต่างจากลูเธอร์ จึงแปลโดยรักษารูปแบบของกวีนิพนธ์ไว้ เพราะถือว่าพระคริสตธรรมคัมภีร์เป็นปริจเฉทมุ่งรูปแบบ โดยอ้างว่า (Rosenzweig, 1926: 33, 40 อ้างถึงใน Reiss, 2000a 96) [คำแปลภาษาไทยของผู้วิจัย]

"The content cannot be transmitted apart from its form. It is impossible to distinguish what is said from the way it is said."

"อรรถศาสตร์ไม่อาจแยกทอดแยกจากรูปแบบได้ สิ่งที่ถูกกล่าวกับวิธีการที่ถูกกล่าว ไม่อาจแยกแยะจากกันได้"

วิธีการแปลพระคริสตธรรมคัมภีร์ในลักษณะต่าง ๆ ที่อาศัยการระบุจุดประสงค์ของกระบวนการ ทำให้ไนดา (1964:160 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:96-7) แยกแยะระหว่างความสมนัยทางรูปแบบ (formal correspondence) และสมมูลภาพพลวัต (dynamic equivalence)

ในด้ายกตัวอย่างจากพระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาค พันธสัญญาใหม่ เล่มโรม บทที่ 16 ข้อ 16 (Romans 16:16) ว่า "Salutate invicem in osculo sancto." และกล่าวว่าการแปลแบบรักษาความสมนัยด้านรูปแบบ (สมมูลบท ด้านรูปแบบ) ในภาษาอังกฤษคือ "Greet one another with a holy kiss" ซึ่งรักษาสถานการณ์ทางวัฒนธรรมของบริเจตต้นทางไว้ (the cultural situation of the source text) สมมูลบทพลวัต คือ "Give one another a hearty handshake all around." ซึ่งสะท้อนสถานการณ์ทางวัฒนธรรมของผู้อ่านเป้าหมาย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ และอาจจำเป็น หากถือว่าพระคริสตธรรมคัมภีร์เป็นบริเจตประเภทเผยแผ่ศาสนา (missionary text) ซึ่งเท่ากับเป็นบริเจตประเภทมุ่งจูงใจ

อย่างไรก็ดี โรสเห็นว่าตัวอย่างที่ไนดาให้ไว้ดังกล่าว เป็นการ "ปรับ" เกินความจำเป็นจนทำให้สำนวนหมดความขลัง (Reiss, 2000a:114) บันทอนความขลังในฐานะเป็นบริเจตศักดิ์สิทธิ์ (sacred text) ซึ่งน่าจะรักษาเอาไว้ได้แม้จะมีจุดประสงค์พิเศษ โรสอ้างว่าไนดาเองก็เน้นในเรื่องนี้ไว้ว่า การสื่อสารทางศาสนาต้องใช้ภาษาที่มีรสขลัง ซึ่งมักเกิดจากการใช้สำนวนภาษาโบราณ (Nida, 1964:222 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:97). ทศนะนี้อาจตีความคลุมถึงสถานการณ์ทางวัฒนธรรมด้วย การแปลบริเจตศักดิ์สิทธิ์ พึงให้ความสำคัญต่อสถานการณ์ทางวัฒนธรรมของผู้อ่านเป้าหมาย โดยเฉพาะในกรณีนี้ที่ผู้อ่านไม่มีทางเข้าใจบริเจตได้ หากไม่มีนักเทศน์หรือผู้ตีความที่มีประสบการณ์คอยช่วยเหลือ

การประเมินคุณภาพงานแปลจะเป็นวัตถุวิสัยได้ก็

ต่อเมื่อผู้ประเมินคำนึงถึงหน้าที่ (function) ของงานแปลตามเจตนาของผู้แปล งานแปลพระคริสตธรรมคัมภีร์บางชิ้นมุ่งเพื่อเผยแผ่ศาสนา จึงอาศัยหลักการแปลปริเฉทประเภทมุ่งจูงใจ แต่บางชิ้นอาจให้ความสำคัญต่อรูปแบบทางวรรณกรรมของปริเฉทต้นทาง และใช้หลักการแปลปริเฉทมุ่งรูปแบบ

2.2.4.1.5 การแปลงรูปแบบในงานวรรณกรรม

(Transformation in literary works)

การแปลงงานร้อยกรองในภาษาต้นทาง ออกเป็นร้อยแก้วในภาษาเป้าหมาย ผู้แปลอาจมีเหตุผลที่เป็นวัตถุวิสัยเช่น ความไม่ยืดหยุ่น (inflexibility) ของภาษาเป้าหมาย ความไม่ยินดีรับรูปแบบการแสดงออกของภาษาต่างชาติ (Merian-Genast, 1958:35 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:98) และความไม่เข้ากันระหว่างโครงสร้าง (structural incompatibility) ของภาษาต้นทางและเป้าหมาย อาจทำให้ผู้แปลต้องตัดสินใจว่าจะดัดแปลงบทร้อยกรองออกเป็นร้อยกรองหรือร้อยแก้ว แต่การตัดสินใจนี้อาจเกิดจากแรงจูงใจเชิงอัตวิสัยก็ได้ เช่น ความปรารถนาจะสื่อสารเนื้อหาสาระของร้อยกรองภาษาต่างประเทศอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ โดยไม่ต้องคอยระวังหรือแม้แต่คำนึงถึงข้อจำกัดด้านรูปแบบทางศิลปะ

สรุปว่า ผู้ประเมินต้องคำนึงถึงแรงจูงใจของผู้แปล โดยเฉพาะแรงจูงใจเชิงอัตวิสัย ไม่ว่าผู้ประเมินจะเห็นว่าแรงจูงใจดังกล่าวสมเหตุผลผล (valid) หรือไม่ การประเมินต้องดูเกณฑ์ในหมวดหน้าที่ของงานแปลเป็นหลัก

อนึ่ง เกอเธ่ได้ฝากข้อคิดที่น่าสนใจไว้ว่า แม้ฉันทลัษณ์เช่น จังหวะและคำสัมผัสจะเป็นลักษณะสำคัญของกวีนิพนธ์ แต่องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการคือสาระเนื้อหา อันเป็นแก่นสารที่เหลืออยู่เมื่อแปลงบทร้อยกรองนั้นเป็นร้อยแก้ว เมื่อร้อยกรองไร้เนื้อหาสาระ รูปแบบหรือหาลังการย่อมลวงให้คิดว่ามีเนื้อหา หากมีอยู่ ก็พรางไว้ (Goethe, 1926: เล่ม 24 หน้า 47 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:98 เชงอรธ 112)

2.2.4.1.6 การแปลเทียบบรรทัด (Interlinear version)

การแปลเทียบบรรทัดหมายถึง การแปลคำต่อคำแบบที่บางครั้งพบได้ในหนังสือไวยากรณ์และตำราเพื่อการเรียนภาษาต่างประเทศ โดยบรรทัดที่เป็นข้อความแปลมักจะอยู่ใต้บรรทัดที่เป็นข้อความภาษาต่างประเทศ ไรส์อ้าง

คำพูดของ Friedhelm Kemp ว่าการแปลลักษณะนี้เป็นการถ่ายโอน (transfer) ในความหมายแคบ คือเป็นการถ่ายทอดเชิงตีความตามตัวอักษรทุกคำยอมละทิ้งรูปแบบและฉันทลักษณ์ (rhyme schemes) รักษาโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ แปลการยกตัวอย่างต่าง ๆ โดยไม่ดัดแปลงบิดเบือน และคงนัยประหวัดของคำไว้ ซึ่งตรงต่อปริเจตน์ทางอย่างเตรง และจะไม่ปรากฏตามลำพัง ต้องมีปริเจตน์ทางประกอบคู่อยู่ด้วยเสมอ (Friedhelm Kemp, 1965:21 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:99)

การประเมินคุณภาพงานแปลแบบเทียบบรรทัด

ต้องพิจารณาหน้าที่ของงานแปลเป็นหลัก คือหน้าที่ช่วยการอ่านและความเข้าใจปริเจตน์ภาษาต่างประเทศ จุดประสงค์เพื่อการเรียนรู้และการสอน เจตนาสื่อสารกับผู้เริ่มเรียนภาษาต่างประเทศเป็นสำคัญ เพื่อเป็นแนวทางช่วยให้เข้าใจภาษาต่างประเทศอย่างซาบซึ้ง หรือเข้าใจปริเจตน์ทางอย่างลึกซึ้ง หากงานแปลเทียบบรรทัดสามารถบรรลุจุดประสงค์นี้ได้ก็ถือว่ามีคุณภาพตามเกณฑ์ แม้ว่ารูปแบบทางภาษาจะแตกต่างหรือถึงขั้นผิดหลักและบรรทัดฐานของภาษาปลายทาง ซึ่งในกรณีดังกล่าวมักจะมีหลีกเลี่ยงมิได้

2.2.4.1.7 การแปลเชิงวิชาการ (Scholarly translation)

การแปลเชิงวิชาการพึงประเมินคุณภาพด้วย

เกณฑ์ใกล้เคียงกับที่ใช้ประเมินคุณภาพงานแปลเทียบบรรทัด เพราะมีวิธีการและหน้าที่ใกล้เคียงกัน ไรลส์กล่าวว่า Schleiermacher (1963: 39ff อ้างถึงใน Reiss, 2000a:100) แยกแยะระหว่าง *dolmetschen* (การถอดความ/ interpreting) เพื่อประโยชน์ใช้ในกิจประจำวัน และ *übersetzen* (การแปล/ translating) เพื่อการใช้งานที่ประณีตกว่า โดยกล่าวว่างานแปลชนิดที่อาศัยการบรรยายหรือพรรณาล้วน ๆ การแปลบทความหนังสือพิมพ์และสารคดีท่องเที่ยว เป็นงานถอดความ ส่วนงานแปลในความหมายเคร่งครัดเป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์และศิลปะ ชไลเออร์มาเคอร์ยังได้พัฒนาทางเลือกวิธีการแปลไว้ดังนี้คือ (Schleiermacher, 1963:47 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:100) [คำแปลของผู้วิจัย] :

"Either the translator leaves the author as undisturbed as possible and requires the reader to be adaptable, or he makes no demands on the reader and requires the author to be adaptable."

“ผู้แปลไม่ข้องแวะกับผู้ประพันธ์เลยเท่าที่จะทำได้ และเรียกร้องผู้อ่านให้ปรับตัว หรือไม่เช่นนั้นก็ไม่เรียกร้องผู้อ่านแต่อย่างใด แต่หันไปเรียกร้องผู้ประพันธ์ให้ปรับเปลี่ยน”

ผู้แปลต้องเลือกวิธีใดวิธีหนึ่งเท่านั้น ต่อมาภายหลังจึงได้เกิดมีวิธีที่สาม ซึ่งผสมผสานข้อดีของวิธีต่าง ๆ โดยไม่บังคับให้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น (Kloepfer, 1967:69 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:100)

ทางเลือกแรกในสองทางที่ซไลเดอร์มาเคอร์เสนอไว้คือ การแปล “เชิงวิชาการ” ซึ่งผู้อ่านต้องตระหนักว่าผู้ประพันธ์เป็นคนต่างชาติต่างภาษา ผู้อ่านต้องเรียนรู้ความคิดและสำนวนภาษาใหม่ ๆ ที่ไม่เคยพบมาก่อน ดังนั้นผู้อ่านจึงกลายเป็นเสมือนคนต่างชาติ ตกไปอยู่ต่างถิ่น มิได้อยู่ใน “ถิ่นกำเนิด” ที่ตนคุ้นเคยอีกต่อไป (Merian-Genast, 1958:25 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:100) ออร์เตกา อี กาสเล็ตเรียกร้องหนักขึ้นอีก คือให้ถ่ายทอดลักษณะแปลกเฉพาะตัว (idiosyncracies) ของผู้ประพันธ์ไว้ในงานแปลด้วย แม้จนถึงขั้นสุดขีดแห่งความเข้าใจ (“even to the extreme limits of intelligibility.” - Ortega Y Gasset, 1937:88-9 อ้างถึงในไรส์ 2000a:100)

หน้าที่ของงานแปลเชิงวิชาการคือ ช่วยให้นักวิชาการผู้อ่านภาษาเป้าหมาย ที่ไม่รู้ภาษาต้นทาง หรือรู้ภาษาต้นทางไม่ดีพอ สามารถเข้าถึงวิญญาณและจินตนาการของโลกที่แตกต่างไปจากที่รู้จักในภาษาของตน และได้รู้หลักสุนทรียะ มุมมองทางศิลปะและประสบการณ์ที่ตนไม่รู้จักคุ้นเคย

การอ่านงานดัดแปลง (rendering) อย่างตรงตัวมากที่สุดทั้งรูปแบบและเนื้อหา ช่วยให้ได้ศึกษาวรรณกรรมของต่างชาติโดยไม่ต้องเชี่ยวชาญภาษาของชาตินั้น (Güttinger, 1963:30; และตัวอย่าง หน้า 30f อ้างถึงใน Reiss, 2000a:101) แต่หากว่าผู้แปลฝันไวยากรณ์ของภาษาเป้าหมายไปจนถึงขีดสุด ก็ย่อมได้งานแปลที่บิดเบือนหรือผิดภาษา ผู้อ่านพึงสำนึกว่าตนมิได้อ่านงานวรรณกรรมชิ้นเอก หากกำลังอาศัยวิธีที่ค่อนข้างอ้อมค้อมเคี้ยวคุด ดังนั้นงานแปลเชิงวิชาการจึงมักจะไม้อาจสนองความต้องการของผู้อ่านที่พิถีพิถันได้สมใจ แต่ความไม่สมใจนี้อาจมีผลในทางก่อ คืออาจกระตุ้นความใคร่รู้และความสนใจงานต้นทาง บันดาลใจให้ผู้อ่านชวนขวนขวายหาทางอ่านปริศนาค้นทาง ซึ่งแสดงความคิดดังกล่าวได้อย่างมี

ประสิทธิผลมากกว่า และอาจจะด้วยความสละสลวยกว่า เพราะปริเฉทต้นทางเท่านั้นที่สามารถผสมผสานเนื้อหาสาระของความคิด เข้ากับรูปแบบของภาษาได้อย่างมีบูรณภาพ

ผู้ประเมินคุณภาพ พึงพิจารณางานแปลเชิงวิชาการว่ามีหน้าที่เป็นแหล่งความรู้และการเรียนการสอน มิใช่เป็นรูปแบบเพื่อความรื่นรมย์เรียงสททางวรรณกรรม เมื่อตระหนักได้เช่นนี้ ผู้ประเมินก็จะไม่มองงานแปลประเภทนี้ด้วยอคติหรือติเตียนว่าอ่านไม่เป็นภาษาและไม่เป็นรส

2.2.4.2 ผู้อ่านพิเศษ (Specially targeted reader groups)

หากผู้แปลหรือผู้สั่งงานแปล กำหนดกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายที่แคบลงกว่ากลุ่มผู้อ่านงานแปลตามปกติ ก็ต้องประเมินคุณภาพงานแปลด้วยเกณฑ์ในหมวดหน้าที่ เพราะสถานการณ์เช่นนี้เป็นกรณีพิเศษ

Theodore H. Savory (1958:26 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:102) กล่าวถึงการเลือกวิธีแปลที่เหมาะสมว่าให้พิจารณาว่าต้องการสื่อสารถึงผู้ใด โดยแบ่งผู้อ่านเป็น 4 ประเภทคือ:

1. ผู้อ่านที่ไม่รู้ภาษาต้นทางและสนใจแต่เนื้อหาสาระของวรรณกรรม ผู้แปลพึงใช้วิธีการแปลแบบอิสระ (free translation) ไรส์กล่าวว่างานแปลเช่นนี้ย่อมไม่อาจใช้เกณฑ์วัดวิสัยประเมินคุณภาพได้

2. ผู้อ่านที่สนใจศึกษาภาษาต้นทางและปรารถนาจะได้ฝึกฝนคุ้นเคยกับภาษานั้นยิ่งขึ้น ส่วนหนึ่งด้วยการอ่านงานวรรณกรรมแปล ผู้แปลจึงพึงแปลให้ตรงตัวมากที่สุด

แต่ไรส์แย้ง Savory ว่าวิธีเหมาะสมที่สุดในการเรียนภาษาคือการอ่านงานในภาษานั้น หากอยากรู้จักวรรณกรรมภาษาต้นทางทั้งที่ยังไม่รู้ภาษานั้นดีพอ งานแปลอย่างตรงตัวที่สุดก็ไม่น่าเป็นประโยชน์นัก เพราะทัศนะทางวรรณกรรมและคุณค่าทางสุนทรีย์ะของงานต้นทางอาจปรากฏไม่แจ่มชัดหรือบิดเบือนไปได้ในงานแปลตรงตัว ไรส์เห็นว่าหากผู้อ่านใช้งานแปลอย่างตรงตัวที่สุด เป็นเครื่องช่วยในการเรียนภาษา เพื่อจะไม่ต้องคอยเปิดพจนานุกรมบ่อย ๆ หรือเปิดตำราไวยากรณ์ งานแปลก็อาจเป็นประโยชน์ แต่งานแปลลักษณะนี้น่าจะได้แก่งานแปลเทียบบรรทัด ผู้ประเมินจึงพึงตัดสินคุณภาพตามเกณฑ์สำหรับงานแปลเทียบบรรทัด (Savory, 1958:99f อ้างถึงใน Reiss, 2000a:102).

3. ผู้อ่านที่เคยรู้ภาษาต้นทาง แต่ได้ลืมไปเสียแล้ว และต้องการอ่านงานแปลที่อ่านรู้ได้ว่าเป็นงานแปล ข้อนี้ไรส์แย้งว่าเป็นเรื่องผิดธรรมดาและไม่สมเหตุสมผล กล่าวคือ ถ้าผู้อ่านไม่รู้ภาษาต้นทางและต้องการศึกษาภาษาด้วยการอ่านงานแปล (เชิงวิชาการ) ที่สะท้อนถึงโครงสร้างและสำนวนภาษาต้นทาง ความรู้ภาษาต้นทางก็ย่อมมีใช้ประเด็นต้องคำนึง (Savory, 1958:100f อ้างถึงใน Reiss, 2000a:102) หรือถ้าผู้อ่านอยากฟื้นความรู้ทางภาษา ไรส์เห็นว่าผู้อ่านย่อมไม่ได้ประโยชน์จากการอ่านงานแปลเชิงวิชาการ ควรอ่านงานแปลเทียบบรรทัดจะได้ประโยชน์กว่า

4. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา ซึ่งเป็นผู้รู้ภาษาต้นทางดี Savory อ้างว่าผู้อ่านประเภทนี้ ต้องการอ่านงานแปลที่ใช้ทักษะชั้นสูงจนพ้นข้อจำกัดในการแปลได้ ไรส์แย้งว่าที่กล่าวมาคือเป้าหมายที่งานแปลทั้งปวงมุ่งหวังเป็นธรรมดาอยู่แล้ว ไม่ใช่กรณีพิเศษเพื่อผู้อ่านที่เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มิได้หมายความว่าตามปรกติงานแปลจะไม่คำนึงถึงกลุ่มผู้อ่านที่เฉพาะเจาะจงเลย แต่หมายความว่า ในตัวอย่างต่อไปนี้ กลุ่มผู้อ่านจะมีลักษณะที่ระบุเจาะจงได้ชัดเจน

ข้อที่พึงตระหนักประการหนึ่งก็คือ กลุ่มผู้อ่านตามที่อยู่ประพันธ์งานต้นทางมุ่งหวัง อาจเป็นคนละกลุ่มกับผู้อ่านงานแปลนั้นก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นกับจุดประสงค์ของผู้แปลหรือผู้ส่งงานแปล

สรุปคือ กลุ่มผู้อ่านเป้าหมายพิเศษเป็นกลุ่มที่แยกแยะออกมาได้อย่างชัดเจน จากกลุ่มผู้อ่านงานต้นทางและผู้อ่านงานแปลนั้นตามปรกติทั่วไป

2.2.4.2.1 ฉบับสำหรับเด็กและเยาวชน (Editions for children and youth)

การแปลหนังสือสำหรับเด็ก หากเป็นงานวรรณกรรมอมตะของโลกเช่น Don Quixote, Gulliver's Travels, Robinson Crusoe หรือ Pinocchio งานพากย์ภาษาเป้าหมายต้อง "ปรับปรุง" ("revised") หรือ "ดัดแปลง" ("adapted") เพื่อกลุ่มผู้อ่านพิเศษ และควรเรียกว่างาน "ถ่ายทอดอิสระ" (free rendering หรือ a revision หรือ a paraphrase) ตามแต่ว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาและรูปแบบของงานต้นทางไปมากน้อยเพียงใด งานดังกล่าวมีการดัดแปลง

(modification) ด้วยประการต่าง ๆ เช่น การย่อคำ (abbreviations) การละเว้น (omissions) การแปลงให้ง่าย (simplifications) การเปลี่ยนจุดที่เน้นความ (shifts of emphasis) ฯลฯ

โรสเห็นว่าการแปลในลักษณะนี้ไม่ควรเรียกว่า “งานแปล” ตามความหมายอย่างเคร่งครัด ดังนั้นจึงไม่เพียงประเมินคุณภาพด้วยเกณฑ์ปรกติ หากจะประเมินอย่างเป็นวัตถุวิสัยและยุติธรรม ก็ต้องตัดสินว่าผลงานนั้นบรรลุจุดประสงค์ที่มุ่งหวังไว้หรือไม่ ซึ่งในกรณีนี้ก็คือการปรับงานต้นทางให้เหมาะสำหรับผู้อ่านที่อายุน้อยมาก ไม่ว่าจะเข้าใจความหมายของวลีว่า “อายุน้อยมาก” เป็นอย่างไรก็ตามที่

2.2.4.2.2 ฉบับประชาชนทั่วไป (Popularizations of specialized literature)

งานแปลลักษณะนี้ คล้ายกับการแปลผลงานวิทยาศาสตร์ให้บุคคลทั่วไปที่มีใช้นักวิทยาศาสตร์แต่สนใจใคร่รู้ใคร่อ่าน งานแปลแบบดัดแปลงเช่นนี้มีจุดประสงค์เพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิทยาการ ออกเป็นภาษาเป้าหมายด้วยสำนวนที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึงมีการใช้คำศัพท์สามัญแทนคำศัพท์เฉพาะทางเทคนิคเป็นส่วนใหญ่ หลีกเลี่ยงการใช้วลีลีลาที่ไร้วรรณศิลป์และวากวน ละเว้นหรือย่อข้อความบางท่อนและรายละเอียดที่ปลีกย่อยเกินไป ตลอดจนอาจมีการแทรกข้อมูลและคำอธิบายเสริม ทั้งหมดนี้เพื่อช่วยให้ผู้อ่านในวงกว้างยิ่งขึ้นกว่าผู้อ่านที่ปัจเจกต้นทางมุ่งหวัง สามารถเข้าใจงานต้นทางได้

งานแปลแบบดัดแปลงในลักษณะนี้ ไม่ควรประเมินคุณภาพตามเกณฑ์และหมวดต่าง ๆ ที่ใช้ประเมินคุณภาพงานแปลตามปรกติ แต่ต้องใช้เกณฑ์ในหมวดหน้าที่ เพื่อระบุว่าการแปลแบบดัดแปลงนั้นทำหน้าที่ตามเจตนาของผู้แปลหรือผู้ส่งงานแปลอย่างมีประสิทธิภาพต่อกลุ่มผู้อ่านที่มุ่งหวังไว้หรือไม่ งานแปลแบบดัดแปลงย่อมแตกต่างจากงานแปล เพราะผู้อ่านมิใช่กลุ่มเดียวกันกับที่งานต้นทางมุ่งหวัง เว้นเสียแต่ว่าถ้างานต้นทางประพันธ์ขึ้นด้วยเจตนาเพื่อให้ประชาชนทั่วไปอ่านอยู่แล้ว ผู้ประเมินจึงจะอาศัยกฎและมาตรฐานการแปลตามความหมายอย่างเคร่งครัดได้ ซึ่งก็เท่ากับใช้เกณฑ์ปรกติซึ่งประเมินตามประเภทของปัจเจก

2.2.4.2.3 ฉบับที่ผ่านการตรวจสอบทางศีลธรรม ศาสนา อุดมคติและการค้า (Moral, religious, ideological and commercial censorship)

งานแปลแบบดัดแปลงซึ่งผ่านการตรวจสอบกลับกรองเพื่อ “ชำระพิษภัย” (“purified”) ต่อผู้อ่าน ตามคุณค่า สัจนิยม ขนบ หรือความรู้สึกลึกซึ้งในทางศีลธรรม ศาสนา และอุดมคติบางประการ เป็นงานที่เราัมักพบได้อยู่เสมอ และมักเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการค้า เมื่อผู้แปลดัดแปลงงานต้นทางด้วยวิธีเติมเสริมความ เปลี่ยนคำ (euphemisms) ผ่อนบรรเทา (attenuation) หรือละเว้น โดยมุ่งเพื่อ “ชำระ” งานต้นทางให้แก่กลุ่มผู้อ่านจำเพาะกลุ่มหนึ่ง สิ่งนี้อาจจะคายเคืองใจผู้อ่านเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางศีลธรรม ความเชื่อ ศาสนา อุดมคติ ฯลฯ ย่อมถูกกำจัดไป อาจเปลี่ยนแปลงบริบทเมื่อจำเป็นและเติมเนื้อหาให้เหมาะกับผู้อ่านเป้าหมาย

สรุปหมวดหน้าที่พิเศษ

งานแปลแบบดัดแปลงทั้งสามลักษณะข้างต้น เป็นการดัดแปลงบริบทต้นทางให้ผิดเพี้ยนไป (falsification) เพราะในงานดัดแปลงนั้น ผู้แปลหรือผู้ส่งงานแปลมีจุดประสงค์ไม่ตรงกับของผู้ประพันธ์บริบทต้นทาง ทั้งยังอาจเป็นจุดประสงค์ที่ผู้ประพันธ์บริบทต้นทางไม่ปรารถนาจะข้องเกี่ยวกับ ผู้แปลควรแสดงความรับผิดชอบด้วยการเปิดเผยว่าเป็นงานดัดแปลง (adaptation) ปรับปรุง (revision) หรือแปลแบบดัดแปลง (adaptive translation) อันจะช่วยป้องกันมิให้ถูกตำหนิได้ว่าไร้ทักษะความสามารถ ละเพร่า หรือด้อยภูมิปัญญา อีกทั้งยังช่วยให้ผู้ประเมินรู้ว่าไม่สมควรประเมินคุณภาพงานนี้ตามเกณฑ์ปกติ แต่ต้องอาศัยเกณฑ์หมวดหน้าที่ และถ้าทำได้ผู้แปลก็น่าจะเสนอแนะแนวทางแก่ผู้ประเมินว่าควรจะมีงานแปลแบบดัดแปลงขึ้นนื้ออย่างไรจึงจะเป็นวัตถุวิสัยและเหมาะสมตามหน้าที่ของงานดังที่ผู้แปลตั้งเจตนาไว้

2.2.5 เกณฑ์หมวดบุคคล (Personal category)

เกณฑ์ในหมวดนี้แสดงข้อจำกัดในการประเมินคุณภาพงานแปล โดยอาศัยการพิจารณากระบวนการแปล

2.2.5.1 กระบวนการอรรถปริวรรตซึ่งมีสภาวะเป็นอัตวิสัย

(Hermeneutical process as subjectively conditioned)

การอ่านปริจเฉท ย่อมทำให้เกิดการตีความขึ้นทันที การตีความนี้ไร้สรีใช้ในความหมายกว้าง และมีได้หมายถึงเพียงการที่ผู้แปลต้องตัดสินใจเมื่อปริจเฉทต้นทางไม่มีเงื่อนไขพอให้ไขความคลุมเครือ ทำให้ผู้แปลต้องตีความและระบุที่ชัดเจนไปกว่าในปริจเฉทต้นทาง อย่างเช่น การแปลภาษาที่ไม่มีคำสาบานนามระบุประเภทใช้เรียก "ม้า" มีแต่คำที่ใช้เรียกม้าขาว ม้าดำ ม้าอายุน้อย ม้าตัวผู้ ม้าตัวเมีย (กล่าวคือโครงสร้างทางคำศัพท์และไวยากรณ์แตกต่างกัน)

"การตีความ" ในความหมายกว้างของไรส์ หมายถึง การตีความโดยอาศัยความเข้าใจซาบซึ่งปริจเฉทต้นทางโดยรวม เป็นกระบวนการอรรถปริวรรต (hermeneutical process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการอ่านหรือได้ฟังปริจเฉทเป็นหลักตัดสินสิ่งที่ผู้อ่านอนุมานจากปริจเฉท

ผู้แปลย่อมต้องอ่านปริจเฉทที่เป็นวัตถุติดก่อนลงมือแปล ผู้แปลซึ่งตั้งใจทำงานจริงจังและถือว่าต้องสื่อสารความคิด มุมมอง ข้อแย้ง เจตนา และจุดประสงค์ของผู้ประพันธ์ปริจเฉทให้ได้อย่างปราศจากอคติ ย่อมไม่ปรับปริจเฉทตามรสนิยมของตนเองหรือตามมุมมองของตนเอง แต่จะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบ อ่านปริจเฉทอย่างมีวิจารณ์ญาณอันสุขุม สังเกตหลักเกณฑ์ที่แฝงอยู่ให้ได้ตั้งแต่ต้น แต่แม้จะพยายามให้เป็นวัตถุวิสัยสักเพียงใด การวิเคราะห์ก็ย่อมหนีไม่พ้นการตีความ กระนั้นผู้แปลก็ยังคงพยายามเอาใจไปใส่ใจใจของผู้ประพันธ์ปริจเฉทต้นทาง

ที่กล่าวมานี้หมายความว่า การแปลทุกครั้งต้องอาศัยการตีความ เหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้งานแปลจากปริจเฉทต้นทางฉบับเดียวกันออกมาไม่เหมือนกัน ก็เพราะนักแปลต้องอาศัยปริจเฉทหลายลักษณะ ซึ่งไม่สามารถถ่ายทอดอาการเสียงและทำนองเสียงของผู้ประพันธ์ได้ ทำให้คลุมเครือกว่าคำพูด ผู้แปลจึงต้องตีความ งานแปลจึงมีธรรมชาติเป็น "ความพยายาม" ("tentative nature") คือไม่มีฉบับใดถูกต้องที่สุดอย่างสมบูรณ์เป็นธรรมดา

บุคลิกภาพ เวลาและสถานที่ที่ผู้แปลดำรงชีวิตอยู่ ระดับความแคล่วคล่องในการใช้ภาษา (ต้นทางและเป้าหมาย) ตลอดจนระดับการศึกษา ล้วนเป็นข้อจำกัดเชิงอัตวิสัยต่อประสิทธิภาพของผู้ตีความ ชักนำผู้ตีความให้

ตัดสินใจตามความเข้าใจและความลำเอียงของตน จูงใจผู้แปลว่าควรจะแปลอะไรและอย่างไร

ข้อเท็จจริงที่ยอมรับกันทั่วไปคือผู้แปลย่อมไม่สามารถรักษาคุณค่า (value) ทั้งหมดของงานต้นทางไว้ได้ ในการแปลบางครั้งผู้แปลต้องเลือกระหว่างสิ่งที่เป็นไปได้สองสิ่งหรือมากกว่านั้น การตัดสินใจขั้นแรกสุดซึ่งอาศัยการตีความ นำไปสู่การตัดสินใจขั้นที่สอง ว่าผลของการตีความนี้จะแสดงออกเป็นภาษาเป้าหมายให้เหมาะสมที่สุดได้อย่างไร ซึ่งการตัดสินใจขั้นที่สองนี้ก็ใช่อัตวิสัยอีกเช่นกัน

แม้กระทั่งเมื่อผู้แปลสองคนตีความปริจเฉทได้ตรงกัน ผลงานแปลก็ยังมีออกมาไม่เหมือนกัน เพราะการเลือกสมมูลบทอันเหมาะสมที่สุดจากสมมูลบทต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ในภาษา ก็ยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยนอกภาษา ผู้แปลแต่ละคนจึงมักไม่ได้เลือกสมมูลบทตัวเดียวกัน ไม่ว่าจะพยายามเลือกอย่างเป็นวัตถุวิสัยสักเพียงใด

ในที่สุดแล้วการเลือกนั้นก็จะเป็นอัตวิสัยอยู่นั่นเอง เพราะได้รับอิทธิพลจากปัจจัยที่ผู้แปลไม่สามารถควบคุมได้ และไม่อาจเลี่ยงพ้นได้แม้จะมีเจตนาดีสักเพียงใดก็ตาม ทั้งนี้เพราะคนเราย่อมเป็นที่เติบโตมาในชาติใดชาติหนึ่ง ร่วมภาษาร่วมวัฒนธรรมอันจำเพาะกับคนในชาตินั้น ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้แปลตีความปริจเฉทตรงกันทุกประการในการงานแปลปริจเฉทออกเป็นภาษาเยอรมัน และผู้แปลเป็นชาวเยอรมัน ชาวสวิสหรือชาวออสเตรีย ก็อาจได้ผลงานแปลที่แตกต่างกันได้มาก แม้แต่เมื่อผู้แปลเป็นชาวเยอรมันทุกคน แต่หากมาจากคนละภูมิภาคของประเทศ งานแปลก็ยังคงแตกต่างกัน ปัจจัยอัตวิสัยประการอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันนี้คือ ระดับการศึกษา นิสัยการพูดและวัจนลีลาส่วนตัวของแต่ละบุคคล

การตีความปริจเฉท ย่อมมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามประเภทและชนิดของปริจเฉท การตีความปริจเฉทมุ่งอรรถสารอาจจะหลากหลายได้น้อยกว่าการตีความปริจเฉทมุ่งรูปแบบ การตีความปริจเฉทมุ่งจูงใจยิ่งหลากหลายแตกต่างกันได้มากยิ่งขึ้นไปอีก แต่ก็ยังน้อยกว่าการตีความปริจเฉทหลายสื่อ

อย่างไรก็ดี หากปริจเฉทมุ่งอรรถสารนั้นมีเนื้อหาว่าด้วยประเด็นทางปรัชญา ก็อาจจะตีความได้หลากหลายยิ่งกว่าปริจเฉทประเภทเดียวกันที่เป็นชนิดบทความหนังสือพิมพ์ ปริจเฉทมุ่งรูปแบบชนิดบทกวี มักจะตีความได้มากกว่าเรื่องสั้นหรือนวนิยาย ดังนี้ เป็นต้น

ปัจจัยดังกล่าวมานี้ส่งผลต่อผู้ประเมินคุณภาพงานแปลเช่นกัน เพราะมีรากฐานมาจากภาวะอัตวิสัยตามธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งทั้งผู้แปลและผู้ประเมินคุณภาพงานแปลต่างก็หนีไม่พ้น

สภาวะอัตวิสัยของกระบวนการอรรถปริวรรตนี้เองที่ทำให้ผู้ประเมินคุณภาพงานแปลพึงแสดงเหตุผลในการตัดสิน ไม่ว่าจะตัดสินในแง่บวกหรือลบ และยังคงเสนอทางแก้ไขให้ผู้แปลด้วยหากเป็นการตัดสินในแง่ลบ

การวิจารณ์งานแปลไม่ควรใช้ถ้อยคำกว้าง ๆ เช่น แปลได้ยอดเยี่ยม แปลยังไม่ดี แปลยังไม่ราบรื่น ฯลฯ ตลอดจนถ้อยคำลงมติสุดขั้วว่า “ถูก” (true) หรือ “ผิด” (false) การตัดสินว่า “ถูก” หรือ “ผิด” ใช้ได้เฉพาะเมื่อความเล็งเล่อทางไวยากรณ์และการสะกดคำแสดงให้เห็นว่าผู้แปลขาดความสามารถ (competence) ทางภาษาหรือขาดความรับผิดชอบ

2.2.5.2 บุคลิกภาพของผู้แปล (Translator's personality)

การวิจารณ์และประเมินคุณภาพงานแปล ควรคำนึงถึงเกณฑ์ในหมวดบุคคลแทนการตัดสินแบบตีคลุมและการวิพากษ์วิจารณ์หยาบหยาบ เกณฑ์ในหมวดนี้มีได้ตระหนักถึงสภาวะเชิงอัตวิสัยของกระบวนการอรรถปริวรรตเท่านั้น หากยังตระหนักถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยคือ บุคลิกภาพของผู้แปลและผลกระทบประการต่าง ๆ ต่องานแปล ส่วนมากผู้วิจารณ์จะเข้าใจซาบซึ้งกับการตีความของผู้แปลที่มีทัศนคติไม่ตรงกับตนได้ ก็ด้วยการคำนึงถึงบุคลิกภาพของผู้แปล

ไรส์แบ่งประเภทบุคลิกภาพของคนตาม Eduard Spranger (1920) ซึ่งได้แบ่ง “รูปแบบพื้นฐานของบุคลิกภาพ” (“Basic forms of individuality”) ไว้ 6 รูปแบบคือ 1. เจ้าทฤษฎี (theoretical) 2. ใฝ่มีทรัพย์ (economic) 3. สุนทรีย์นิยม (esthetic) 4. ชอบเข้าสังคม (social) 5. ก้าวร้าว (aggressive) และ 6. เครื่องศาสนา (religious) ไรส์กล่าวว่าในการแบ่งดังกล่าว Spranger มิได้เริ่มจากพฤติกรรมและประเภทที่พบจริง แต่เริ่มจากการวิเคราะห์ทางความคิด (conceptual analysis) จึงมิได้สะท้อนภาพของบุคคลที่มีตัวตนจริง หากเพียงมุ่งชี้แนะถึงแนวโน้มที่เด่นชัดทางบุคลิกภาพของผู้แปล ผู้แปลมิได้มีบุคลิกประเภทใดอย่างเดียว แต่ย่อมประกอบด้วยบุคลิกภาพอันซับซ้อนหลากหลาย สิ่งที่ไรส์ต้องการกล่าวถึงคือแนวโน้มทางบุคลิกภาพที่เด่นชัด (“dominant”)

ไรส์เห็นว่าลักษณะบุคลิกภาพก้าวร้าว ถือตนเป็นศูนย์กลาง ยึดตนเองเป็นหลัก ไม่เหมาะเป็นนักแปล (Hellwig, 1936:84 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:110). นักแปลควรรู้สึกร่วม (empathy) กับงานต้นทางอย่างเต็มที่ ทั้งในด้านเนื้อหา ลำนวนภาษา รูปแบบ และเจตนา ผู้ที่มีบุคลิกก้าวร้าว แม้จะสูงด้วยสติปัญญาและแรงจูงใจอันดี ก็ยังขาดความรู้สึกร่วมกับผู้อื่น ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ งานแปลของคนประเภทนี้ มักจะถือว่างานต้นทางเป็นเพียงวัตถุดิบให้นำมาปรุงแต่งตามมุมมองและอำเภอใจของตน มากกว่าจะมองว่าเป็นปริจเฉทที่ต้องให้ความเคารพและถ่ายทอดอย่างซื่อตรง โดยรวมแล้วผู้ที่มีบุคลิกก้าวร้าวมักไม่ค่อยสนใจทำงานแปล ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นงานบริการ แม้จะเป็นงานที่สำคัญและมีศักยภาพให้สร้างสรรค์สักเพียงใดก็ตามที่

ผู้ที่มีบุคลิกเป็นคนเจ้าทฤษฎี คือพวกที่เลียงความเป็นอัตวิสัย ไม่นิยมการใช้อารมณ์รุนแรง และมีความเป็นวัตถุวิสัย เหมาะกับงานแปลเรื่องทางเทคนิคและโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่เกี่ยวกับปรัชญา เพราะนิยมใช้เหตุผลในการทำความเข้าใจและจัดการกับสิ่งต่าง ๆ เรียกว่าเป็นคนที่มีความเป็นวัตถุวิสัย ใช้เหตุผล แต่เมื่อแปลงานวรรณกรรมสร้างสรรค์หรือร้อยกรองจะรู้สึกคับข้องติดขัด เพราะบุคลิกเจ้าทฤษฎีเป็นอุปสรรคต่อการผลิตงานสร้างสรรค์หรืองานศิลปะ ทั้งยังอาจจะทำให้ไม่สามารถซาบซึ้งกับแง่มุมทางศิลปะและสุนทรียะในงานต้นทางได้

คนประเภทไฝมัธยัสถ์ มักมองโลกในแง่ของประโยชน์สุข มองพัฒนาการว่าเป็นเรื่องของการเลือกและการปรับตัว ซึ่งคนเราพึงหาประโยชน์ให้คุ้มค่า ชีวิตคือการทดสอบเขาวนปัญญา คนประเภทนี้จึงเหมาะจะทำงานแปลปริจเฉทประเภทมุ่งจูงใจ รวมทั้งปริจเฉทมุ่งอรรถสารและปริจเฉทหลายสื่อที่มุ่งจูงใจ แต่ไม่มีใครเหมาะกับการแปลปริจเฉทมุ่งรูปแบบ

ผู้ที่มีบุคลิกประเภทสุนทรียนิยม เหมาะกับการแปลปริจเฉทมุ่งรูปแบบเป็นที่สุด โดยเฉพาะปริจเฉทชนิดงานวรรณศิลป์ กวีนิพนธ์ และปริจเฉทหลายสื่อที่ค่อนข้างมุ่งรูปแบบ คุณลักษณะพิเศษของคนประเภทนี้คือมีความสามารถพิเศษโดดเด่นในเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าทางศิลปะและสุนทรียะ แต่ในอีกแง่หนึ่ง ความเข้าใจทางศิลปะและหลักการทางสุนทรียะของคนประเภทนี้ก็อาจจะส่งผลกระทบต่อ "รูปแบบ" งานแปลได้อยู่เสมอ ๆ ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ประเมินก็ไม่ควรตำหนิผลงานแปลนั้นว่า "ผิด" หรือ "ไร้ค่า" โดยอาศัยเพียงการเปรียบเทียบปริจเฉทอย่าง

เคร่งครัดเท่านั้น แต่ผู้วิจารณ์พึงพยายามตระหนักในความแตกต่างระหว่าง "อารมณ์ศิลป์" ของผู้ประพันธ์และผู้แปล แล้วแสดงให้เห็นประจักษ์ว่าความแตกต่างนี้ส่งผลต่องานแปลอย่างไร บางครั้งผู้ประเมินคุณภาพงานแปลอาจสรุปว่าอารมณ์ศิลป์ของผู้แปลได้นำมาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงงานแปลแตกต่างจากงานต้นฉบับหลายประการ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจจะช่วยปรับปรุงคุณภาพของงานแปลก็เป็นได้

ดังได้กล่าวแล้วว่า เมื่ออารมณ์ศิลป์และทัศนะทางสุนทรียะของผู้แปลที่แสดงออกในงานแปลไม่ตรงกับของผู้ประพันธ์ที่แสดงออกในงานต้นทาง เราควรเรียกผลงานนั้นว่างาน "ถ่ายทอดอิสระ" (free renderings) มากกว่างานแปล งาน "ถ่ายทอดอิสระ" เกิดขึ้นในกรณีที่ภาษาต้นทางและภาษาเป้าหมายมีโครงสร้างและองค์ประกอบทางรูปแบบแตกต่างกันมากจนไม่อาจเข้ากันได้ Friedhelm Kemp กล่าวว่าในกรณีนี้ผู้แปลทำได้เพียงนำงานต้นทางมาใช้อย่างอิสระ นำมาจัดเรียงหรือกำหนดทิศทางใหม่เพื่อให้ตรงกับจุดประสงค์ใหม่ของงานเป้าหมาย (Kemp, 1965:17 อ้างถึงใน Reiss, 2000a:112) และเรียกการแปลในลักษณะนี้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการนำมา "เรียบเรียงขึ้นใหม่" ("re-composing" ภาษาเยอรมันว่า Umdichtung) เพราะถือว่ามีเปลี่ยนแปลงจากงานต้นแบบมากยิ่งขึ้นกว่างาน "ถ่ายทอดอิสระ"

อย่างไรก็ดี ไรส์เห็นว่า การแปลงานของกวีต่างภาษากวี-ผู้แปล (poet-translator) ต้องใช้ความสร้างสรรค์และ "จุดประสงค์ใหม่" ของกวี-ผู้แปลก็คือมุ่งสร้างผลงานศิลปะเช่นกัน ในขณะที่การ "เรียบเรียงขึ้นใหม่" (recomposition) ตามความหมายเคร่งครัดควรหมายถึงการนำงานของผู้ประพันธ์ภาษาเดียวกันมาเขียนใหม่ (rewrite) เท่านั้น

ผู้วิจัยไม่พบว่าไรส์กล่าวถึงผู้มีบุคลิกภาพชอบเข้าสังคมและพวกเคร่งศาสนาว่าเหมาะจะทำงานแปลหรือไม่ และประเภทใด

สรุปหมวดบุคคล

การประเมินคุณภาพงานแปลย่อมมีข้อจำกัดตามสภาวะต่าง ๆ อันเป็นอัตวิสัยของกระบวนการอรรถปริวรรต (subjective conditions of the hermeneutical process) และตามบุคลิกภาพของผู้แปล ผู้ประเมินคุณภาพงานแปล

โดยเฉพาะงาน “ถ่ายถอดอิสระ” จึงควรตระหนักถึงเกณฑ์ในหมวดบุคคล ซึ่งพื้งนำมาเสริมหรือทดแทนเกณฑ์ในหมวดอื่น ๆ ตามปกติ เกณฑ์ในหมวดบุคคลป้องกันมิให้ผู้ประเมินคุณภาพตัดสินอย่างเด็ดขาด (absolute judgment) ผู้ประเมินจะทำได้เพียงคัดค้านตีความของผู้แปลด้วยการตีความของตน หรือคัดค้านมุมมองทางศิลปะของผู้แปลด้วยมุมมองทางศิลปะของตน นำมุมมองทั้งสองมาเปรียบเทียบกันเพื่อแสดงว่าจะส่งผลอย่างไรต่องานต้นทางและงานแปลในภาษาเป้าหมาย การตัดสินดังกล่าวจึงมีลักษณะสัมพัทธ์ แต่การประเมินยังเป็นวัตถุวิสัย เพราะมิได้ประเมินตามอำเภอใจตน และเป็นการประเมินที่เหมาะสม (appropriate) เพราะได้คำนึงถึงนัยทางบุคคลโดยสมควร การประเมินหรือวิจารณ์ในลักษณะเช่นนี้ น่าจะกระตุ้นผู้อ่านงานวิจารณ์ให้เกิดทัศนะของตนเองขึ้น ที่อาจจะแตกต่างหรือเป็นเอกเทศจากทัศนะของผู้แปลและผู้วิจารณ์ได้

สรุปเกณฑ์ประเมินคุณภาพงานแปลของไรส์

ไรส์สรุปศักยภาพและข้อจำกัดของการวิจารณ์/ประเมินคุณภาพงานแปลที่เหมาะสมและเป็นวัตถุวิสัยไว้ดังนี้ (Reiss, 2000a:114)

1. การวิจารณ์จะเหมาะสม (proper) หากงานแปล (ตามความหมายเคร่งครัด) ที่ใช้วิธีการแปลแบบมุ่งปริจเฉท (คือแปลโดยพิจารณาตามประเภทของปริจเฉท) ได้รับการพิจารณาตามมาตรฐานอันเหมาะสมกับประเภทปริจเฉทของงานนั้น กล่าวคือ เมื่ออาศัยเกณฑ์ในหมวดต่าง ๆ ตามประเภทปริจเฉท เกณฑ์ในหมวดองค์ประกอบทางภาษาของปริจเฉท และเกณฑ์ในหมวดตัวกำหนดนอกภาษาที่ส่งผลต่อปริจเฉท

2. การวิจารณ์งานแปลจะเหมาะสม หากงานแปล (ในความหมายกว้าง) ที่ใช้วิธีแปลแบบมุ่งจุดประสงค์ (คือแปลโดยมุ่งหน้าที่พิเศษหรือกลุ่มผู้อ่านพิเศษ) ได้รับการพิจารณาตามเกณฑ์ที่มาจากหมวดหน้าที่ ซึ่งแปรตามมาตรฐานของหน้าที่พิเศษหรือกลุ่มผู้อ่านพิเศษ ตามจุดประสงค์ของงานแปลนั้น

3. งานแปลทั้งแบบมุ่งปริเฉทและแบบมุ่งจุดประสงค์ ย่อมได้รับผล
 กระทบจากอิทธิพลต่าง ๆ ที่เป็นอัตวิสัย คือ สภาวะต่าง ๆ ที่เป็นอัตวิสัยของกระบวนการ
 อรรถปริวรรตและบุคลิภาพของผู้แปล ตัวผู้วิจารณ์เองก็ได้รับผลกระทบจาก
 อิทธิพลเหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงมิได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นเกณฑ์ในหมวดบุคคลจึงเป็น
 องค์ประกอบที่ครอบคลุมเกณฑ์ทั้งหลายทุกหมวดในการวิจารณ์งานแปล

4. การวิจารณ์ที่เหมาะสม ไม่ว่าจะวิจารณ์งานแปลแบบยึดปริเฉท
 หรือแบบยึดจุดประสงค์ จะเป็นวัตถุวิสัยเพียงใด ขึ้นอยู่กับว่าได้คำนึงถึงสภาวะเชิง
 อัตวิสัยเพียงใด